

ЮРИДИЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

DE IURE

№2

НАУКОВА УСТАНОВА
ІНСТИТУТ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СПІВПРАЦІ

ЮРИДИЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

DE IURE

Випуск № 2

жовтень, 2024

УКРЛОГОС Груп
2024

SCIENTIFIC INSTITUTION

INSTITUTION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL INTEGRATION AND COOPERATION

LAW SCIENTIFIC JOURNAL

DE IURE

Issue № 2

October, 2024

UKRLOGOS Group
2024

De iure : юридичний науковий журнал / НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці». Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. № 2. 150 с.

 DOI: <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2>

Рекомендовано до видання

Вченою Радою Наукової установи «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці». Протокол № 58 від 17.10.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R40-05279 (Рішення Національної Ради № 2545 від 08.08.2024).

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Дем'янчук Юрій Вікторович – доктор юридичних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет (Україна)

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вінісій Гомес де Васконселлос – доктор філософії в галузі права, професор,
Університет Сан-Паулу (Федеративна Республіка Бразилія)

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Висоцький Олександр Юрійович – доктор політичних наук, кандидат історичних наук, професор (Україна);
Гринюк Роман Федорович – доктор юридичних наук, професор (Україна);
Заросило Володимир Олексійович – доктор юридичних наук, професор (Україна);
Ільків Олег Васильович – доктор юридичних наук, професор (Україна);
Карпінський Борис Андрійович – доктор економічних наук, професор (Україна);
Кухарська Наталія Олександрівна – доктор економічних наук, професор (Україна);
Лук'янчиков Євген Дмитрович – доктор юридичних наук, професор (Україна);
Никитченко Наталія Валеріївна – доктор юридичних наук, професор (Україна);
Предместніков Олег Гарійович – доктор юридичних наук, професор (Україна);
Яроцький Віталій Леонідович – доктор юридичних наук, професор (Україна);
Миколаєць Вікторія Анатоліївна – доктор юридичних наук, доцент (Україна);
Сидорчук Владислав Васильович – доктор філософії в галузі права (Україна);
Стріяшко Галина Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Белкін Леонід Михайлович – кандидат технічних наук, старший науковий співробітник (Україна);
Белкін Марк Леонідович – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Васечко Людмила Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Волошкевич Геннадій Андрійович – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Гавриленко Наталія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент (Україна);
Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Глух Марина Василівна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);

Дубняк Марія Вікторівна – кандидат юридичних наук (Україна);
Єгорова Валентина Сергіївна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна).
Качур Віра Олегівна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Найда Інна Володимирівна – кандидат наук з державного управління, доцент (Україна);
Панкевич Олег – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Політова Анна Сергіївна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Савченко Віктор Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Сластьоненко Оксана Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Смирнов Максим Іванович – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Спесівцев Денис Сергійович – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Тараненко Микола Миколайович – кандидат юридичних наук (Україна);
Шамара Олександр Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент (Україна);
Швець Оксана Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент (Україна).

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:

Index Copernicus; Google Scholar; Open Ukrainian Citation Index; OpenAIRE, CrossRef; WorldCat; «Наукова періодика України» (НБУ ім. В.І. Вернадського НАН України); Національний репозитарій академічних текстів; Mendeley; Semantic Scholar; Scilit; PubPeer.

» www.deiure.in.ua

Редакція журналу забезпечує проведення рецензування відповідно до процедури подвійного анонімного рецензування, виходячи з принципу об'єктивності та керуючись міжнародними стандартами публікаційної етики COPE Code of Conduct і нормами, викладеними в Етичному кодексі ученого України.

Статті перевіряються на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com.

Усі матеріали цього випуску поширюються на умовах ліцензії CC BY-SA 4.0 International,

D 29

De iure : law scientific journal / SI «Institution of Scientific and Technical Integration and Cooperation». Vinnytsia : LLC «UKRLOGOS Group», 2024. № 2. 150 p.

 DOI: <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2>

Recommended for publication by the

Academic Council of the Institute of Scientific and Technical Integration and Cooperation.
Protocol № 58 from October 17, 2024.

Media identifier: R40-05279 (Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting № 2545 dated 08.08.2024).

EDITOR-IN-CHIEF:

Yurii Demianchyk – Doctor of Law, Professor,
Vinnytsia National Agrarian University (Ukraine)

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Vinicius Gomes de Vasconcellos – PhD in Law, Professor,
University of São Paulo (Federative Republic of Brazil)

EDITORIAL BOARD:

Oleksandr Vysotskyi – Doctor of Political sciences, Ph.D. in History, Professor (Ukraine);
Roman Hryniuk – Doctor of Sciences in Law, Professor (Ukraine);
Volodymyr Zarosylo – Doctor of Sciences in Law, Professor (Ukraine);
Oleh Ilkiv – Doctor of Sciences in Law, Professor (Ukraine);
Borys Karpinskyi – Doctor of Sciences in Economics, Professor (Ukraine);
Nataliia Kukharska – Doctor of Sciences in Economics, Professor (Ukraine);
Yevhen Luk'ianchykov – Doctor of Sciences in Law, Professor (Ukraine);
Nataliia Nykytchenko – Doctor of Sciences in Law, Professor (Ukraine);
Oleh Predmestnikov – Doctor of Sciences in Law, Professor (Ukraine);
Vitalii Yarotskyi – Doctor of Sciences in Law, Professor (Ukraine);
Viktoriia Mykolaiets – Doctor of Sciences in Law, Associate professor (Ukraine);
Vladyslav Sydorchuk – Doctor of Philosophy in Law (Ukraine);
Halyna Ctriiashko – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Leonid Bielkin – Ph.D. in Technical sciences, Senior researcher (Ukraine);
Mark Bielkin – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Liudmyla Vasechko – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Hennadii Voloshkevych – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Nataliia Havrylenko – Ph.D. in Economics, Associate professor (Ukraine);
Alona Harbinska-Rudenko – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Maryna Hlukh – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);

Mariia Dubniak – Ph.D. in Law (Ukraine);
Valentyna Yehorova – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Vira Kachur – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Inna Naida – Ph.D. in Public administration, Associate professor (Ukraine);
Oleh Pankevych – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Anna Politova – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Viktor Savchenko – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Oksana Slastonenko – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Maksym Smyrnov – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Denys Spiesivtsev – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine);
Mykola Taranenko – Ph.D. in Law (Ukraine);
Oleksandr Shamara – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine).
Oksana Shvets – Ph.D. in Law, Associate professor (Ukraine).

The journal is indexed in international reference and scientometric databases:

Index Copernicus; Google Scholar; Open Ukrainian Citation Index; OpenAIRE, CrossRef; WorldCat; «Наукова періодика України» (НБУ ім. В.І. Вернадського НАН України); Національний репозитарій академічних текстів; Mendeley; Semantic Scholar; Scilit; PubPeer.

» www.deiure.in.ua

The editors of the journal ensure peer review in accordance with the procedure of double-blind peer-review, based on the principle of objectivity and guided by the international standards of publishing ethics COPE Code of Conduct and the norms set forth in the Code of Ethics of the Ukrainian scientist.

Articles are checked for plagiarism using StrikePlagiarism.com software.

All material in this issue is licensed under CC BY-SA 4.0 International.

ЗМІСТ

Дзюба І. В., Рашед Ю. О., Наумик А. С. ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ УМОВАХ	9
Манчак І. ВИЩА ЛІКАРСЬКА ПАЛАТА ЯК ПРЕДСТАВНИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПОЛЬЩІ	22
Тихонюк О. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКА ЗА П. 3 Ч. 1 СТ. 40 КЗПП УКРАЇНИ	31
Адамович О. В. ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ	44
Єріна В. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	52
Клубань М. В. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОДАТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	64
Федіна В. Р. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ГРОМАДЯН В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ	74
Панченко О. І. ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПРАЦІВНИКУ ЗА ЗАКОНО- ДАВСТВОМ АВСТРАЛІЇ	83
Федіна В. Р. ВОЄННА БЕЗПЕКА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОХОРОНЮВАНЕ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ БЛАГО	95
Григор'єва М. Є. ЧИ ВІДБУЛОСЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ АБО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ?	103
Федіна В. Р. ВІДМОВА ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПО РЕЛІГІЙНИМ АБО ІНШИМИ ПЕРЕКОНАННЯМИ – ПРАВО ЛЮДИНИ ЧИ СПОСІБ УХИЛЕННЯ	122
Федіна В. Р. УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ ЗА ВІДСУТНОСТІ ЗАКОННИХ ПІДСТАВ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЦЬОЇ СЛУЖБИ	132
Бірюков Р. М., Бехруз Х. ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПОЛУ	140

CONTENT

Dziuba I., Rashed Yu., Naumyk A. WAYS TO STRENGTHEN THE INSTITUTIONAL CAPACITY OF THE SUPREME ANTI-CORRUPTION COURT OF UKRAINE IN THE CURRENT POLITICAL AND LEGAL ENVIRONMENT	9
Manczak I. THE SUPREME MEDICAL CHAMBER AS A REPRESENTATIVE OF PROFESSIONAL SELF-GOVERNMENT IN POLAND	22
Tykhoniuk O. FEATURES OF DISMISSAL OF EMPLOYEE UNDER PARAGRAPH 3 OF PART 1 OF ARTICLE 40 OF THE LABOR CODE OF UKRAINE	31
Adamovych O. PECULIARITIES OF INHERITANCE OF CORPORATE RIGHTS	44
Yerina V. PROBLEMATIC ISSUES OF CONSTRUCTION AND TECHNICAL RESEARCH DURING MARTIAL LAW	52
Kluban M. PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF LAND TAX UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE	64
Fedina V. MILITARY SERVICE OF CITIZENS IN FOREIGN COUNTRIES	74
Panchenko O. COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE TO AN EMPLOYEE UNDER AUSTRALIAN LAW	83
Fedina V. MILITARY SECURITY AS AN ELEMENT OF NATIONAL SECURITY AND A BENEFIT PROTECTED BY CRIMINAL LAW	95
Grigoryeva M. HAS THE CRIMINAL LEGISLATION BEEN IMPROVED FOR CRIMES AGAINST THE ESTABLISHED ORDER OF CARRYING OR PASSING MILITARY SERVICE DURING THE EFFECT OF MARTIAL STATE?	103
Fedina V. REFUSAL OF MILITARY SERVICE BASED ON RELIGIOUS OR OTHER BELIEFS – A HUMAN RIGHT OR A METHOD OF EVASION	122
Fedina V. EVASION OF CONSCRIPTION FOR MILITARY SERVICE DURING MOBILIZATION IN THE ABSENCE OF LEGAL GROUNDS FOR EXEMPTION FROM THIS SERVICE	132
Biriukov R., Bekhruz Kh. LEGAL AND INSTITUTIONAL PREREQUISITES FOR THE FORMATION OF EUROPOL	140

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.001>

Дзюба Ірина Вікторівна¹,
Рашед Юлія Олександрівна²,
Наумик Антон Сергійович³

1. кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0002-3372-043X

2. викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, УКРАЇНА

3. здобувач вищої освіти ННІ ПІО
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, УКРАЇНА
ORCID ID: 0009-0001-0893-2510

Шляхи посилення інституційної спроможності Вищого антикорупційного суду України в сучасних політико-правових умовах

АНОТАЦІЯ. В науковій статті здійснюється дослідження шляхів посилення інституційної спроможності Вищого антикорупційного суду України, розглядаються питання, пов'язані з дослідженням системи правосуддя в Україні, теоретико-методологічної та організаційно-практичної основи роботи судових інституцій в інших країнах світу, а також публічно-управлінські та політико-правові механізми використання провідного зарубіжного досвіду.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ВАКС; корупція; посилення; демократія; право; держава; Україна; реформування; правопорушення; судова система.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.001>

Iryna Dziuba¹, Yuliia Rashed², Anton Naumyk

1. PhD in Law, Head of the Department of Administrative and Legal Disciplines and Public Administration
Dnipro State University of Internal Affairs, UKRAINE

ORCID ID: 0000-0002-3372-043X

2. Lecturer at the Department of Administrative and Legal Disciplines and Public Administration
Dnipro State University of Internal Affairs, UKRAINE

3. Higher education applicant of the Institute of PIO
Dnipro State University of Internal Affairs, UKRAINE

ORCID ID: 0009-0001-0893-2510

Ways to strengthen the institutional capacity of the supreme anti-corruption court of Ukraine in the current political and legal environment

ABSTRACT. The scientific article examines the ways to strengthen the institutional capacity of the High Anti-Corruption Court of Ukraine, considers issues related to the study of the justice system in Ukraine, the theoretical, methodological, organizational and practical basis of judicial institutions in other countries, as well as public administration and political and legal mechanisms for using leading foreign experience.

KEYWORDS: HACC; corruption; strengthening; democracy; law; state; Ukraine; reform; offenses; judicial system.

Постановка проблеми. Дослідження шляхів посилення інституційної спроможності Вищого антикорупційного суду України, обумовлена його центральною роллю в формуванні ефективної системи правосуддя, що є необхідною умовою для забезпечення правової держави. У світлі сучасних викликів, зокрема корупційних загроз, що підривають основи демократичного управління, потреба в реформуванні судової системи набуває особливої значущості.

В Україні, створення ВАКС було зумовлено потребою у формуванні судового органу, здатного об'єктивно та ефективно розглядати справи, пов'язані з корупційними правопорушеннями. З моменту створення у 2016 р., ВАКС продемонстрував значний потенціал у боротьбі з корупцією в Україні. Однак, його ефективність стримується низкою системних проблем, які посилюються контекстом загальної корумпованості державного апарату, кадровою кризою в системі правосуддя та наслідками військової агресії зі сторони рф. Недостатнє забезпечення принципу юридичної визначеності у сфері кадрового забезпечення ВАКС, перевантаження суду справами, а також обмежені фінансові ресурси створюють ризик зниження ефективності його діяльності. Для подолання цих проблем необхідне комплексне дослідження шляхів посилення інституційної спроможності ВАКС в рамках здійснення судово-правової реформи.

Аналіз міжнародного досвіду, зокрема, країн, які успішно подолали корупційні явища (Велика Британія, Німеччина, Фінляндія), демонструє, що систематичний підхід до формування судової системи може суттєво знизити рівень корупції в суспільстві. Впровадження нових моделей управління та навчання для суддів, а також створення механізмів моніторингу та контролю можуть стати основою для формулюванні рекомендацій щодо шляхів посилення інституційної спроможності ВАКС. Тому, важливо не лише вивчити існуючі проблеми, а й розробити конкретні рекомендації, що можуть стати основою для подальшого вдосконалення діяльності ВАКС.

Мета роботи. Комплексний аналіз чинників, що впливають на інституційну спроможність Вищого антикорупційного суду України, а також розробка рекомендацій для підвищення ефективності його

діяльності в контексті боротьби з корупцією. Відповідно до мети, окреслені такі завдання:

- визначити основні проблеми, що стримують ефективність ВАКС;
- проаналізувати міжнародний досвід функціонування антикорупційних судів у різних країнах;
- розробити рекомендації щодо удосконалення роботи ВАКС.

Методологічну основу. Методологічну основу дослідження становить низка сучасних загальнонаукових й спеціально-юридичних методів наукового пізнання, зокрема: історико-правовий для дослідження утворення ВАКС та виокремлення основних проблем функціонування органу; порівняльно-правовий метод використаний для аналізу міжнародного досвіду функціонування антикорупційних судів у різних країнах; формально-юридичний і юридико-технічний методи були використані для розробки рекомендації щодо удосконалення роботи ВАКС.

Виклад основного матеріалу. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі проблем ефективності функціонування ВАКС в умовах системних реформ судової системи та євроінтеграційних процесів. У роботі вперше систематизовано фактори, що впливають на оперативність та якість розгляду справ у ВАКС, зокрема кадровий дефіцит, організаційні та процедурні виклики, а також розроблено рекомендації щодо вдосконалення нормативного та організаційного забезпечення діяльності суду. Особлива увага приділена аналізу міжнародного досвіду функціонування спеціалізованих антикорупційних судів та можливості адаптації найбільш успішних практик в Україні. Запропоновано шляхи підвищення ефективності судочинства в антикорупційній сфері через удосконалення процесу відбору суддів, оптимізацію судової інфраструктури та впровадження сучасних інформаційних технологій.

З 2014 року в Україні спостерігається активізація євроінтеграційних прагнень, що, наряду зі змінами політичного курсу у 2019 році, призвело до суттєвих трансформацій у державотворчому процесі. Ці зміни охопили всі сфери суспільного життя, відображаючи системний характер реформ, які стали

невід'ємною складовою оновлення країни.

Українське суспільство перебуває у фазі активного розвитку, що пов'язано з процесами глобалізації, євроінтеграції та трансформаційним переходом до поступового впровадження концепту «сервісної держави». Зазначені процеси обумовлюють вплив на всі сфери життєдіяльності сучасного суспільства та держави, в тому числі: політичні, економічні та соціальні [1, 2].

Реформування судової системи України займає центральне місце в процесі трансформації правової системи держави. З моменту свого створення судова система постійно зазнавала змін, спрямованих на вдосконалення механізмів захисту прав і свобод громадян, підвищення рівня незалежності судової гілки влади та зміцнення суспільної довіри до правосуддя [3, с. 71].

Як справедливо зазначає С.І. Віговський, суд є фундаментальною складовою правової держави, без якої неможлива побудова демократичного суспільства. Для держав, які мають намір долучитися до Європейського Союзу, створення незалежної та ефективної судової системи є необхідною умовою [4, с. 35]. Таким чином, зміцнення судової гілки влади в Україні є важливою передумовою для її інтеграції в європейський правовий та демократичний простір.

Реформа судової системи в Україні, що розпочалася у 2016 р., була викликана необхідністю подолати системні проблеми, пов'язані з корупцією та неефективністю. Створення спеціалізованих судів, таких як ВАКС, стало одним із ключових елементів цієї реформи. Як свідчать дослідження, поява ВАКС була обумовлена комплексом взаємопов'язаних факторів: низькою довірою громадян до судової системи, вимогами міжнародних партнерів, зростанням складності корупційних схем та необхідністю забезпечення спеціалізації судочинства [5;6]. Цей крок був спрямований на підвищення ефективності боротьби з корупцією та зміцнення довіри до судової влади.

Проте вже на початковому етапі діяльності ВАКС його ефективність знижувалась через об'єктивні проблеми в функціонуванні системи правосуддя, серед яких вчені виділяють:

1) кадрова криза (відтік суддів, звільнення суддів після ревізії їх доброчесності та законслухняності, непередуманість судово-правових реформ наслідком чого стало блокування діяльності ВККСУ та ін.);

2) перевантаження судів обсягом справ, яке посилювалось кадровою кризою, що обумовлювало невинуватдану тривалість розгляду судами справ про юридичну відповідальність осіб, обвинувачених в корупційних правопорушеннях тощо [7, с.126].

Як відзначають українські дослідники: «кадрова криза в системі правосуддя – це традиційна проблема органів правосуддя, вирішення якої в Україні тривалий час ігнорується законодавцем та відповідальними за це органами виконавчої влади» [8, с. 126; 9, с. 110-111; 10, с. 72-73].

К. О. Придачук вказує на те, що: «ВАКС – це нещодавно створений постійно діючий суд в структурі вищих спеціалізованих судів, упорядкування (нормативного та організаційного характеру) кадрове забезпечення якого ще перебуває на стадії становлення (тобто, кадрове забезпечення діяльності ВАКС – це передумова вирішення проблем високого рівня толерантності до корупції в Україні, а також проблем кадрової кризи в системі правосуддя) [7, с. 129]

Доктор юридичних наук, професор Є.В. Зозуля у своїй статті «Система спеціалізованих антикорупційних органів на сучасному етапі державотворення України (правові, організаційні та функціональні аспекти взаємодії)», наголошує на тому, що: «На сьогодні, нагальним є подальше покращення загальної операційної ефективності ВАКС, що у свою чергу в організаційному плані потребує збільшення чисельності суддів, які повинні бути відібрані прозоро, на основі перевірки доброчесності, із залученням Громадської ради міжнародних експертів [11, с.34].

Отже, незважаючи на позитивні зрушення в реформуванні судової системи України та створення Вищого антикорупційного суду (ВАКС) як ключового елементу боротьби з корупцією, його ефективне функціонування обмежується низкою системних проблем. Основними викликами залишаються кадровий дефіцит, обумовлений відтоком суддів та невирішеними питаннями їх

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

добросовісності, а також надмірне навантаження на суддівський корпус, що призводить до затримок у розгляді справ. Відсутність належного кадрового забезпечення та неузгодженість судово-правових реформ перешкоджають реалізації завдань, покладених на ВАКС, зокрема щодо ефективного розгляду справ про корупційні правопорушення. Як вказують дослідники, вирішення цих проблем потребує вдосконалення нормативного та організаційного забезпечення діяльності суду, зокрема збільшення кількості суддів на основі прозорого конкурсу за участю Громадської ради міжнародних експертів. Таким чином, подальше підвищення ефективності ВАКС є необхідною умовою для забезпечення верховенства права в Україні та її інтеграції в європейський правовий простір.

Провідні науковці України зазначають, що сучасні виклики інноваційності при здійсненні управлінської та судової діяльності детермінують важливість внесення змін до професійної культури суддів та державних службовців, адже процеси цифровізації невпинно впроваджуються у життя кожного члена суспільства. Отже, і працівники органів державної влади та судочинства мають пристосовуватися до цих змін [12, 13].

Перші спеціалізовані антикорупційні інституції з'явилися задовго до створення Комісії з питань боротьби з корупцією в Сінгапурі та Незалежної комісії з боротьби з корупцією в Гонконзі, але саме ці організації стали зразками для сучасних антикорупційних структур. Корупція почала активно поширюватися у всі сфери суспільного життя з середини XX століття, виявляючи слабкість традиційних систем правосуддя у протидії цьому явищу. У відповідь на зростаючу проблему були створені спеціалізовані антикорупційні суди, які зазвичай функціонують незалежно від загальної судової системи, часто за підтримки міжнародних агентств, щоб забезпечити ефективну боротьбу з корупцією поза впливом корумпованих структур [14;15].

Існуючі спеціалізовані антикорупційні суди відрізняються за низкою параметрів, включно з їхнім розміром, місцем у судовій ієрархії, механізмами відбору та відсторонення суддів, матеріальною

сферою юрисдикції судів, судовими та апеляційними процедурами, а також їхніми взаємовідносинами з антикорупційними прокурорами. Проте, зарубіжні дослідники М.С. Стефенсон, С. А. Шютте організаційну структуру антикорупційних судів поділяють на чотири основні моделі:

Перша модель – суддя в одній особі, який призначається або уповноважується на розгляд справ про корупцію в загальних місцевих судах, при цьому процес оскарження рішень залишається таким самим, як і для всіх інших справ. Такі судді судді, що ведуть справи про корупцію у загальних місцевих судах, працюють у Кенії та Бангладеш.

Друга модель – спеціалізований антикорупційний суд, який має первинну юрисдикцію над справами про корупцію, а апеляційні скарги розглядаються у верховному суді. Вони діють у Болгарії, Хорватії та Словаччині. Спеціалізований суд Словаччини крім корупційних розглядає також інші віднесені до його юрисдикції тяжкі злочини, такі як тероризм, злочини проти власності, відмивання грошей та ін. У Хорватії діють суди протидії корупції та організованої злочинності; до них компетенції віднесено справи про торгівлю людьми, розбій та ін. тяжкі злочини. Спеціалізовані суди першої інстанції також діють у Сенегалі, Пакистані, Непалі, Камеруні та Бурунді.

Третя модель – антикорупційні суди змішаного типу: суд може функціонувати як суд першої інстанції при розгляді деяких (більш важливих) справ про корупцію та як апеляційний суд при розгляді інших справ, розглянутих у першій інстанції загальними місцевими судами. Апеляційні скарги на рішення антикорупційного суду подаються до Верховного суду. Суди змішаного типу створені в Уганді, Ботсвані, Палестині, Таїланді, Танзанії, Мексиці та на Філіппінах.

Четверта модель – універсальний паралельний суд, коли система антикорупційних судів включає як суди першої інстанції, так і апеляційні. Універсальні антикорупційні суди досить ефективно працюють в Афганістані, Індонезії та Малайзії, де рівень корупції знизився з початку їх функціонування [16].

Розглянемо недоліки кожної із моделей антикорупційних судів.

Так, недоліки першої моделі полягають у відсутності спеціалізованої підготовки суддів, призначених для розгляду корупційних справ у загальних місцевих судах, що може знижувати ефективність та якість судочинства у цій категорії справ. Суміщення розгляду корупційних та некорупційних справ призводить до потенційного конфлікту інтересів, збільшує навантаження на суддів, що негативно позначається на термінах та об'єктивності винесення рішень. Збереження стандартної процедури оскарження рішень не враховує специфіку корупційних злочинів, що ускладнює оперативність та результативність апеляційного розгляду, а також може створювати перешкоди для ефективного правозастосування у боротьбі з корупцією.

У другій моделі спеціалізований кримінальний суд та Апеляційний спеціалізований кримінальний суд (напр. у Болгарії), хоча й розглядають справи, пов'язані з корупцією, не є антикорупційними судами у вузькому сенсі, оскільки не спеціалізуються виключно на таких справах (ч. 1 ст. 61 та ст. 63 Закону Республіки Болгарія «Про судову владу»). Подібна ситуація спостерігається і в Словаччині, де Спеціалізований кримінальний суд розглядає широкий спектр справ, включаючи корупційні, але не є виключно антикорупційним судом відповідно до Закону від 17 липня 2009 року № 291. У Хорватії з 2009 року створено Спеціальні відділи у справах про кримінальні злочини в окружних та муніципальних судах, а також у Міському кримінальному суді в Загребі, які розглядають корупційні злочини та інші складні справи. Проте ці відділи не є окремими антикорупційними судами, оскільки їх юрисдикція охоплює не лише корупційні справи, а їхній статус передбачає розгляд складних справ досвідченими суддями, а не створення окремого судового органу.

Недоліки третьої моделі структури антикорупційних судів полягають у можливому дублюванні функцій судів першої та апеляційної інстанцій, що може призвести до затримок у розгляді справ та збільшення навантаження на суддів. Відсутність чіткої межі між першою та апеляційною юрисдикціями створює ризик нерівномірного розподілу справ і може ускладнювати координацію

між судами. Подання апеляцій на рішення антикорупційного суду безпосередньо до Верховного суду може спричинити перевантаження останнього, а також уповільнити остаточне вирішення справ. Така структура може обмежити доступ до правосуддя для сторін через централізацію процесу розгляду апеляцій та створити передумови для потенційних юридичних конфліктів між різними інстанціями.

У четвертій моделі поєднані як суди першої інстанції, так і апеляційні, від чого виникає ризик перевантаження суддів через широку юрисдикцію, що може негативно вплинути на якість судочинства. Крім того, визначення юрисдикції та кадрове забезпечення мають бути збалансованими з можливостями суду, щоб уникнути кадрових криз та зниження професійного рівня суддів. Практика залучення суддів *ad hoc* може послабити стабільність і компетентність суддівського корпусу, а поділ суду на місцеві підрозділи може призвести до нестачі кваліфікованих кадрів і зниження ефективності антикорупційного правосуддя.

Висновки та пропозиції. Ми встановили, що до центральних проблем функціонування ВАКС відносяться кадровий дефіцит і надмірне навантаження на суддівський корпус. Також, аналіз недоліків моделей антикорупційних судів показав, що такі проблеми можуть бути зумовлені не лише внутрішніми недоліками організації роботи суду, а й загальними структурними особливостями системи правосуддя. Зокрема, обмежені можливості в підборі та навчанні суддів, неузгодженість між судами різних інстанцій, а також прогалини у законодавчому полі. Для подолання цих викликів можна сформулювати такі рекомендації:

1. Збільшення кількості суддів ВАКС. Слід запровадити додатковий набір суддів з урахуванням високих стандартів доброчесності та професійної компетентності. Для цього необхідно розробити та прийняття проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення кількості суддів Вищого антикорупційного суду», яким буде вирішено проблеми юридичної визначеності граничної кількості суддів ВАКС (доповнення абзацом другим ч. 6 ст. 19 Закону № 1402).

Необхідно також розробити та прийняти проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» щодо удосконалення кадрового забезпечення діяльності ВАКС», який передбачатиме: юридичну визначеність щодо рівня знань та практичних навичок суддів, необхідних для розгляду справ про корупцію, усунення кадрових бар'єрів для кандидатів, удосконалення процесу відбору суддів за участю Громадської ради міжнародних експертів, створення посади заступника Голови Апеляційної палати ВАКС, уточнення принципу інстанційності щодо діяльності суду та порядку обрання слідчих суддів.

Важливим є залучення Громадської ради міжнародних експертів до процесу відбору суддів, до яких можна залучити представників таких міжнародних органів як Європейський суд, GRECO, ООН, Європейська комісія та ін.

2. Для забезпечення сталого розвитку ВАКС та його ефективної участі у боротьбі з корупцією необхідно розробити Стратегію розвитку на середньострокову перспективу. Стратегія має містити:

1. Аналітичну частину у якій буде проведений всебічний аналіз поточної ситуації у ВАКС, виявлення сильних і слабких сторін, а також визначення основних викликів та можливостей.

2. Стратегічні цілі, де будуть сформовані чіткі та вимірні цілі розвитку Суду, які відповідають загальним завданням судової реформи.

3. Ключові напрямки розвитку для визначення пріоритетних напрямків діяльності ВАКС, таких як підвищення якості судових рішень, забезпечення оперативності розгляду справ, зміцнення довіри до судової системи.

4. План заходів, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей, з визначенням конкретних завдань, відповідальних осіб та строків виконання.

5. Механізм моніторингу та оцінки ефективності реалізації Стратегії, що дозволить своєчасно вносити необхідні корективи.

3. Слід запровадити заходи для зменшення навантаження на суддівський корпус ВАКС шляхом удосконалення судової

інфраструктури та процедурних механізмів. Необхідно створити окремі підрозділи для розгляду менш складних справ, що дозволить основному складу суддів зосередитися на найбільш резонансних та комплексних випадках. Розширення штату судових помічників та аналітичних підрозділів забезпечить більш ефективну підготовку справ до розгляду і дозволить оптимізувати час, витрачений на аналіз доказів та матеріалів. Для цього необхідно розробити та прийняття проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо розширення штату судових помічників та аналітичних підрозділів Вищого антикорупційного суду», яким буде окреслено штат додаткових аналітичних працівників.

Впровадження електронної системи еCMS (E-CASE MANAGEMENT SYSTEM) для управління справами сприятиме значному підвищенню ефективності судових процесів за рахунок автоматизації багатьох рутинних процедур. Це дозволить знизити ризики людських помилок, скоротити час на підготовку документів та покращити контроль за дотриманням процесуальних строків. Крім того, інтеграція еCMS з Єдиним реєстром досудових розслідувань (ЄРДР) забезпечить своєчасний доступ до актуальної інформації про всі кримінальні провадження, що унеможливить дублювання даних та спростить роботу слідчих суддів. Впровадження цієї системи також покращить комунікацію між усіма учасниками процесу: детективами НАБУ, прокурорами САП та слідчими суддями ВАКС.

Реалізація цих заходів дозволить підвищити ефективність роботи ВАКС, знизити рівень корупції в країні та сприятиме подальшій інтеграції України в європейський правовий простір.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави». *Theoretical and practical aspects of modern scientific research*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-24.11.2023.13> (дата звернення: 08.10.2024).
- [2] Sydorenko N., Pakulova T., Naumyk A. Theoretical and applied approach to reforming the system of administrative services as a key factor in the transition of Ukraine to the concept of a «service state» implementation. *Grail of science*. 2023. № 31. С. 64–67. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.09> (дата звернення: 08.10.2024).
- [3] Іноземцева К.О. Сучасні проблеми кадрового забезпечення судової системи України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 7176. doi:10.32845/26635666.2020.1.15.
- [4] Віговський С.І. Адміністративно-правові засади контролю за діяльністю місцевих судів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 252 с.
- [5] Придачук К. О. Адміністративно-правовий механізм кадрового забезпечення діяльності Вищого антикорупційного суду: дис. ... д-ра філос.: 081. Ужгород, 2023. 250 с.
- [6] Іноземцева К.О. Організаційно-правові засади кадрового забезпечення судової системи України: дис. ... д-ра філос.: 081. Суми, 2021. 248 с.
- [7] Придачук К. О. Сутність кадрового забезпечення діяльності Вищого антикорупційного суду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2023, 62, с.126-129.
- [8] Лагнюк О. М. До питання кадрового забезпечення судів загальної юрисдикції в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-2, Т. 1. С. 126–128.
- [9] Віговський С. І. Актуальні адміністративно-правові проблеми здійснення контролю за діяльністю місцевих судів в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 1(103). С. 108–116. doi: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.14
- [10] Карпушова О. В. Проблеми правового регулювання праці суддів в умовах євроінтеграції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 466 с.
- [11] Зозуля Є.В. Система спеціалізованих антикорупційних органів на сучасному етапі державотворення України (правові, організаційні та функціональні аспекти взаємодії). *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024, 1, с.27-36. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-1-4>
- [12] Демиденко Д. С., Наумик А. С. Професійна культура державних службовців як фактор розвитку системи державної служби в Україні. The process and dynamics of the scientific path : IV International Scientific and Theoretical Conference, м. Athens, 16 черв. 2023 р. С. 42–44.
- [13] Наумик А. С., Ядловська О. С. Деякі аспекти професійної культури державного службовця в контексті функціонування концепту «сервісної держави». «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права: теорія та практика» : 36. тез доп. Міжнар. науково-практ. конф., м.Кременчук, 8 лют. 2023 р. С. 49–50.
- [14] Matthew C. Stephenson Specialised anti-corruption courts: A comparative mapping. URL: <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruption-courts-a-comparative-mapping.pdf> (дата звернення 12.09.2024).
- [15] Roach B., Mortensen E. An International Anti-Corruption Court. Spring 2019. Bulletin. URL: <https://www.amacad.org/news/international-anti-corruptioncourt> (дата звернення 16.09.2024).
- [16] Stephenson M.C., Schutte S.A. 2016. Specialised anticorruption courts: A comparative mapping U4. *Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute*. 2016, 7, p. 36-46. URL: <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruptioncourts-a-comparativemapping.pdf> (дата звернення 15.09.2024).

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.002>Ірина Манчак¹¹ докторка філософії, Кафедра торгівлі і ринкових установ, Інститут Менеджменту

Краківський Економічний Університет, РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

ORCID ID: 0000-0002-9661-9945

Вища лікарська палата як представник професійного самоврядування в Польщі

АНОТАЦІЯ. Питання лікарського професійного самоврядування є важливим як з точки зору функціонування системи охорони здоров'я, так і з практики. Лікарські палати є зацікавленими сторонами в цій системі. Ці палати представляють медичне професійне самоврядування в Польщі. Існує 23 організації з районним статусом і військово-медична палата. Вища медична палата є найвищим органом професійного самоврядування в Польщі. Метою статті є представлення Вищої лікарської палати як представника професійного самоврядування в Польщі. В рамках прийнятих дослідницьких припущень було зроблено посилання на Закон «Про лікарські палати». Цей нормативно-правовий акт окреслює основні завдання, які виконує найвищий орган, що представляє аналізоване самоврядування. У рамках дослідження було проаналізовано окремі законодавчі положення, які визначають завдання та принципи діяльності лікарського самоврядування, а також права та обов'язки його членів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: лікар; професійне медичне самоврядування; районні лікарські палати; вища лікарська палата.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.002>

Iryna Manczak¹

1. Doctor of Philosophy, Assistant Professor, Department of Commerce and Market Institution, College of Management and Quality Sciences, Management Institute
Krakow University of Economics, REPUBLIC OF POLAND
ORCID ID: 0000-0002-9661-9945

The supreme medical chamber as a representative of professional self-government in Poland

ABSTRACT. The issue of medical professional self-government is essential from the point of view of the functioning of the health care system, as well as of a practical nature. The chambers of physicians qualify as stakeholders in this system. These chambers represent the medical professional self-government in Poland. There are 23 entities with district status and the Military Medical Chamber in Warsaw. The Supreme Medical Chamber is the highest organ of the medical professional self-government in Poland. The article aims to present the Supreme Medical Chamber as a representative of the professional self-government in Poland. Within the framework of the adopted research assumptions, reference was made to the Act on Medical Chambers. The discussed legal act outlines the fundamental tasks undertaken by the highest body representing the analyzed self-government in Poland. As part of the analysis, selected statutory provisions were analyzed, which organise the tasks and principles of operation of the doctors' self-government and the rights and duties of its members.

KEYWORDS: *doctor; professional self-government; district medical chamber; Supreme Medical Chamber.*

Formulation of the problem. In the literature on the subject, professional self-government is treated as an independent and autonomous institution established to implement administrative tasks by a selected group of persons with the appropriate qualifications [7]. In Poland, its activities were regulated in the systemic dimension. It means that the legislator recognised the discussed self-government as one of the fundamental institutions of a democratic state of law. In addition, opportunities were created for professional self-governments by assigning them a specific public role [1]. Article 17 of the Constitution of the Republic of Poland indicates that using a law, professional self-governments may be created, representing persons exercising professions of public trust and taking care of the proper performance of these professions within the limits of the public interest and for its protection. In the following provision of the cited article, it is assumed that other types of self-government may also be created by law [4]. These self-governments may not infringe on the freedom of exercise of a profession or restrict the freedom to engage in economic activity. In light of the comments made, it must be concluded that the fundamental basis for the creation of professional self-government representation is indicated in the Basic Law.

In the medical community, professional self-government is formed by the medical chambers. These entities operate at the district level. Each medical chamber is an example of an organisation representing the interests of a larger collective of individuals. A Polish doctor or dentist granted the right to practice a profession is a member of the professional self-government. Membership of the chamber is obligatory and linked to the payment of a membership fee [5]. The medical professional self-government is an example of an independent institution that functions independently. Separate legal acts regulate its activities. The organisational units of the doctors' self-government with legal personality are the district chambers of physicians and the Supreme Medical Chamber. The chambers consist of 23 entities, including the Military Medical Chamber in Warsaw. The SMC is the highest organ of the medical professional self-government in Poland. Its bodies are constituted due to elections held during district medical congresses.

Analysis of the problem research. In the Polish legal order, a doctor and a dentist are examples of separate medical professions which form a single professional self-government. It is possible to point out differences in the subject matter of the professions in question. First of all, it is assumed that the scope of competence of doctors is general. In the case of dentists, on the other hand, the scope concerns only the provision of health services to patients related to diseases such as teeth, oral cavity, craniofacial part and adjacent areas [9, p. 49]. The following legal acts regulate the activities of the medical professional self-government: the Act on Medical Chambers, the Act on the Profession of Doctors and Dentist, the Act on Medical Activity and the Code of Medical Ethics [3, 10, 11, 12]. The literature on the subject also draws attention to the fact that the medical profession – due to the specificity of its practice, and in particular, the specific nature of the relationship between the patient and the doctor – remains a profession of public trust [13, p. 93]. The entity supervising the performance of the analysed profession is the professional self-government, including its representation in the form of medical chambers.

Article 5 of the Act on Chambers summarises the tasks and rules of operation of the doctors' self-government and the rights and duties of its members. Referring to the statutory provisions, the following tasks falling within the scope of the entities in question can be identified [11]:

- establishing and ensuring compliance with the principles of medical ethics,
- ensuring the sound and conscientious practice of the medical profession,
- granting the right to practice as well as recognising the qualifications of doctors who are citizens of European Union Member States and who wish to practise their profession in the territory of the Republic of Poland, and issuing the documents Right to practice as a doctor or Right to practice as a dentist,
- suspension and withdrawal of the right to practise and restrictions on practising the profession,
- conducting professional liability proceedings against doctors,
- conducting proceedings for unfitness to practise medicine or

insufficient training to practise medicine, leading or participating in the organisation of in-service training for doctors,

- giving opinions and making proposals on matters of pre- and post-graduate training of doctors and other medical professions,
- chairing the committees conducting competitions for the position of chief executive officer and participating in competitions for other positions in health care, if separate regulations are provided,
- giving an opinion on doctors' candidacies for positions or functions, if separate regulations so provided,
- keeping registers of doctors, a register of medical practitioners under the terms of the regulations on medical activity, registers of training providers,
- giving an opinion on doctors' working conditions and salaries,
- integrating the medical community,
- acting to protect the medical profession, including defending the dignity of the medical profession and the individual and collective interests of members of the medical self-government,
- taking a position on the state of public health, state health policy and the organisation of health care,
- giving an opinion on or requesting draft legislation on health care and the medical profession,
- conducting research on health care and the medical profession,
- to provide interested doctors with information on the general rules of the profession, on the principles of medical ethics, and on health care legislation,
- running self-help institutions and other forms of material support for doctors and their families,
- interacting with public administrations, trade unions and other organisations at home and abroad on matters relating to health protection and the conditions of practice of the medical profession,
- cooperation with the self-governing bodies of the medical professions and other organisations representing the medical professions at home and abroad, as well as with the authorities of the Member States of the European Union,

- cooperation with scientific societies, universities and institutes at home and abroad,
- management of the assets and economic activities of the medical chambers,
- carrying out other tasks as specified in separate regulations.

Based on the tasks presented above, it can be concluded that the medical chambers are examples of competent and opinion-forming entities. The legislator has entrusted the chambers with a number of tasks that are not only related to the exercise of a profession of public trust but also evidence of the exercise of care within the limits of public interest and for its protection.

The article aims to present the Supreme Medical Chamber as a representative of the professional self-government in Poland. Within the framework of the adopted research assumptions, it is essential to refer to the Act on Medical Chambers, which outlines a number of tasks performed by the highest body representing the analysed self-government in Poland.

Presentation of the main material. The remainder of this article refers to the provisions of the Act on Medical Chambers, which relate to the tasks determining the directions of SMC's activities. The seat of SMC and its bodies is Warsaw. The legislator granted SMC the competence to determine the area of activity of individual district medical chambers, their number and seats. It should be added that these determinations are made at the request of district medical assemblies, considering the fundamental national-territorial division. It is worth mentioning that the SMC maintains registers and prepares statements illustrating the current number of doctors and dentists by their membership in a medical chamber and professional titles. In addition, these data are also reported for public statistics, which illustrate medical human resources nationally [2]. Importantly, these summaries are a vital source of knowledge regarding the number of members of the individual chambers that comprise the national medical self-government [6]. At the beginning of 2024, there were 212195 current medical chamber members in the NIL register. Within this collective were 166 122 doctors, 45 465 dentists and 608 medics with dual practice rights [8].

According to Article 35 of the law in question, the organs of SMC are [11]:

- National Medical Congress,
- Supreme Medical Council,
- Supreme Audit Commission,
- Supreme Medical Court,
- Supreme Ombudsman for Professional Responsibility.

The National Congress of Doctors is attended by delegates indicated by district medical assemblies and, in an advisory capacity, by members of outgoing SMC bodies who are not delegates. The SMC determines the number of delegates from individual district medical chambers based on the election regulations. The National Congress of Doctors is convened by the SMC every four years. According to the current legal order, the SMC may convene an Extraordinary National Congress of Doctors. Such a convention may be convened due to the following premises [11]:

- on its initiative,
- at the request of the Supreme Audit Commission,
- at the request of at least 1/3 of the district medical councils.

According to Article 38, the following issues are taken up at the National Conventions of Doctors [11]:

- establishing principles of medical ethics,
- adopting the programme of activities of the doctors' self-government,
- to consider and approve the report of the SMC bodies (Supreme Medical Council, Supreme Medical Court, Supreme Ombudsman for Professional Liability, National Election Commission),
- consideration of a proposal to discharge the Supreme Medical Council,
- adoption of rules of procedure (elections to and in the organs of the chambers of doctors and the procedure for dismissal of members of these organs, the Supreme Medical Council, the Supreme Audit Commission, the district election commission, the National Election Commission, the internal office of ombudsmen for professional responsibility, the internal office of medical courts),

- to determine the number of members of the SMC and National Electoral Commission bodies,
- to elect from among the delegates to the convention the President and members of the Supreme Medical Council, the Supreme Ombudsman for Professional Liability, members of the Supreme Audit Commission, members of the National Election Commission,
- to elect members of the Supreme Medical Court from among the delegates or from among the doctors indicated by the outgoing Supreme Medical Court and to elect deputies to the Supreme Medical Court from among the delegates or from among the doctors indicated by the outgoing Supreme Ombudsman for Professional Liability,
- to establish the principle of distribution of the membership fee,
- to define the list of functions within SMC that may be remunerated.

Analyzing the above-mentioned statutory provisions, it can be assumed that critical decisions concerning the medical community are made at National Medical Congresses. During such meetings, issues related to the functioning of the professional self-government are discussed, as well as the reports of the SMC bodies are approved.

Conclusions. The professional self-government plays an essential role in a democratic state. It is worth noting that it is entrusted with several vital tasks determining the socio-economic order. Various actors are involved in ensuring it. It should be emphasised that the medical chambers are among them. Based on the considerations made, it can be concluded that the functioning of such chambers is subject to legal regulation and is based on separate legal acts. One of the critical entities of the medical self-government in Poland is the SMC. In summary, it should be recognised that this entity's activities are regulated by the Act on Medical Chambers. The legislator has entrusted the SMC with tasks related to supervising the exercise of the profession of doctor and dentist. However, several provisions of the analysed Act also organise fundamental issues concerning the activities of SMC and initiatives undertaken for the benefit of members of the medical self-government.

REFERENCES:

- [1] Dobrucki, A.R. (2014). SAMORZĄD ZAWODOWY W DEMOKRATYCZNYM PAŃSTWIE PRAWA. IN: SAMORZĄD ZAWODOWY W DEMOKRATYCZNYM PAŃSTWIE PRAWA. Warszawa: Kancelaria Senatu.
- [2] GUS (2023). ZASOBY KADROWE W WYBRANYCH ZAWODACH MEDYCZNYCH NA PODSTAWIE ŹRÓDEŁ ADMINISTRACYJNYCH W 2022 ROKU. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/zasoby-kadrowe-w-wybranych-zawodach-medycznych-na-podstawie-zrodel-administracyjnych-w-2022-r,28,2.html>.
- [3] KODEKS ETYKI LEKARSKIEJ. URL: https://nil.org.pl/uploaded_files/1574858112_kodeks-etyki-lekarskiej.pdf.
- [4] KONSTYTUCJA RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ Z DNIA 2 KWIETNIA 1997 ROKU, Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483.
- [5] Kordel, P., Kordel, K., Saj, M. (2011). DZIAŁALNOŚĆ SAMORZĄDU LEKARSKIEGO W ZAKRESIE DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NA PRZYKŁADZIE WIELKOPOLSKIEJ IZBY LEKARSKIEJ. *Przegląd Politologiczny*, (4), 109-120. <https://doi.org/10.14746/pp.2011.16.4.9>.
- [6] Manczak, I. Ciepela, K. (2024). PERCEPTION OF THE ACTIVITIES THE DISTRICT MEDICAL CHAMBERS AMONG THEIR MEMBERS. *Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization and Management Series*, (202), 379-395. <http://dx.doi.org/10.29119/1641-3466.2024.202.23>.
- [7] Muszyński, K., Skuszyński, P. (2020). CHANGING LEGAL AND SOCIAL ROLE OF PROFESSIONAL SELF-GOVERNMENTS DURING SYSTEMATIC TRANSFORMATION IN POLAND. *Krytyka Prawa*, 12(1), 149-173. <http://dx.doi.org/10.7206/kp.2080-1084.367>.
- [8] NIL (2024). URL: https://nil.org.pl/uploaded_files/1712308353_stat-1.pdf.
- [9] Tymiński, R. (2019). *Wykonywanie zawodu lekarza i lekarza dentystry. Aspekty administracyjnoprawne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- [10] USTAWA Z DNIA 5 GRUDNIA 1997 ROKU O ZAWODACH LEKARZA I LEKARZA DENTYSTY, Dz.U. 1997 nr 28 poz. 152.
- [11] USTAWA Z DNIA 2 GRUDNIA 2009 roku O IZBACH LEKARSKICH, Dz.U. 2009 nr 219 poz. 1708.
- [12] USTAWA Z DNIA 15 KWIETNIA 2011 ROKU O DZIAŁALNOŚCI LECZNICZEJ, Dz. U. 2011 Nr 112 poz. 654.
- [13] Wiatrowski, J., Wiatrowski, K. (2020). LEKARZ JAKO ZAWÓD ZAUFANIA PUBLICZNEGO. *Problemy Zdrowia Publicznego*, (1), 78-95. <http://dx.doi.org/10.16926/pzp.1.2020.06>.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.003>Тихонюк Ольга Володимирівна¹

1. викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0003-3123-5841

Особливості звільнення працівника за п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП України

АНОТАЦІЯ. Під *порушенням трудових обов'язків*¹ мається на увазі невиконання або неналежне їх виконання працівником. Тими, хто *систематично* порушує трудову дисципліну, визнаються працівники, до яких було застосовано дисциплінарне стягнення за порушення трудової дисципліни і які порушили її знову протягом року з дня застосування стягнення за перше порушення. Підставою застосування дисциплінарного стягнення (догани чи звільнення) є конкретний дисциплінарний проступок (протиправне винне діяння – дія чи бездіяльність), який порушує конкретні норми чинного КЗпП України, правил ВТР, статут, положення, посадову інструкцію, трудовий договір. У таких випадках враховуються лише ті заходи дисциплінарного стягнення, що встановлені чинним законодавством і не втратили юридичної сили за давністю або зняті достроково. Разом з тим, працівник *не може нести дисциплінарну відповідальність* за невиконання вимог, які не були доведені йому до виконання та відсутність систематичного невиконання без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором. Метою даної публікації є з'ясування наступних питань: 1) що слід розуміти під «*невиконанням/неналежним виконанням трудових обов'язків*» та «*систематичним*» невиконанням трудових обов'язків працівником; 2) в чому полягає особливість звільнення працівника за п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП України. Висновки автора побудовані виключно на підставі опрацьованого чинного законодавства про працю та судової практики.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: дисциплінарний проступок; дисциплінарне стягнення; систематичне невиконання обов'язків; звільнення.

¹ Тут і далі по тексту – курсив мій (Ольга Тихонюк).

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.003>Olha Tykhoniuk¹

1. Lecturer at the Department of Information, Economic and Administrative Law
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0003-3123-5841

Features of dismissal of employee under Paragraph 3 of Part 1 of Article 40 of the Labor Code of Ukraine

ABSTRACT. A breach of employment duties is defined as an employee's failure to perform or improper performance of their duties. Employees who systematically violate labour discipline are those who have been subject to disciplinary sanctions for violating labour discipline and who violate it again within a year from the date of the first violation. A disciplinary sanction (reprimand or dismissal) is based on a specific disciplinary offence (unlawful act of commission - an act or omission) that violates specific provisions of the current Labour Code of Ukraine, the rules of the Hearing and Review Board, the charter, regulations, job description, or employment contract. In such cases, only those disciplinary measures are taken into account that are established by applicable law and have not expired due to the statute of limitations or been lifted early. At the same time, an employee may not be disciplined for failure to comply with requirements that have not been communicated to him or her and for systematic failure to perform the duties imposed on him or her by the employment contract without good reason. The purpose of this publication is to clarify the following issues: 1) what should be understood by 'non-performance/improper performance of labour duties' and 'systematic' non-performance of labour duties by an employee; 2) what is the peculiarity of dismissal of an employee under clause 3 of part 1 of Article 40 of the Labour Code of Ukraine. The author's conclusions are based solely on the current labour legislation and court practice.

KEYWORDS: *disciplinary offense; disciplinary action; systematic failure to fulfill duties; dismissal.*

[illegible]

Аналіз досліджень та публікацій. За логікою законодавця порушенням трудової дисципліни

метою даної роботи є з'ясування наступних питань: 1) що слід розуміти під «невиконанням/неналежним виконанням трудових обов'язків» та «систематичним невиконанням трудових обов'язків працівником; 2) в чому полягає особливість звільнення працівника за п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного законодавства про працю України працівник зобов'язується «працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження роботодавця, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог з охорони праці, дбайливо ставитися до майна роботодавця» [2, ст. 139], а роботодавець, у свою чергу, *повинен* «правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову і виробничу

[illegible]

дисципліну, неухильно додержувати законодавства про працю і правил охорони праці, здійснювати заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню), уважно ставитися до потреб і запитів працівників, поліпшувати умови їх праці та побуту» [2, ст. 141] та *не має права* вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором [2, ст. 31].

У разі невиконання трудових обов'язків³, що визначаються трудовим договором (контрактом), посадовою інструкцією, статутами, положеннями або Правилами ВТР та законодавством про працю, до працівника можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності.

До прикладу, «... для розірвання трудового договору за п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП України необхідними є такі умови: порушення має стосуватися лише тих обов'язків, які є *складовими трудової функції працівника* чи впливають з правил ВТР; належним чином зафіксований факт протиправного винного невиконання або неналежного виконання працівником трудових обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами ВТР; невиконання трудових обов'язків мало *систематичний характер*; до працівника раніше протягом року *вже застосовувалися* заходи дисциплінарного або громадського стягнення»⁴ [5]. При цьому *систематичним* невиконанням обов'язків *вважається* таке, що вчинене працівником, який *раніше допускав* порушення покладених на нього обов'язків і *притягувався* за це до дисциплінарної відповідальності, проте застосовані заходи дисциплінарного стягнення не дали позитивних наслідків і *працівник знову вчинив* дисциплінарний проступок [6]. Аналогічний висновок зробив і Хмельницький апеляційний суд у справі №

3 ³ *Згідно з ч. 1 ст. 40 КЗпП України, працівник вважається порушителем трудових обов'язків, якщо він не виконує своїх обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами ВТР, або виконує їх неналежно.*

4 ⁴ *Згідно з ч. 1 ст. 40 КЗпП України, працівник вважається порушителем трудових обов'язків, якщо він не виконує своїх обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами ВТР, або виконує їх неналежно.*

..., зазначивши, що для звільнення працівника за систематичне порушення трудової дисципліни необхідно, щоб він учинив *конкретний дисциплінарний проступок*, тобто, допустив невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків, і щоб це невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків було протиправним та винним і носило систематичний характер, а за попередні порушення трудової дисципліни (одне чи декілька) до працівника застосовувались заходи дисциплінарного стягнення з додержанням порядку їх застосування, але вони не дали позитивних наслідків і працівник знову вчинив дисциплінарний проступок [7].

У свою чергу, відповідно до ч. 3 ст. 66 Закону України «Про державну службу» звільнення з посади державної служби є *винятковим видом дисциплінарного стягнення* і може бути застосоване лише у разі вчинення дисциплінарних проступків, передбачених п.п. 1, 3, 7, 9-11, 13, 14 ч. 2 ст. 65 цього Закону, а також вчинення *систематичного (повторно протягом року) дисциплінарного проступку* відповідно до п. 12 ч. 2 ст. 65 Закону [8]. Законодавець акцентує увагу на тому, що дисциплінарне стягнення має відповідати *характеру і тяжкості* вчиненого дисциплінарного проступку та *ступеню вини* державного службовця, а при визначенні виду дисциплінарного стягнення необхідно враховувати: 1) характер дисциплінарного проступку; 2) обставини, за яких він був вчинений; 3) настання тяжких наслідків; 4) добровільне відшкодування заподіяної шкоди; 5) попередню поведінку державного службовця та його ставлення до виконання посадових обов'язків [8, ч. 1 ст. 67].

Обставинами, що пом'якшують відповідальність державного службовця, вважаються⁵: 1) усвідомлення та визнання своєї провини у вчиненні дисциплінарного проступку; 2) попередня бездоганна поведінка та відсутність дисциплінарних стягнень; 3) високі

[illegible]

показники виконання службових завдань; 4) вжиття заходів щодо попередження, відвернення або усунення настання тяжких наслідків, які настали або можуть настати в результаті вчинення дисциплінарного проступку, добровільне відшкодування заподіяної шкоди; 5) вчинення проступку під впливом погрози, примусу або через службову чи іншу залежність; 6) вчинення проступку внаслідок неправомірних дій керівника [8, ч. 2 ст. 67].

Обставинами, що *обтяжують відповідальність* державного службовця, вважаються: 1) вчинення дисциплінарного проступку у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або токсичних засобів; 2) вчинення дисциплінарного проступку повторно, до зняття в установленому порядку попереднього стягнення; 3) вчинення проступку умисно на ґрунті особистої неприязні до іншого державного службовця, у тому числі керівника, чи помсти за дії чи рішення щодо нього; 4) вчинення проступку умисно з мотивів неповаги до держави і суспільства, прав і свобод людини, окремих соціальних груп; 5) настання тяжких наслідків або заподіяння збитків внаслідок вчинення дисциплінарного проступку [8, ч. 4 ст. 67].

Важливо пам'ятати, що перед тим як видати наказ про застосування до працівника дисциплінарного стягнення роботодавець *має провести* службове розслідування та *зібрати достатньо доказів*, які свідчили б про факт вчинення працівником дисциплінарного проступку, адже у справах про поновлення на роботі осіб, звільнених за порушення трудової дисципліни, суд повинен з'ясувати наступне: 1) в чому конкретно проявилось порушення, що стало підставою для звільнення; 2) чи могло воно бути підставою звільнення за п. 3 ст. 40 КЗпП; 3) чи додержаний роботодавцем передбачений стст. 147(1), 148, 149 КЗпП порядок застосування дисциплінарних стягнень, зокрема, чи не закінчився встановлений для цього строк, чи застосовувалось вже за цей проступок дисциплінарне стягнення, чи враховувались при звільненні ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяна ним шкода, обставини, за яких вчинено проступок, і попередня робота

працівника [9, п. 22]. Недоведеність хоча б одного з цих елементів *виключає наявність* дисциплінарного проступку.

До прикладу, $\gamma - \gamma$

Чинний КЗпП України зазначає, що за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з заходів стягнення⁶: догана або звільнення [2, ч. 1 ст. 147].

При обранні виду стягнення роботодавець повинен враховувати: 1) ступінь тяжкості вчиненого проступку; 2) заподіяну ним шкоду; 3) обставини, за яких вчинено проступок; 4) попередню роботу працівника. Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під підпис [2, ч. 3, 4 ст. 149].

До речі, в наказі про застосування до працівника дисциплінарного стягнення має бути вказано:

- 1) коли (дата, час);
- 2) який саме дисциплінарний проступок вчинив працівник (запізнення, прогул тощо);
- 3) докази, які підтверджують виявлене порушення (довідні, службові записки, акти, письмове пояснення працівника (або Акт про відмову надати пояснення) тощо);
- 4) конкретні правові норми, які порушив працівник (відповідна стаття/частина статті/абзац/пункт/підпункт чинного КЗпП України або іншого нормативно-правового чи локального акту).

При цьому в наказі слід уникати загальних формулювань на

⁶ У чинному КЗпП України зазначається, що за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з заходів стягнення: догана або звільнення.

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

кшталт: 1) «порушив вимоги чинного КЗпП України, Інструкції, Положення, правил ВТР»; 2) «у зв'язку з грубим порушенням трудової дисципліни в умовах воєнного стану ...»; 3) «у зв'язку з системними, триваючими порушеннями дисципліни»; 4) «за неодноразові запізнення, безпричинні прогули, недисциплінованість, відсутність на роботі без пояснень тощо»; 5) «за неналежне, несумлінне виконання трудових (службових) обов'язків»; 6) «не виконав вказівки/розпорядження керівника під час воєнного стану⁷».

Розглянемо це на прикладі: ,⁷ -/¹ і⁸ -⁹ і¹⁰ і¹¹ і¹² і¹³ і¹⁴ і¹⁵ і¹⁶ і¹⁷ і¹⁸ і¹⁹ і²⁰ і²¹ і²² і²³ і²⁴ і²⁵ і²⁶ і²⁷ і²⁸ і²⁹ і³⁰ і³¹ і³² і³³ і³⁴ і³⁵ і³⁶ і³⁷ і³⁸ і³⁹ і⁴⁰ і⁴¹ і⁴² і⁴³ і⁴⁴ і⁴⁵ і⁴⁶ і⁴⁷ і⁴⁸ і⁴⁹ і⁵⁰ і⁵¹ і⁵² і⁵³ і⁵⁴ і⁵⁵ і⁵⁶ і⁵⁷ і⁵⁸ і⁵⁹ і⁶⁰ і⁶¹ і⁶² і⁶³ і⁶⁴ і⁶⁵ і⁶⁶ і⁶⁷ і⁶⁸ і⁶⁹ і⁷⁰ і⁷¹ і⁷² і⁷³ і⁷⁴ і⁷⁵ і⁷⁶ і⁷⁷ і⁷⁸ і⁷⁹ і⁸⁰ і⁸¹ і⁸² і⁸³ і⁸⁴ і⁸⁵ і⁸⁶ і⁸⁷ і⁸⁸ і⁸⁹ і⁹⁰ і⁹¹ і⁹² і⁹³ і⁹⁴ і⁹⁵ і⁹⁶ і⁹⁷ і⁹⁸ і⁹⁹ і¹⁰⁰ і¹⁰¹ і¹⁰² і¹⁰³ і¹⁰⁴ і¹⁰⁵ і¹⁰⁶ і¹⁰⁷ і¹⁰⁸ і¹⁰⁹ і¹¹⁰ і¹¹¹ і¹¹² і¹¹³ і¹¹⁴ і¹¹⁵ і¹¹⁶ і¹¹⁷ і¹¹⁸ і¹¹⁹ і¹²⁰ і¹²¹ і¹²² і¹²³ і¹²⁴ і¹²⁵ і¹²⁶ і¹²⁷ і¹²⁸ і¹²⁹ і¹³⁰ і¹³¹ і¹³² і¹³³ і¹³⁴ і¹³⁵ і¹³⁶ і¹³⁷ і¹³⁸ і¹³⁹ і¹⁴⁰ і¹⁴¹ і¹⁴² і¹⁴³ і¹⁴⁴ і¹⁴⁵ і¹⁴⁶ і¹⁴⁷ і¹⁴⁸ і¹⁴⁹ і¹⁵⁰ і¹⁵¹ і¹⁵² і¹⁵³ і¹⁵⁴ і¹⁵⁵ і¹⁵⁶ і¹⁵⁷ і¹⁵⁸ і¹⁵⁹ і¹⁶⁰ і¹⁶¹ і¹⁶² і¹⁶³ і¹⁶⁴ і¹⁶⁵ і¹⁶⁶ і¹⁶⁷ і¹⁶⁸ і¹⁶⁹ і¹⁷⁰ і¹⁷¹ і¹⁷² і¹⁷³ і¹⁷⁴ і¹⁷⁵ і¹⁷⁶ і¹⁷⁷ і¹⁷⁸ і¹⁷⁹ і¹⁸⁰ і¹⁸¹ і¹⁸² і¹⁸³ і¹⁸⁴ і¹⁸⁵ і¹⁸⁶ і¹⁸⁷ і¹⁸⁸ і¹⁸⁹ і¹⁹⁰ і¹⁹¹ і¹⁹² і¹⁹³ і¹⁹⁴ і¹⁹⁵ і¹⁹⁶ і¹⁹⁷ і¹⁹⁸ і¹⁹⁹ і²⁰⁰ і²⁰¹ і²⁰² і²⁰³ і²⁰⁴ і²⁰⁵ і²⁰⁶ і²⁰⁷ і²⁰⁸ і²⁰⁹ і²¹⁰ і²¹¹ і²¹² і²¹³ і²¹⁴ і²¹⁵ і²¹⁶ і²¹⁷ і²¹⁸ і²¹⁹ і²²⁰ і²²¹ і²²² і²²³ і²²⁴ і²²⁵ і²²⁶ і²²⁷ і²²⁸ і²²⁹ і²³⁰ і²³¹ і²³² і²³³ і²³⁴ і²³⁵ і²³⁶ і²³⁷ і²³⁸ і²³⁹ і²⁴⁰ і²⁴¹ і²⁴² і²⁴³ і²⁴⁴ і²⁴⁵ і²⁴⁶ і²⁴⁷ і²⁴⁸ і²⁴⁹ і²⁵⁰ і²⁵¹ і²⁵² і²⁵³ і²⁵⁴ і²⁵⁵ і²⁵⁶ і²⁵⁷ і²⁵⁸ і²⁵⁹ і²⁶⁰ і²⁶¹ і²⁶² і²⁶³ і²⁶⁴ і²⁶⁵ і²⁶⁶ і²⁶⁷ і²⁶⁸ і²⁶⁹ і²⁷⁰ і²⁷¹ і²⁷² і²⁷³ і²⁷⁴ і²⁷⁵ і²⁷⁶ і²⁷⁷ і²⁷⁸ і²⁷⁹ і²⁸⁰ і²⁸¹ і²⁸² і²⁸³ і²⁸⁴ і²⁸⁵ і²⁸⁶ і²⁸⁷ і²⁸⁸ і²⁸⁹ і²⁹⁰ і²⁹¹ і²⁹² і²⁹³ і²⁹⁴ і²⁹⁵ і²⁹⁶ і²⁹⁷ і²⁹⁸ і²⁹⁹ і³⁰⁰ і³⁰¹ і³⁰² і³⁰³ і³⁰⁴ і³⁰⁵ і³⁰⁶ і³⁰⁷ і³⁰⁸ і³⁰⁹ і³¹⁰ і³¹¹ і³¹² і³¹³ і³¹⁴ і³¹⁵ і³¹⁶ і³¹⁷ і³¹⁸ і³¹⁹ і³²⁰ і³²¹ і³²² і³²³ і³²⁴ і³²⁵ і³²⁶ і³²⁷ і³²⁸ і³²⁹ і³³⁰ і³³¹ і³³² і³³³ і³³⁴ і³³⁵ і³³⁶ і³³⁷ і³³⁸ і³³⁹ і³⁴⁰ і³⁴¹ і³⁴² і³⁴³ і³⁴⁴ і³⁴⁵ і³⁴⁶ і³⁴⁷ і³⁴⁸ і³⁴⁹ і³⁵⁰ і³⁵¹ і³⁵² і³⁵³ і³⁵⁴ і³⁵⁵ і³⁵⁶ і³⁵⁷ і³⁵⁸ і³⁵⁹ і³⁶⁰ і³⁶¹ і³⁶² і³⁶³ і³⁶⁴ і³⁶⁵ і³⁶⁶ і³⁶⁷ і³⁶⁸ і³⁶⁹ і³⁷⁰ і³⁷¹ і³⁷² і³⁷³ і³⁷⁴ і³⁷⁵ і³⁷⁶ і³⁷⁷ і³⁷⁸ і³⁷⁹ і³⁸⁰ і³⁸¹ і³⁸² і³⁸³ і³⁸⁴ і³⁸⁵ і³⁸⁶ і³⁸⁷ і³⁸⁸ і³⁸⁹ і³⁹⁰ і³⁹¹ і³⁹² і³⁹³ і³⁹⁴ і³⁹⁵ і³⁹⁶ і³⁹⁷ і³⁹⁸ і³⁹⁹ і⁴⁰⁰ і⁴⁰¹ і⁴⁰² і⁴⁰³ і⁴⁰⁴ і⁴⁰⁵ і⁴⁰⁶ і⁴⁰⁷ і⁴⁰⁸ і⁴⁰⁹ і⁴¹⁰ і⁴¹¹ і⁴¹² і⁴¹³ і⁴¹⁴ і⁴¹⁵ і⁴¹⁶ і⁴¹⁷ і⁴¹⁸ і⁴¹⁹ і⁴²⁰ і⁴²¹ і⁴²² і⁴²³ і⁴²⁴ і⁴²⁵ і⁴²⁶ і⁴²⁷ і⁴²⁸ і⁴²⁹ і⁴³⁰ і⁴³¹ і⁴³² і⁴³³ і⁴³⁴ і⁴³⁵ і⁴³⁶ і⁴³⁷ і⁴³⁸ і⁴³⁹ і⁴⁴⁰ і⁴⁴¹ і⁴⁴² і⁴⁴³ і⁴⁴⁴ і⁴⁴⁵ і⁴⁴⁶ і⁴⁴⁷ і⁴⁴⁸ і⁴⁴⁹ і⁴⁵⁰ і⁴⁵¹ і⁴⁵² і⁴⁵³ і⁴⁵⁴ і⁴⁵⁵ і⁴⁵⁶ і⁴⁵⁷ і⁴⁵⁸ і⁴⁵⁹ і⁴⁶⁰ і⁴⁶¹ і⁴⁶² і⁴⁶³ і⁴⁶⁴ і⁴⁶⁵ і⁴⁶⁶ і⁴⁶⁷ і⁴⁶⁸ і⁴⁶⁹ і⁴⁷⁰ і⁴⁷¹ і⁴⁷² і⁴⁷³ і⁴⁷⁴ і⁴⁷⁵ і⁴⁷⁶ і⁴⁷⁷ і⁴⁷⁸ і⁴⁷⁹ і⁴⁸⁰ і⁴⁸¹ і⁴⁸² і⁴⁸³ і⁴⁸⁴ і⁴⁸⁵ і⁴⁸⁶ і⁴⁸⁷ і⁴⁸⁸ і⁴⁸⁹ і⁴⁹⁰ і⁴⁹¹ і⁴⁹² і⁴⁹³ і⁴⁹⁴ і⁴⁹⁵ і⁴⁹⁶ і⁴⁹⁷ і⁴⁹⁸ і⁴⁹⁹ і⁵⁰⁰ і⁵⁰¹ і⁵⁰² і⁵⁰³ і⁵⁰⁴ і⁵⁰⁵ і⁵⁰⁶ і⁵⁰⁷ і⁵⁰⁸ і⁵⁰⁹ і⁵¹⁰ і⁵¹¹ і⁵¹² і⁵¹³ і⁵¹⁴ і⁵¹⁵ і⁵¹⁶ і⁵¹⁷ і⁵¹⁸ і⁵¹⁹ і⁵²⁰ і⁵²¹ і⁵²² і⁵²³ і⁵²⁴ і⁵²⁵ і⁵²⁶ і⁵²⁷ і⁵²⁸ і⁵²⁹ і⁵³⁰ і⁵³¹ і⁵³² і⁵³³ і⁵³⁴ і⁵³⁵ і⁵³⁶ і⁵³⁷ і⁵³⁸ і⁵³⁹ і⁵⁴⁰ і⁵⁴¹ і⁵⁴² і⁵⁴³ і⁵⁴⁴ і⁵⁴⁵ і⁵⁴⁶ і⁵⁴⁷ і⁵⁴⁸ і⁵⁴⁹ і⁵⁵⁰ і⁵⁵¹ і⁵⁵² і⁵⁵³ і⁵⁵⁴ і⁵⁵⁵ і⁵⁵⁶ і⁵⁵⁷ і⁵⁵⁸ і⁵⁵⁹ і⁵⁶⁰ і⁵⁶¹ і⁵⁶² і⁵⁶³ і⁵⁶⁴ і⁵⁶⁵ і⁵⁶⁶ і⁵⁶⁷ і⁵⁶⁸ і⁵⁶⁹ і⁵⁷⁰ і⁵⁷¹ і⁵⁷² і⁵⁷³ і⁵⁷⁴ і⁵⁷⁵ і⁵⁷⁶ і⁵⁷⁷ і⁵⁷⁸ і⁵⁷⁹ і⁵⁸⁰ і⁵⁸¹ і⁵⁸² і⁵⁸³ і⁵⁸⁴ і⁵⁸⁵ і⁵⁸⁶ і⁵⁸⁷ і⁵⁸⁸ і⁵⁸⁹ і⁵⁹⁰ і⁵⁹¹ і⁵⁹² і⁵⁹³ і⁵⁹⁴ і⁵⁹⁵ і⁵⁹⁶ і⁵⁹⁷ і⁵⁹⁸ і⁵⁹⁹ і⁶⁰⁰ і⁶⁰¹ і⁶⁰² і⁶⁰³ і⁶⁰⁴ і⁶⁰⁵ і⁶⁰⁶ і⁶⁰⁷ і⁶⁰⁸ і⁶⁰⁹ і⁶¹⁰ і⁶¹¹ і⁶¹² і⁶¹³ і⁶¹⁴ і⁶¹⁵ і⁶¹⁶ і⁶¹⁷ і⁶¹⁸ і⁶¹⁹ і⁶²⁰ і⁶²¹ і⁶²² і⁶²³ і⁶²⁴ і⁶²⁵ і⁶²⁶ і⁶²⁷ і⁶²⁸ і⁶²⁹ і⁶³⁰ і⁶³¹ і⁶³² і⁶³³ і⁶³⁴ і⁶³⁵ і⁶³⁶ і⁶³⁷ і⁶³⁸ і⁶³⁹ і⁶⁴⁰ і⁶⁴¹ і⁶⁴² і⁶⁴³ і⁶⁴⁴ і⁶⁴⁵ і⁶⁴⁶ і⁶⁴⁷ і⁶⁴⁸ і⁶⁴⁹ і⁶⁵⁰ і⁶⁵¹ і⁶⁵² і⁶⁵³ і⁶⁵⁴ і⁶⁵⁵ і⁶⁵⁶ і⁶⁵⁷ і⁶⁵⁸ і⁶⁵⁹ і⁶⁶⁰ і⁶⁶¹ і⁶⁶² і⁶⁶³ і⁶⁶⁴ і⁶⁶⁵ і⁶⁶⁶ і⁶⁶⁷ і⁶⁶⁸ і⁶⁶⁹ і⁶⁷⁰ і⁶⁷¹ і⁶⁷² і⁶⁷³ і⁶⁷⁴ і⁶⁷⁵ і⁶⁷⁶ і⁶⁷⁷ і⁶⁷⁸ і⁶⁷⁹ і⁶⁸⁰ і⁶⁸¹ і⁶⁸² і⁶⁸³ і⁶⁸⁴ і⁶⁸⁵ і⁶⁸⁶ і⁶⁸⁷ і⁶⁸⁸ і⁶⁸⁹ і⁶⁹⁰ і⁶⁹¹ і⁶⁹² і⁶⁹³ і⁶⁹⁴ і⁶⁹⁵ і⁶⁹⁶ і⁶⁹⁷ і⁶⁹⁸ і⁶⁹⁹ і⁷⁰⁰ і⁷⁰¹ і⁷⁰² і⁷⁰³ і⁷⁰⁴ і⁷⁰⁵ і⁷⁰⁶ і⁷⁰⁷ і⁷⁰⁸ і⁷⁰⁹ і⁷¹⁰ і⁷¹¹ і⁷¹² і⁷¹³ і⁷¹⁴ і⁷¹⁵ і⁷¹⁶ і⁷¹⁷ і⁷¹⁸ і⁷¹⁹ і⁷²⁰ і⁷²¹ і⁷²² і⁷²³ і⁷²⁴ і⁷²⁵ і⁷²⁶ і⁷²⁷ і⁷²⁸ і⁷²⁹ і⁷³⁰ і⁷³¹ і⁷³² і⁷³³ і⁷³⁴ і⁷³⁵ і⁷³⁶ і⁷³⁷ і⁷³⁸ і⁷³⁹ і⁷⁴⁰ і⁷⁴¹ і⁷⁴² і⁷⁴³ і⁷⁴⁴ і⁷⁴⁵ і⁷⁴⁶ і⁷⁴⁷ і⁷⁴⁸ і⁷⁴⁹ і⁷⁵⁰ і⁷⁵¹ і⁷⁵² і⁷⁵³ і⁷⁵⁴ і⁷⁵⁵ і⁷⁵⁶ і⁷⁵⁷ і⁷⁵⁸ і⁷⁵⁹ і⁷⁶⁰ і⁷⁶¹ і⁷⁶² і⁷⁶³ і⁷⁶⁴ і⁷⁶⁵ і⁷⁶⁶ і⁷⁶⁷ і⁷⁶⁸ і⁷⁶⁹ і⁷⁷⁰ і⁷⁷¹ і⁷⁷² і⁷⁷³ і⁷⁷⁴ і⁷⁷⁵ і⁷⁷⁶ і⁷⁷⁷ і⁷⁷⁸ і⁷⁷⁹ і⁷⁸⁰ і⁷⁸¹ і⁷⁸² і⁷⁸³ і⁷⁸⁴ і⁷⁸⁵ і⁷⁸⁶ і⁷⁸⁷ і⁷⁸⁸ і⁷⁸⁹ і⁷⁹⁰ і⁷⁹¹ і⁷⁹² і⁷⁹³ і⁷⁹⁴ і⁷⁹⁵ і⁷⁹⁶ і⁷⁹⁷ і⁷⁹⁸ і⁷⁹⁹ і⁸⁰⁰ і⁸⁰¹ і⁸⁰² і⁸⁰³ і⁸⁰⁴ і⁸⁰⁵ і⁸⁰⁶ і⁸⁰⁷ і⁸⁰⁸ і⁸⁰⁹ і⁸¹⁰ і⁸¹¹ і⁸¹² і⁸¹³ і⁸¹⁴ і⁸¹⁵ і⁸¹⁶ і⁸¹⁷ і⁸¹⁸ і⁸¹⁹ і⁸²⁰ і⁸²¹ і⁸²² і⁸²³ і⁸²⁴ і⁸²⁵ і⁸²⁶ і⁸²⁷ і⁸²⁸ і⁸²⁹ і⁸³⁰ і⁸³¹ і⁸³² і⁸³³ і⁸³⁴ і⁸³⁵ і⁸³⁶ і⁸³⁷ і⁸³⁸ і⁸³⁹ і⁸⁴⁰ і⁸⁴¹ і⁸⁴² і⁸⁴³ і⁸⁴⁴ і⁸⁴⁵ і⁸⁴⁶ і⁸⁴⁷ і⁸⁴⁸ і⁸⁴⁹ і⁸⁵⁰ і⁸⁵¹ і⁸⁵² і⁸⁵³ і⁸⁵⁴ і⁸⁵⁵ і⁸⁵⁶ і⁸⁵⁷ і⁸⁵⁸ і⁸⁵⁹ і⁸⁶⁰ і⁸⁶¹ і⁸⁶² і⁸⁶³ і⁸⁶⁴ і⁸⁶⁵ і⁸⁶⁶ і⁸⁶⁷ і⁸⁶⁸ і⁸⁶⁹ і⁸⁷⁰ і⁸⁷¹ і⁸⁷² і⁸⁷³ і⁸⁷⁴ і⁸⁷⁵ і⁸⁷⁶ і⁸⁷⁷ і⁸⁷⁸ і⁸⁷⁹ і⁸⁸⁰ і⁸⁸¹ і⁸⁸² і⁸⁸³ і⁸⁸⁴ і⁸⁸⁵ і⁸⁸⁶ і⁸⁸⁷ і⁸⁸⁸ і⁸⁸⁹ і⁸⁹⁰ і⁸⁹¹ і⁸⁹² і⁸⁹³ і⁸⁹⁴ і⁸⁹⁵ і⁸⁹⁶ і⁸⁹⁷ і⁸⁹⁸ і⁸⁹⁹ і⁹⁰⁰ і⁹⁰¹ і⁹⁰² і⁹⁰³ і⁹⁰⁴ і⁹⁰⁵ і⁹⁰⁶ і⁹⁰⁷ і⁹⁰⁸ і⁹⁰⁹ і⁹¹⁰ і⁹¹¹ і⁹¹² і⁹¹³ і⁹¹⁴ і⁹¹⁵ і⁹¹⁶ і⁹¹⁷ і⁹¹⁸ і⁹¹⁹ і⁹²⁰ і⁹²¹ і⁹²² і⁹²³ і⁹²⁴ і⁹²⁵ і⁹²⁶ і⁹²⁷ і⁹²⁸ і⁹²⁹ і⁹³⁰ і⁹³¹ і⁹³² і⁹³³ і⁹³⁴ і⁹³⁵ і⁹³⁶ і⁹³⁷ і⁹³⁸ і⁹³⁹ і⁹⁴⁰ і⁹⁴¹ і⁹⁴² і⁹⁴³ і⁹⁴⁴ і⁹⁴⁵ і⁹⁴⁶ і⁹⁴⁷ і⁹⁴⁸ і⁹⁴⁹ і⁹⁵⁰ і⁹⁵¹ і⁹⁵² і⁹⁵³ і⁹⁵⁴ і⁹⁵⁵ і⁹⁵⁶ і⁹⁵⁷ і⁹⁵⁸ і⁹⁵⁹ і⁹⁶⁰ і⁹⁶¹ і⁹⁶² і⁹⁶³ і⁹⁶⁴ і⁹⁶⁵ і⁹⁶⁶ і⁹⁶⁷ і⁹⁶⁸ і⁹⁶⁹ і⁹⁷⁰ і⁹⁷¹ і⁹⁷² і⁹⁷³ і⁹⁷⁴ і⁹⁷⁵ і⁹⁷⁶ і⁹⁷⁷ і⁹⁷⁸ і⁹⁷⁹ і⁹⁸⁰ і⁹⁸¹ і⁹⁸² і⁹⁸³ і⁹⁸⁴ і⁹⁸⁵ і⁹⁸⁶ і⁹⁸⁷ і⁹⁸⁸ і⁹⁸⁹ і⁹⁹⁰ і⁹⁹¹ і⁹⁹² і⁹⁹³ і⁹⁹⁴ і⁹⁹⁵ і⁹⁹⁶ і⁹⁹⁷ і⁹⁹⁸ і⁹⁹⁹ і¹⁰⁰⁰ і¹⁰⁰¹ і¹⁰⁰² і¹⁰⁰³ і¹⁰⁰⁴ і¹⁰⁰⁵ і¹⁰⁰⁶ і¹⁰⁰⁷ і¹⁰⁰⁸ і¹⁰⁰⁹ і¹⁰¹⁰ і¹⁰¹¹ і¹⁰¹² і¹⁰¹³ і¹⁰¹⁴ і¹⁰¹⁵ і¹⁰¹⁶ і¹⁰¹⁷ і¹⁰¹⁸ і¹⁰¹⁹ і¹⁰²⁰ і¹⁰²¹ і¹⁰²² і¹⁰²³ і¹⁰²⁴ і¹⁰²⁵ і¹⁰²⁶ і¹⁰²⁷ і¹⁰²⁸ і¹⁰²⁹ і¹⁰³⁰ і¹⁰³¹ і¹⁰³² і¹⁰³³ і¹⁰³⁴ і¹⁰³⁵ і¹⁰³⁶ і¹⁰³⁷ і¹⁰³⁸ і¹⁰³⁹ і¹⁰⁴⁰ і¹⁰⁴¹ і¹⁰⁴² і¹⁰⁴³ і¹⁰⁴⁴ і¹⁰⁴⁵ і¹⁰⁴⁶ і¹⁰⁴⁷ і¹⁰⁴⁸ і¹⁰⁴⁹ і¹⁰⁵⁰ і¹⁰⁵¹ і¹⁰⁵² і¹⁰⁵³ і¹⁰⁵⁴ і¹⁰⁵⁵ і¹⁰⁵⁶ і¹⁰⁵⁷ і¹⁰⁵⁸ і¹⁰⁵⁹ і¹⁰⁶⁰ і¹⁰⁶¹ і¹⁰⁶² і¹⁰⁶³ і¹⁰⁶⁴ і¹⁰⁶⁵ і¹⁰⁶⁶ і¹⁰⁶⁷ і¹⁰⁶⁸ і¹⁰⁶⁹ і¹⁰⁷⁰ і¹⁰⁷¹ і¹⁰⁷² і¹⁰⁷³ і¹⁰⁷⁴ і¹⁰⁷⁵ і¹⁰⁷⁶ і¹⁰⁷⁷ і¹⁰⁷⁸ і¹⁰⁷⁹ і¹⁰⁸⁰ і¹⁰⁸¹ і¹⁰⁸² і¹⁰⁸³ і¹⁰⁸⁴ і¹⁰⁸⁵ і¹⁰⁸⁶ і¹⁰⁸⁷ і¹⁰⁸⁸ і¹⁰⁸⁹ і¹⁰⁹⁰ і¹⁰⁹¹ і¹⁰⁹² і¹⁰⁹³ і¹⁰⁹⁴ і¹⁰⁹⁵ і¹⁰⁹⁶ і¹⁰⁹⁷ і¹⁰⁹⁸ і¹⁰⁹⁹ і¹¹⁰⁰ і¹¹⁰¹ і¹¹⁰² і¹¹⁰³ і¹¹⁰⁴ і¹¹⁰⁵ і¹¹⁰⁶ і¹¹⁰⁷ і¹¹⁰⁸ і¹¹⁰⁹ і¹¹¹⁰ і¹¹¹¹ і¹¹¹² і¹¹¹³ і¹¹¹⁴ і¹¹¹⁵ і¹¹¹⁶ і¹¹¹⁷ і¹¹¹⁸ і¹¹¹⁹ і¹¹²⁰ і¹¹²¹ і¹¹²² і¹¹²³ і¹¹²⁴ і¹¹²⁵ і¹¹²⁶ і¹¹²⁷ і¹¹²⁸ і¹¹²⁹ і¹¹³⁰ і¹¹³¹ і¹¹³² і¹¹³³ і¹¹³⁴ і¹¹³⁵ і¹¹³⁶ і¹¹³⁷ і¹¹³⁸ і¹¹³⁹ і¹¹⁴⁰ і¹¹⁴¹ і¹¹⁴² і¹¹⁴³ і¹¹⁴⁴ і¹¹⁴⁵ і¹¹⁴⁶ і¹¹⁴⁷ і¹¹⁴⁸ і¹¹⁴⁹ і¹¹⁵⁰ і¹¹⁵¹ і¹¹⁵² і¹¹⁵³ і¹¹⁵⁴ і¹¹⁵⁵ і¹¹⁵⁶ і¹¹⁵⁷ і¹¹⁵⁸ і¹¹⁵⁹ і¹¹⁶⁰ і¹¹⁶¹ і¹¹⁶² і¹¹⁶³ і¹¹⁶⁴ і¹¹⁶⁵ і¹¹⁶⁶ і¹¹⁶⁷ і¹¹⁶⁸ і¹¹⁶⁹ і¹¹⁷⁰ і¹¹⁷¹ і¹¹⁷² і¹¹⁷³ і¹¹⁷⁴ і¹¹⁷⁵ і¹¹⁷⁶ і¹¹⁷⁷ і¹¹⁷

[illegible]

[illegible]

До застосування дисциплінарного стягнення роботодавець повинен зажадати від працівника письмові пояснення⁸ [2, ч. 1 ст. 149].

Дисциплінарне стягнення застосовується не пізніше 1 (одного) місяця з дня виявлення дисциплінарного проступку [2, ч. 1 ст. 148] та не може бути накладене пізніше 6 (шести) місяців з дня вчинення проступку [2, ч. 2 ст. 148].

[illegible][illegible]

According to COPE Code of Conduct standards

[illegible]

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.004>

Адамович Оксана Вікторівна¹

1. Ph.D., старший викладач кафедри цивільного та господарського права
Національний університет біоресурсів і природокористування України, УКРАЇНА
ORCID ID: 0009-0005-8678-6060

Особливості спадкування корпоративних прав

АНОТАЦІЯ. Стаття аналізує питання спадкування корпоративних прав у сучасному правовому полі України, особливо в умовах, що виникли внаслідок війни з російською федерацією. Спадкування корпоративних прав є важливим для забезпечення стабільності бізнесу та економіки загалом. У статті розглядаються правові аспекти передачі корпоративних прав, зокрема в товариствах з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариствах, а також проблеми, які виникають під час цього процесу. Пропонуються рішення щодо призначення управителя спадщиною та запобігання конфліктам між спадкоємцями через попередні угоди або медіацію.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: спадкування корпоративних прав; господарські товариства; управління спадщиною.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.004>

Oksana Adamovych¹

1. Ph.D., Senior lecturer of the Department of Civil and Economic Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, UKRAINE
ORCID ID: 0009-0005-8678-6060

Peculiarities of inheritance of corporate rights

ABSTRACT. The article analyzes the issue of inheritance of corporate rights in the modern legal field of Ukraine, especially in the conditions that arose as a result of the war with the Russian Federation. Inheritance of corporate rights is important to ensure the stability of business and the economy in general. The article examines the legal aspects of the transfer of corporate rights, in particular in limited liability companies and joint-stock companies, as well as the problems that arise during this process. Decisions are proposed regarding the appointment of an estate manager and the prevention of conflicts between heirs through prior agreements or mediation.

KEYWORDS: *inheritance of corporate rights; business associations; heritage management.*

У сучасному правовому полі України корпоративні права є однією з ключових складових майнових відносин, оскільки вони визначають участь у господарських товариствах, вплив на прийняття рішень та право на частину прибутку. Спадкування корпоративних прав стає важливим питанням не тільки для фізичних осіб, які є учасниками бізнесу, але й для загальної економічної стабільності, адже втрата або перехід таких прав може впливати на стійкість бізнесу, його здатність продовжувати діяльність і залучати інвестиції.

Війна, розв'язана російською федерацією проти України, спричинила масштабні руйнування, вплинула на всі сфери суспільного життя та створила безпрецедентні виклики для економіки країни. У цей кризовий період багато власників бізнесів загинули або визнані безвісно відсутніми, або оголошені померлими, що зумовило актуальність питання спадкування корпоративних прав. Знищені активи, розірвані логістичні ланцюги, втрата ринків збуту та масова міграція населення значно ускладнили функціонування господарських товариств в нашій державі. В таких надзвичайно складних умовах спадкоємці часто виявляються неспроможними своєчасно вступити в права спадкування, а підприємства – залишаються без ефективного управління. До цих проблем додаються юридичні труднощі, що виникають під час передачі корпоративних прав у спадок.

Статтею 1216 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [1] визначено, що спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Перехід прав та обов'язків у порядку спадкування характеризується наступними ознаками: 1) підставою переходу є складний фактичний склад, передбачений нормами спадкового права; 2) права й обов'язки, що переходять, утворюють певну єдність, що визначається як спадщина або спадкове майно; 3) особа, яка набуває права й обов'язки, вважається універсальним правонаступником померлого. [2, с. 173].

Проте, положення Книги шостої ЦК України є досить загальними

та переважно стосуються спадкування так званих «традиційних» об'єктів, таких як рухоме і нерухоме майно. Водночас для регулювання спадкових відносин щодо більш специфічних об'єктів, зокрема і корпоративних прав необхідно враховувати також відповідне спеціальне законодавство.

Як зазначено в ст. 96-1 ЦК України [1], корпоративні права включають право на частку в статутному капіталі, а також право на участь в управлінні товариством. Під час спадкування спадкоємець отримує як майнові права (право на частку в прибутку, дивіденди, частку в майні), так і немайнові права (право брати участь в управлінні товариством, голосувати на зборах тощо). Ці права мають різні правові наслідки для спадкоємців, зокрема щодо їх обов'язків перед іншими учасниками товариства.

Так, згідно з положеннями ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», у випадку смерті учасника товариства його частка автоматично переходить до спадкоємця без потреби в отриманні згоди інших учасників товариства. Отже, спадкування в ТОВ означає отримання у власність частки померлого у статутному капіталі. Разом із часткою правонаступники (спадкоємці) отримують також переважне право на вступ до цього товариства (ст. 55 Закону України «Про господарські товариства»).

Згідно з ст. 35 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», особа, яка набуває право на цінний папір, одночасно отримує всі права, які ним посвідчуються, якщо інше не передбачено законом або договором. Таким чином, спадкування акцій у акціонерному товаристві відбувається через отримання спадкоємцями відповідної кількості акцій, що належали спадкодавцю. Акції включаються до складу спадкового майна без обмежень, і спадкоємець, отримавши акції у власність, також набуває право участі в акціонерному товаристві.

Однак, перехід частки у статутному капіталі товариства не автоматично надає спадкоємцю статус учасника господарського товариства, а лише право на вступ до нього.

Закон більше не вимагає скликання загальних зборів для прийняття рішення про вступ спадкоємця та внесення змін до статуту товариства. Крім того, закон не вимагає зазначення учасників товариства та їх часток у статуті, оскільки ці дані автоматично вносяться до реєстру. Це нововведення усуває необхідність скликання загальних зборів для включення нового учасника, що було обумовлене ст. 145 ЦК України.

Тепер для того, щоб спадкоємець став учасником товариства, йому необхідно звернутися до реєстратора з заявою про вступ до товариства та доказом набуття права на спадщину (свідоцтво про спадщину). При цьому ні у спадкоємця, який став учасником товариства, ні у реєстратора немає обов'язку повідомляти товариство про включення нового учасника [3].

Проте, на практиці виникає багато проблемних питань, зокрема: «Хто керує корпоративними правами до моменту прийняття спадщини? Цей строк складає, як мінімум, 6 місяців, а на практиці може тривати роками». Законодавство визначає перелік питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів компанії, для прийняття яких потрібно три чверті голосів або навіть 100% голосів учасників. Окрім цього, статут може встановлювати додаткові питання, які також підлягають вирішенню в цьому чи іншому співвідношенні. Решту питань вирішують простою більшістю (понад 50% голосів). Відповідно, залежно від частки спадкодавця в статутному капіталі, може виникнути необхідність забезпечення належної діяльності підприємства. Ігнорувати голоси померлого на час прийняття спадщини або під час можливих тривалих судових суперечок між спадкоємцями не можна. Часто виникає ситуація, коли підприємство не може ефективно функціонувати через відсутність необхідної кількості голосів для ухвалення важливих рішень.

В Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» це питання не вирішено, лише в ч. 2 ст. 23 зазначено, що в разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника - фізичної особи чи припинення учасника -

юридичної особи, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, та якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства відповідно до закону, товариство може виключити учасника з товариства. Таке рішення приймається без врахування голосів учасника, який виключається. Якщо частка такого учасника у статутному капіталі товариства становить 50 відсотків або більше, товариство може приймати рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, без врахування голосів цього учасника [4]. Для забезпечення господарської діяльності підприємства у вказаний період Закон України «Про нотаріат» [5] передбачає можливість призначення нотаріусом управителя спадщини з числа спадкоємців або виконавців заповіту. Якщо такі особи відсутні, нотаріус може укласти договір про управління спадщиною з іншою особою. Це положення добре працює, коли спадкоємець один. Однак у випадках, коли спадкоємців кілька, нотаріус не зможе призначити управителя з їх числа без нотаріальної згоди всіх спадкоємців. Саме на цьому етапі часто виникають суперечки, і спадкоємцям доводиться або досягати згоди, або залишити підприємство в поточному стані та відновлювати його діяльність уже після вступу в спадщину.

Вирішення такої проблеми вбачається в наступному:

1) Укладення попереднього договору між спадкоємцями. Щоб уникнути затримок і конфліктів після смерті спадкодавця, можна заздалегідь укласти нотаріально засвідчену угоду між усіма потенційними спадкоємцями. У цій угоді можна передбачити механізм призначення управителя спадщиною, який автоматично набирає чинності в разі смерті спадкодавця. Це значно спростить процедуру і мінімізує суперечки.

2) Застосування процедури медіації. Якщо угоди між спадкоємцями немає, можна передбачити обов'язковий процес медіації для вирішення суперечок. Медіатор допоможе спадкоємцям досягти компромісу без судових розглядів. Така

практика може прискорити процес та запобігти затяжним конфліктам.

Ці підходи могли б допомогти забезпечити безперервність роботи підприємства та зменшити кількість конфліктів між спадкоємцями. Основна мета — створити прозорий та справедливий механізм управління, який захистить інтереси всіх сторін.

✓ **РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ**
Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 03.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
- [2] Сіщук Л. В. Спадкування корпоративних прав учасника господарського товариства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Вип. 23. Ч. II. Том 1. С. 172-177.
- [3] Низька І. Підприємство у спадок: особливості спадкування корпоративних прав. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/pidpriemstvo-u-spadok-osoblivosti-spadkuvannya-korporativnih-prav.html> (дата звернення: 09.10.2024).
- [4] Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII : станом на 22.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
- [5] Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII : станом на 15.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 09.10.2024).

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.005>

Єріна Вікторія Вікторівна¹

1. старший судовий експерт відділу будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Харківський науково-дослідний експертний криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, УКРАЇНА

Проблемні питання проведення будівельно-технічних досліджень під час військового стану

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена аналізу проблем, що виникають під час проведення судової будівельно-технічної експертизи поточного ремонту в умовах воєнного стану в Україні. Через спрощення процедур та відсутність проектно-кошторисної документації, яка зазвичай потрібна для виконання будівельних робіт, експерти стикаються з труднощами у визначенні відповідності фактично виконаних робіт нормативним вимогам. На прикладі експертизи поточного ремонту системи блискавкозахисту автори розглядають питання відсутності необхідної документації та її вплив на оцінку обсягів і вартості виконаних робіт, а також на відповідність нормативно-правовим актам у галузі будівництва.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *судова експертиза; поточний ремонт; воєнний стан.*

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.005>

Viktoriia Yerina¹

¹ Senior forensic expert of the Department of construction, land research and evaluation activities
Kharkiv Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, UKRAINE

Problematic issues of construction and technical research during martial law

ABSTRACT. The article is devoted to the analysis of the problems that arise during the judicial construction and technical examination of the current repair in the conditions of martial law in Ukraine. Due to the simplification of procedures and the lack of design and estimate documentation, which is usually required for construction works, experts face difficulties in determining the compliance of the actually performed works with regulatory requirements. Using the example of the examination of the current repair of the lightning protection system, the authors consider the issue of the lack of necessary documentation and its impact on the assessment of the scope and cost of the work performed, as well as on compliance with regulatory and legal acts in the field of construction.

KEYWORDS: forensic examination; ongoing repair; martial law.

Попри військовий стан в державі, ремонтно-будівельні роботи продовжують виконуватися. Для прискорення проведення ремонтно-будівельних робіт, державою, на час воєнного стану, були введені спеціальні спрощені процедури для проходження тендерної процедури закупівлі робіт та послуг; розроблення проєктної документації для капітального ремонту об'єктів, пошкоджених у результаті воєнних дій; дозвільні та реєстраційні процедури у будівництві на час дії воєнного стану та інше.

Мета даної статті полягає в аналізі ситуацій, в яких проведення судової будівельно-технічної експертизи робіт з поточного ремонту, унеможлиблюється у зв'язку з відсутністю, повною або частковою, проектно-кошторисної документації та звітної документації на проведення робіт, так як підрядні організації, посилаючись на військовий стан, спрощенні процедури, нормативно-правові документи в галузі будівництва з поправками на час воєнного стану, не розробляють повністю або розробляють частково проектно-кошторисну документацію та звітну документацію згідно з ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектно-кошторисної документації на будівництво» [1], ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва» [2] та «Кошторисні норми України. Настанова з визначення вартості будівництва» [3].

До Харківського НДЕКЦ МВС надійшла судова будівельно-технічна експертиза з поточного ремонту системи блискавкозахисту.

Були поставлені наступні питання: чи відповідають обсяги та вартість фактично виконаних робіт з поточного ремонту системи блискавкозахисту обсягам та вартостям, визначеним проектно-кошторисною документацією; яка різниця між вартістю фактично виконаних робіт та вартістю робіт з поточного ремонту системи блискавкозахисту вказаних в актах виконаних робіт (форма КБ-2в); чи відповідає надана документація, що стосується виконання робіт з поточного ремонту системи блискавкозахисту вимогам ДБН та нормативно правовим актам (на розсуд експерта) у галузі будівництва.

Документи, що були отримані: договір на надання послуг з поточного ремонту системи блискавкозахисту; копія обґрунтування до Договору на надання послуг з поточного ремонту системи блискавкозахисту; акт про надання послуг до Договору на надання послуг.

Експертом було складене клопотання про надання додаткових матеріалів, а саме: проектно-кошторисну документацію (локальний кошторис та інші пов'язані матеріали до нього); проектну документацію (креслення, схеми, ескізи та інше) у якісному, читабельному та повному обсязі; акти приймання виконаних будівельних робіт (форма КБ-2в) (первинно облікова документація); акти на закриття прихованих робіт; експертний звіт на кошторисну частину проекту; видаткові та товарно-транспортні накладні на матеріально-технічні ресурси, що використані;

У відповідь на клопотання експерта було надіслано лист з відповіддю, що запрохані документи не розроблялись у зв'язку з тим що:

1) Згідно з Наказом № 708 «Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі» [4]:

4. Визначення предмета закупівлі робіт здійснюється замовником згідно з пунктом 27 частини першої статті 1 Закону за об'єктами будівництва та з урахуванням положень кошторисних норм України «Настанова з визначення вартості будівництва», затверджених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 01 листопада 2021 року № 281, а також галузевих будівельних норм ГБН Г.1-218-182:2011 «Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та перелік робіт», затверджених наказом Державної служби автомобільних доріг України від 23 серпня 2011 року № 301.

3. Під час здійснення закупівлі послуг з поточного ремонту предмет закупівлі визначається за кожним окремим будинком, будівлею, спорудою, лінійним об'єктом інженерно-транспортної інфраструктури згідно з термінологією державних будівельних норм ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на

будівництво», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 04 червня 2014 року № 163, та/або галузевих будівельних норм ГБН Г.1-218-182:2011 «Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та переліки робіт», затверджених наказом Державної служби автомобільних доріг України від 23 серпня 2011 року № 301.

Тому підрядник та замовник визначили, що роботи які будуть виконуватись є поточним ремонтом.

2) Згідно з Законом України «Про публічні закупівлі» п.21, п.22, п.27: [5]:

«22. предмет закупівлі - товари, роботи чи послуги, що закуповуються замовником у межах єдиної процедури закупівлі або в межах проведення спрощеної закупівлі, щодо яких учасникам дозволяється подавати тендерні пропозиції/пропозиції або пропозиції на переговорах (у разі застосування переговорної процедури закупівлі). Предмет закупівлі визначається замовником у порядку, встановленому Уповноваженим органом, із застосуванням Єдиного закупівельного словника, затвердженого у встановленому законодавством порядку;

21. послуги - будь-який предмет закупівлі, крім товарів і робіт, зокрема транспортні послуги, освоєння технологій, наукові дослідження, науково-дослідні або дослідно-конструкторські розробки, медичне та побутове обслуговування, найм (оренда), лізинг, а також фінансові та консультаційні послуги, *поточний ремонт*, поточний ремонт з розробленням проектної документації;

27. роботи - розроблення проектної документації на об'єкти будівництва, науково-проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування, будівництво нових, розширення, реконструкція, капітальний ремонт та реставрація існуючих об'єктів і споруд виробничого та невиробничого призначення, роботи з будівництва об'єктів з розробленням проектної документації, роботи з нормування в будівництві, геологорозвідувальні роботи, технічне переоснащення діючих

підприємств та супровідні роботам послуги, у тому числі геодезичні роботи, буріння, сейсмічні дослідження, аеро- і супутникова фотозйомка та інші послуги, що включаються до кошторисної вартості робіт, якщо вартість таких послуг не перевищує вартості самих робіт;»

Тому замовником було визнано, що поточний ремонт відноситься до послуг, а не робіт.

3) Згідно з ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» [1]:

«Ці Норми встановлюють склад та зміст проектної документації на нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт будівель і споруд будь-якого призначення, їх комплексів та частин.»

Згідно з Кошторисні норми України. Настанова з визначення вартості будівництва. З урахуванням Змін № 1, № 2, № 3, № 4 [3]:

«1.1. Ця Настанова визначає основні правила застосування кошторисних норм та нормативів з ціноутворення у будівництві для визначення вартості нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту будинків, будівель і споруд будь-якого призначення, їх комплексів та частин, лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, а також реставрації пам'яток архітектури та містобудування (далі – будівництво).»

Так як підрядник та замовник визначили, що роботи які будуть виконуватись є поточним ремонтом, а поточний ремонт не відноситься до видів робіт, які повинні складатись згідно ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» та Кошторисними норми України. Настанова з визначення вартості будівництва, то проектно-кошторисна документація не розробляється згідно з вимогами.

4) Згідно з Постановою Кабінету міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» [6]:

«11.Для здійснення закупівель товарів і послуг (крім послуг з поточного ремонту), вартість яких є меншою, ніж 100 тис. гривень, послуг з поточного ремонту, вартість яких є меншою, ніж 200 тис. гривень, робіт, вартість яких є меншою, ніж 1,5 млн. гривень, замовники можуть використовувати електронну систему закупівель відповідно до умов, визначених адміністратором електронної системи закупівель, у тому числі електронний каталог для закупівлі товарів. У разі здійснення таких закупівель без використання електронної системи закупівель замовник обов'язково дотримується принципів здійснення публічних закупівель, визначених Законом, вносить інформацію про таку закупівлю до річного плану та оприлюднює відповідно до пункту 3-8 розділу X “Прикінцеві та перехідні положення” Закону в електронній системі закупівель звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель.»

Послуги з поточного ремонту не проходили тендерний процес.

5) Згідно з Кошторисні норми України. Настанова з визначення вартості будівництва. З урахуванням Змін № 1, № 2, № 3, № 4 [3]:

«При визначенні вартості виконаних обсягів робіт і проведенні взаєморозрахунків за виконані роботи по об'єкту будівництва застосовуються первинні облікові документи «Акт приймання виконаних будівельних робіт» (форма № КБ-2в) і «Довідка про вартість виконаних будівельних робіт та витрати» (форма № КБ-3), які наведено у додатку 36 та додатку 37 цієї Настанови, та при твердій договірній ціні за укрупненими показниками вартості — «Звіт про виконання робіт за контрактом на об'єкті будівництва за період (місяць/рік)», «Підсумковий звіт про вартість виконаних робіт за контрактом на об'єкті будівництва за період» та «Акт здавання-приймання виконаних будівельних робіт», які наведено у додатках 38, 39 та 40 цієї Настанови.»

Так як даний поточний ремонт є послугами, а акти приймання виконаних будівельних робіт (форма КБ-2в) (як і вся інша первинно облікова документація) розробляються на роботи, то розроблявся акт про надання послуг, оформлення та складання якого не

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

регламентовано нормативно-правовими документами у галузі будівництва і він складається в вільній формі.

6) Згідно з Постановою №560 «Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 11.05.2011 р. [7]:

«6. Метою проведення експертизи проектів будівництва (далі - експертиза) є визначення та перевірка якості проектних рішень шляхом виявлення відхилень від вимог до міцності, надійності та довговічності будинків і споруд, їх експлуатаційної безпеки та інженерного забезпечення, зокрема щодо додержання нормативів з питань створення умов для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, допустимого відсотка забудови земельної ділянки, гранично допустимої висоти будівництва та щільності населення, санітарного і епідеміологічного благополуччя населення, охорони праці, екології, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки, енергозбереження, кошторисної частини проекту будівництва. Експертиза є завершальним етапом розроблення проектів будівництва.»

Так як поточний ремонт є послугами, то проектно-кошторисна документація не розробляється згідно з Настановою з визначення вартості будівництва, тому експертиза проектно-кошторисної документації не проводилась.

7) Видаткові та товарно-транспортні накладні на матеріально-технічні ресурси, що використані відсутні.

Підводячи висновки по наданому листу після визнання, підрядником та замовником, робіт з улаштування блискавкозахисту поточним ремонтом, замовник відніс поточний ремонт до послуг, після чого не розроблялась первинна облікова, проектно-кошторисну документація, експертний звіт та не проводився тендерний процес

Тому відповісти на питання:

– чи відповідають обсяги та вартість фактично виконаних робіт з поточного ремонту системи блискавкозахисту обсягам та вартостям,

визначеним проектно-кошторисною документацією неможливо, оскільки проектно-кошторисна документація не розроблялась;

– яка різниця між вартістю фактично виконаних робіт та вартістю робіт з поточного ремонту системи блискавкозахисту вказаних в актах виконаних робіт (форма КБ-2в) неможливо, оскільки акти приймання виконаних будівельних робіт (форма КБ-2в) не розроблялись, а в наданому на дослідження акті про надання послуг недостатньо відомостей;

– чи відповідає надана документація, що стосується виконання робіт з поточного ремонту системи блискавкозахисту вимогам ДБН та нормативно правовим актам (на розсуд експерта) у галузі будівництва неможливо, оскільки проектно-кошторисна документація не розроблялась, а оформлення та складання акту про надання послуг не регламентовано нормативно-правовими документами у галузі будівництва, тому оформляється та складається в вільній формі.

Крім вищенаведеного прикладу в експертній практиці зустрічаються схожі проблеми, такі як:

– Посилаючись на Законом України «Про публічні закупівлі» [5] було складено Договір про надання послуг на поточний ремонт. Посилаючись на Наказ № 708 «Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі» п.3 [4] проектно-кошторисна документація не розроблялась, через визнання змовником робіт з поточного ремонту послугами та посилаючись на Постанову Кабінету міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі» п.11 [6] тендерний процес та експертиза проектно-кошторисної документації не виконувались, але підрядником розроблялась первинна облікова документація згідно з Кошторисні норми України. Настанова з визначення вартості будівництва. З урахуванням Змін № 1, № 2, № 3, № 4 [3]. Тому відповісти на питання відповідності проектно-кошторисної документації нормативно-правовим актам у галузі будівництва

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

неможливо, але можна відповісти на питання відповідності фактично виконаних робіт первинній обліковій документації.

– Посилаючись на Законом України «Про публічні закупівлі» [5] було складено Договір про надання послуг на поточний ремонт. Згідно з Законом України «Про публічні закупівлі» п.21 [5] розроблялась проектно-кошторисна документація на поточний ремонт, а також було проведено тендерний процес та експертизу проектно-кошторисної документації. Однак первинна облікова документація (акти приймання виконаних будівельних робіт) не складалась згідно ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» [1] та Кошторисні норми України. Настанова з визначення вартості будівництва. З урахуванням Змін № 1, № 2, № 3, № 4 [3], а було складено акт про надання послуг, оформлення та складання якого не регламентовано нормативно-правовими документами у галузі будівництва і він складається в вільній формі. Тому відповісти на питання відповідності фактично виконаних робіт первинній обліковій документації неможливо, але можна відповісти на питання відповідності проектно-кошторисної документації нормативно-правовим актам у галузі будівництва.

– Посилаючись на Законом України «Про публічні закупівлі» [5] було складено Договір про надання послуг на поточний ремонт. Згідно з Законом України «Про публічні закупівлі» п.21 [5] розроблялась проектно-кошторисна документація на поточний ремонт, розроблялась первинна облікова документація згідно з ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» [1] та Кошторисні норми України. Настанова з визначення вартості будівництва. З урахуванням Змін № 1, № 2, № 3, № 4 [3], а також було проведено тендерний процес, але експертиза проектно-кошторисної документації не проводилась, хоча проектно-кошторисна документація була в наявності. Виходячи з вищевикладеного можна відповісти на питання відповідності фактично виконаних робіт первинній обліковій документації та відповідності проектно-кошторисної документації нормативно-правовим актам у галузі будівництва, але відповідь на питання

відповідності вартості фактично виконаних робіт вартості робіт вказаної в актах приймання виконаних будівельних робіт може визивати сумніви, через відсутність експертизи проектно-кошторисної документації.

Враховуючи проведений аналіз ситуації проведення судової будівельно-технічної експертизи робіт з поточного ремонту під час військового стану можна зробити висновок, що визначення певного алгоритму проведення таких будівельно-технічних досліджень буде залежати від виду робіт та від наданих на дослідження документів. В залежності від цього проведення дослідження може ускладнюватись нестачею або відсутністю важливих документів та даних, які потрібні для дачі висновків, а самі висновки можуть мати вірогідний характер.

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» затверджено наказом Мінрегіону України від 04.06.2014 р. № 163 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – URL: <http://online.budstandart.com>
- [2] ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва» затв. наказом Мінрегіонбуду України від 05.05.2016 № 115 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – URL: <http://online.budstandart.com>
- [3] Кошторисні норми України. Настанова з визначення вартості будівництва. З урахуванням Змін № 1, № 2, № 3, № 4 затверджено наказом Мінрегіону України від 01.11.2021р. № 281 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – URL: <http://online.budstandart.com>
- [4] Наказ № 708 «Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі» від 15.04.2020, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 09 червня 2020 р. за № 500/34783 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0500-20#Text>
- [5] Закон України № 922-VIII «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. (із змінами) [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
- [6] Постанова Кабінету міністрів України № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 12.10.2022р. (із змінами) [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>
- [7] Постанова №560 «Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 11.05.2011р. (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-%D0%BF#Text>

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.006>**Клубань Марія Володимирівна¹****1.** кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри права та економіко-фінансової безпеки*Заклад вищої освіти «Академія рекреаційних технологій і права», УКРАЇНА***ORCID ID: 0000-0003-3622-5263**

Проблеми правового регулювання земельного податку в умовах воєнного стану в Україні

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано особливості справляння земельного податку під час дії правового режиму воєнного стану. Наголошено, що в умовах сьогодення сплата земельного податку відіграє вагомий роль при прогнозуванні та формуванні дохідної частини місцевих бюджетів. В даному дослідженні піддається огляду та аналізу такий вид надходжень до місцевого бюджету, як земельний податок. Виняткову увагу зосереджено на змінах податкового законодавства, що були запроваджені під час воєнному стану. В статті наголошено на комплексному характері проблематики нарахування та сплати земельного податку в умовах воєнного стану, необхідності раціональних підходів органу законодавчої влади до розв'язання суперечливих проявів законодавчих норм.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: елементи правового механізму; місцеві податки та збори; земельний податок; воєнний стан; пільги зі сплати земельного податку; податки.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.006>

Mariia Kluban¹

1. Candidate of Juridical Sciences Associate Professor of the
Department of Law and Economic and Financial Security
Institution of Higher Education Academy of Recreation Technologies and Law, UKRAINE
ORCID ID: 0000-0003-3622-5263

Problems of legal regulation of land tax under martial law in Ukraine

ABSTRACT. The article analyzes the peculiarities of land tax administration during the martial law regime. It is emphasized that in today's conditions, the payment of land tax has a significant role in forecasting and forming the revenue side of local budgets. In this article, the author reviews and analyzes such type of local budget revenues as land tax. Special attention is paid to the changes in tax legislation implemented during the martial law. The article emphasizes the complex character of the issues related to the calculation and payment of land tax under martial law, and the need for rational approaches of the legislature to resolve contradictory manifestations of legislative provisions.

KEYWORDS: *elements of the legal mechanism of taxation; local taxes and fees; land tax; martial law; land tax exemptions; taxes.*

Introduction. On 24.02.2022, the armed forces of the Russian Federation, through armed aggression with the use of weapons, military equipment and artillery, with missile and air bomb attacks on military and civilian infrastructure, illegally invaded the territory of Ukraine recognized by the international community across the state borders of Ukraine in Donetsk, Zaporizhzhia, Zhytomyr, Kyiv, Luhansk, Sumy, Kharkiv, Kherson and Chernihiv regions, and carried out an armed attack on state authorities, local governments, enterprises, in Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 "On the Introduction of Martial Law in Ukraine" of 24.02.2022, in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, based on the proposal of the National Security and Defense Council of Ukraine, in accordance with paragraph 20 of part one of Article 106 of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", introduced martial law in Ukraine from 05:30 a.m. on February 24, 2022 for a period of 30 days¹, which was subsequently extended several times and continues to exist as of today.

The declaration of martial law resulted in significant changes to Ukrainian legislation, which also affected the land tax collection procedure. Thus, it is advisable to analyze the changes in the mechanism of land tax payment and to draw conclusions as to whether the changes to the tax legislation on land tax under martial law can be applied by all subjects of its payment.

Theoretical framework. The land tax under the legal regime of martial law has been studied by such scholars as: V. Andrushchenko, O. Bilenko, Z. Varnalii, N. Husarevych, O. Desyatniuk, O. Dmytryk, T. Yefymenko, T. Kaneva, N. Kostyshyn, V. Korovii, I. Krynytskyi, A. Krysovaty, M. Kucheriavenko, A. Nechyporenko, V. Melnyk, M. Pasichnyi, Y. Rudenko, S. Savchenko, K. Tokarieva, T. Cherniuk, I. Chugunov, T. Shulga, L. Yurchyshena, T. Yakovets. Undoubtedly, the study of land tax payment under the legal regime of martial law and application of tax law provisions in terms of granting land tax benefits to

¹ On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine of 24.02.2022 No. 64/2022: as of August 17. 2023 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

individuals and legal entities is relevant today.

Methodology. The methodological basis of the work was the application of a set of general theoretical methods and techniques of scientific cognition, the use of which allowed to study a holistic and comprehensive view of the system of current legislation of Ukraine regulating the payment of land tax in Ukraine under martial law. The author also used the methods of abstraction and generalization, deductive and inductive, structural-functional and formal-logical, which made it possible to process scientific sources and contributed to the formation of the content of the author's scientific position in accordance with the author's task. These methods were used in conjunction with each other and interdependently, which led to the comprehensiveness, completeness and objectivity of the scientific results obtained. Additionally, the research was based on theoretical provisions developed in the fields of legal theory, tax law, administrative law and procedure.

Results. The purpose of the paper is to summarize the exclusivity of land tax collection under the legal regime of martial law, including the study of gaps in tax legislation aimed at improving the system of national taxation. The main task is to analyze the practical application of the current provisions of the tax legislation of Ukraine, according to which no land payments (land tax and rent for state and municipally owned land plots) are charged and paid during the legal regime of martial law, and to propose proposals for resolving the conflict of laws application of these provisions.

The essence of the scientific novelty of the study is that for the first time at the stage of development of legal science in the field of tax law during the legal regime of martial law, it was proposed to fill in the gaps in the legislation governing the provision of land tax benefits to individuals and legal entities under the legal regime of martial law.

According to Article 10, Article 265 of the Tax Code of Ukraine², local taxes and fees include:

- 1) property tax, which includes tax on real estate other than a land

² Tax Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 02.12.2010 № 2755-VI: as of September 3. 2023 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

plot, transport tax, and land fees;

2) a single tax;

3) fee for parking spaces for vehicles;

4) tourist tax. Today, local taxes and fees are among the main significant sources of revenue for local budgets in Ukraine.

An important prerequisite for the socio-economic development of any region and an effective component for protecting the interests of citizens at the level of territorial communities is the proper functioning of the local taxation system and the effective collection of local taxes. The land payment should be emphasized, as it is this type of local tax that accounts for the largest share of all local taxes and fees.

As a land tax and as a mandatory payment in Ukraine, land payment was first introduced in 1992. As a part of the national taxes, the land payment in Ukraine was in place until 2015. However, in accordance with sub-clause 14.1.147 of clause 14.1 of Article 14, sub-clause 265.1.3 of clause 265.1 of Article 265 of the Tax Code of Ukraine, starting from January 1, 2015, the land payment was included in the property tax and classified as a local tax.

It should be emphasized that, based on the definition of land payment set forth in the above articles of the Tax Code of Ukraine, its structure includes two types of payments:

1) land tax, which is paid by owners of land plots and land shares, as well as permanent land users;

2) rent for municipally and state-owned land plots paid by the tenant who uses the respective land plot.

Taxation is one of the main instruments used by local authorities to finance their own functions and programs. Social development and economic growth are guaranteed through the payment of the mandatory payments that are part of the tax system. In our country, the land tax is the third largest source of local budget revenues after the single tax and personal income tax.

In such circumstances, the role of land payment cannot be underestimated. As regulated by clause 10.3 of Article 10 of the Tax Code of Ukraine, local councils, within the powers defined by this Code, resolve

issues in accordance with the requirements of this Code regarding the establishment of property tax (in terms of tax on real estate other than a land plot) and the establishment of a fee for parking spaces, a tourist fee and a land tax for forest land.

Property tax consists of tax on immovable property other than a land plot; transport tax; and land payment (Article 265 of the Tax Code of Ukraine). From a broader theoretical point of view, land payment plays an inherent dynamizing role in regulating the use of land resources and ensuring the financial stability of local budgets. During the pre-war period, it served as an incentive for investment in various sectors of the economy, contributed to the protection of natural resources, and encouraged the economical use of land resources.

However, during the legal regime of martial law, which was introduced by the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law in Ukraine" dated 24.02.2022, both the national legislation of Ukraine in general and the Tax Code of Ukraine, including the issue of land tax payment, have undergone significant changes.

Since the beginning of the martial law in the country, more than 45 editorial changes have been made to the Tax Code of Ukraine. Moreover, if we conduct a systematic analysis of the grounds for the amendments reflected in the Laws of Ukraine, we can note that 4 of these amendments relate to the payment of land tax to some extent.

The Tax Code of Ukraine was amended in the context of the regulation of land tax in several stages:

1) the version of March 17, 2022, based on the Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on the Validity of Provisions for the Period of Martial Law" of March 15, 2022 No. 2120-IX³;

2) the versions dated May 01, 2022 and July 01, 2022, which were based on the Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of

³ On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on the Validity of Norms for the Period of Martial Law: Law of Ukraine dated 15.03.2022 No. 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Ensuring the Balance of Budget Revenues" dated November 30, 2021 No. 1914-IX⁴;

3) the version of May 06, 2023, based on the Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Exemption from Environmental Tax, Land Payment and Tax on Real Estate Other Than a Land Plot for Destroyed or Damaged Real Estate" of April 11, 2023 No. 3050-IX⁵.

Attention should be drawn to the most recent of the above-mentioned wording, which resulted in the addition of subpara. 14 of clause 69 of subsection 10 of Section XX, according to which, for the period from January 1, 2022 to December 31, 2022, no land payment (land tax and rent for land plots of state and municipal property) shall be charged and paid for land plots (land shares) located in the territories of active hostilities or in the territories of Ukraine temporarily occupied by the Russian Federation, and are owned or used, including on lease, by individuals, and for the period from March 1, 2022 to December 31, 2022 - in respect of land plots owned or used, including on lease, by legal entities and individual entrepreneurs.

The dates of the beginning and end of active hostilities or temporary occupation are determined in accordance with the List of territories where hostilities are (were) conducted or temporarily occupied by the Russian Federation.

The list of territories in which military operations are being (were) conducted or temporarily occupied by the Russian Federation is determined in accordance with the procedure established by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

Tax notices-decisions on payment of land payment for land plots that are not subject to taxation in accordance with the procedure specified in

4 On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine to Ensure the Balance of Budget Revenues: Law of Ukraine of 30.11.2021 No. 1914-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text>.

5 On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Exemption from Environmental Tax, Land Payment and Tax on Real Estate Other Than a Land Plot for Destroyed or Damaged Real Estate: Law of Ukraine dated 11.04.2023 No. 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text>.

this subparagraph, drawn up and sent (delivered) in 2022 and 2023, are subject to cancellation (withdrawal), and monetary obligations and tax debt determined by the controlling body on land payment are subject to cancellation.

The above regulation of the Tax Code of Ukraine entered into force on May 06, 2023 in accordance with the Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Exemption from Environmental Tax, Land Payment and Tax on Real Estate Other Than a Land Plot for Destroyed or Damaged Real Estate" No. 3050-IX dated April 11, 2023."

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1364 of December 6, 2022 "Some Issues of Forming the List of Territories in which Military Operations are Conducted (Were Conducted) or Temporarily Occupied by the Russian Federation" establishes that the list of territories in which military operations are conducted (were conducted) or temporarily occupied by the Russian Federation is approved by the Ministry for Reintegration of the Temporarily Occupied Territories in the form according to the Annex in agreement with the Ministry of Defense based on proposals of the relevant regional and Kyiv City Military Administrations. The above Resolution entered into force on December 25, 2022.

On the basis of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1364 of December 06, 2022 "Some Issues of Forming the List of Territories in which Military Operations are (were) Conducted or Temporarily Occupied by the Russian Federation", on December 22, 2022, the Ministry for Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine adopted Order No. 309 "On Approval of the List of Territories in which Military Operations are (were) Conducted or Temporarily Occupied by the Russian Federation", registered with the Ministry of Justice of Ukraine on December 23, 2022 under No. 1668/39004.

At the same time, in practice, the controlling authorities still send tax notices-decisions on payment of land fees to owners of land plots located in the territories of active hostilities or in the territories of Ukraine

temporarily occupied by the Russian Federation, arguing that the list of taxpayers, object of taxation, tax base, tax exemptions, tax rate, tax period, procedure for calculating the amount of tax, procedure for calculating the amount of tax in case of change of ownership of the object of taxation, procedure for payment of tax, etc. In such circumstances, taxpayers have two ways to resolve the problematic issue - to file a complaint with a higher tax authority or to go to court.

The national administrative courts mostly cancel such tax assessment notices, which is confirmed by the decision of the Chernihiv District Administrative Court of 28 November 2023 in case No. 620/14526/23 (upheld by the decision of the Sixth Administrative Court of Appeal of 18 March 2024), the decision of the Kharkiv District Administrative Court of 17 July 2023 in case No. 520/8451/23 (upheld by the decision of the Second Administrative Court of Appeal of 29 February 2024), the decision of the Kharkiv District Administrative Court on October 10, 2023 in case No. 520/21988/23 (upheld by the decision of the Second Administrative Court of Appeal on February 13, 2024), by the decision of the Kharkiv District Administrative Court on September 18, 2023 in case No. 520/19074/23 (upheld by the decision of the Second Administrative Court of Appeal on January 22, 2024).

Conclusions. Therefore, in order to fill in the gaps in the legislation, we propose to supplement Article 281 and Article 282 of the Tax Code of Ukraine with new paragraphs, stating that individuals and legal entities are exempt from paying land tax under the legal regime of martial law in the cases provided for in subparagraph 69.14 of paragraph 69 of subsection 10 of Section XX "Transitional Provisions" of the Tax Code of Ukraine.

In the future, we plan to continue researching the application of amendments to tax law by identifying problems with the application of the amendments to the legislation in practice and, after conducting scientific research, to propose amendments to the legislation.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ
Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine of 24.02.2022 No. 64/2022: as of August 17. 2023 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
- [2] Tax Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 02.12.2010 № 2755-VI: as of September 3. 2023 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
- [3] On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on the Validity of Norms for the Period of Martial Law: Law of Ukraine dated 15.03.2022 No. 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
- [4] On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine to Ensure the Balance of Budget Revenues: Law of Ukraine of 30.11.2021 No. 1914-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text>.
- [5] On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Exemption from Environmental Tax, Land Payment and Tax on Real Estate Other Than a Land Plot for Destroyed or Damaged Real Estate: Law of Ukraine dated 11.04.2023 No. 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text>.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.007>

Федіна Вікторія Романівна¹

1. аспіранта другого року навчання кафедри Кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, УКРАЇНА

Військова служба громадян в іноземних державах

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються питання військового обов'язку в зарубіжних країнах, проводиться порівняння і наводяться статистичні показники, а також висвітлено проблеми деяких країн, пов'язані з цим питанням.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: військовий обов'язок; військова служба; армія; військова повинність; війна.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.007>

Victoria Fedina¹

1. Second-year Postgraduate student of the Department of Criminal Law
Yaroslav Mudryi National Law University, UKRAINE

Military service of citizens in foreign countries

ABSTRACT. The article deals with the issues of military duty in foreign countries, compares and provides statistical indicators, as well as highlights the problems of some countries related to this issue.

KEYWORDS: *military duty; military service; Army; Military Service; war.*

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні існує гостра необхідність забезпечення національної безпеки країни. Це досягається шляхом раціонального утримання діючої армії в державі. При дотриманні правового законодавства, а також його удосконалення в галузі військового обов'язку громадян, кількість охочих на добровільних засадах і за строковим обов'язковим призовом пройти військову службу, буде збільшуватися. Чим краще регулюватимуться питання, пов'язані із забезпеченням армії, дотриманням прав і свобод громадян, які проходять військову службу, тим організованіше буде забезпечено захист кордонів і суверенітету кожної держави, в тому числі і України.

Військовий обов'язок установлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення (далі - Збройні Сили України та інші військові формування), посади в яких комплектуються військовослужбовцями [1].

Стан дослідження. Зарубіжний досвід установа кримінальної відповідальності за те чи інше суспільно небезпечне діяння досліджували різні вчені, серед яких особливий внесок зробили праці Ю.В. Александрова, М.І. Бажанова, І.О. Бандурки, В.І. Борисова, О.О. Дудорова, В.П. Ємельянова, В.А. Клименка, М.Й. Коржанського, О.М. Костенка, В.В. Кузнецова, М.І. Мельника, А.А. Піонтковського (сина), С.І. Селецького, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, О.О. Титаренка, В.М. Трубникова, М.І. Хавронюка, І.І. Хохлової, В.В. Шаблистого та ін. Так у своїх працях Александрова А. Ю. [2] приводить результати вивчення зарубіжного досвіду кримінально-правового забезпечення призову та мобілізації, розглядає актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід. Каторкін Н.А.[3] у своїх працях розглядає зарубіжний досвід установа кримінальної відповідальності за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, досліджує різноманітні способи комплектування збройних

сил, проводить правовий аналіз кримінального законодавства вказаних сфері країн колишнього СРСР: Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Грузії, Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменія, Республіки Казахстан.

Мета статті полягає у розгляді питання військового обов'язку в зарубіжних країнах, а також висвітленню проблеми деяких країн, пов'язані з цим питанням.

Виклад основного матеріалу. Військовий обов'язок – обов'язок (раніше повинність, конскрипція (загальна військова повинність)) громадян (у більшості держав – чоловіків) нести військову або національну (альтернативну, цивільну) службу.

Даний термін також означає прямий обов'язок громадян військових і цивільних категорій брати участі у війні в разі введення воєнного стану в країні або початку ведення військових дій. Військовий обов'язок визначає термін «військова служба», який означає наступне: державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності..

Будь-які військові обов'язки закріплені в нормативно-правових актах кожної країни: конституції, закони, положення, які ґрунтуються на нормах міжнародного права.

Головна мета військового обов'язку – це захист і оборона держави, громадянином якої є військовозобов'язаний.

Кожна держава самостійно визначає граничний вік проходження військового обов'язку, а також способи та тривалість служби. Можливості кожної країни різні і саме від фінансування, яке виділяється на забезпечення військових потреб у державі, залежить кількість і якість військ. Мінімальний вік проходження військової служби становить 18 років, тобто до дітей, як на добровільній, так і на обов'язковій основі, заборонено застосовувати військову повинність. Цю пропозицію було внесено Генеральним Секретарем ООН спільно з урядовими та неурядовими організаціями в 1995 році.

Військова повинність може бути добровільною, тобто заснованою на контрактній системі, коли кожен охочий громадянин може укласти контракт із державою і вести професійну військову діяльність. Або ж у деяких країнах світового співтовариства існує військовий призов – коли всі громадяни, які досягли мінімального віку 18-ти років, зобов'язані пройти загальну військову строкову службу, тривалість якої становить від 6 місяців до 3 років залежно від країни.

У більшості країн на військову службу призивають виключно чоловіків, але деякі держави, крім чоловіків, також і здійснюють призов жінок, а саме: Китай, Північна Корея, Греція, Ізраїль, Норвегія, Швеція, Перу, Еритрея, Тайвань, Малайзія, Лівія. Як правило, це пов'язано з чисельністю населення, наявністю військових конфліктів, у які втягнута країна, забезпеченням фінансування на військові потреби, а також з історичною особливістю та прихильністю держав [4].

«Сплячий» військовий призов характерний для низки країн, у яких на законодавчому рівні не було офіційно скасовано строкову службу в армії, але, при цьому, обов'язковий призов на недобровільних засадах тимчасово призупинено. Деякі з них і роки призупинення строкового призову на військову службу: Австралія, 1972; Албанія, 2010; Аргентина, 1994; Бельгія, 1994; Бермудські острови, 2018; Болгарія, 2007; Боснія і Герцеговина, 2006; Велика Британія, 1963; Угорщина, 2004; Німеччина, 2011; Іспанія, 2001; Португалія, 2004; Чорногорія, 2006 та інші.

Існують також країни, в яких військова служба є почесним обов'язком і традицією, наприклад, Швейцарія. У цій країні призов проводиться серед громадян чоловічої статі, які досягли 20-річного віку терміном на 300 днів. Наприклад, на референдумі 2013 року 73% громадян висловилися проти скасування обов'язкової строкової служби за призовом, але також існує альтернативний спосіб проходження військової служби шляхом сплати «військового податку», що полягає у сплаті на користь держави 3% від усього заробітку протягом можливої служби в армії [5].

У Туреччині ж військовий обов'язок чоловічого населення країни

є не просто обов'язком, а певною мірою примусовим заходом. Усі чоловіки віком від 20 до 40 років підлягають обов'язковому проходженню військової служби. Будь-яке ухилення від військової обов'язкової служби карається відповідно до законодавства – тюремним ув'язненням [6].

У світі існують країни, де Уряд відмовився від практики військового призову, ось деякі з них:

Північна Македонія і Сербія 2006 року – після розпаду республіки Югославія 1992 року в країнах уперше з'явилася і самостійна озброєна армія, яка ґрунтувалася на раніше застосованих принципах колишньої республіки, де працювала призовна система на військову службу. Чисельність армії на 2019 рік становить 8000 військовослужбовців, 7600 осіб з поліції і 4850 резервістів.

Чорногорія 2006 року – аналогічно до Македонії ця країна відмовилася від поголовного військового обов'язку після здобуття і проголошення незалежності. Збройні сили представлені із сухопутних військ, військово-морських сил і військово-повітряних сил.

Марокко у 2006 році – на професійну службу в армію королівства Марокко може вступити будь-який охочий громадянин, який досяг 20-річного віку строком на 1,5 року. Далі контракт можна продовжити. У марокканській армії служать, як чоловіки, так і жінки [7].

Латвія 2007 року – відповідно до Конституції цієї країни поняття військовий обов'язок відсутнє, а замінюється правом, тобто будь-який громадянин, який досяг віку 18-ти років, повноліття, може в добровільному порядку укласти контракт і пройти військову службу.

Хорватія в 2008 році – аналогічно перерахованим вище країнам військова служба здійснюється на професійній основі для всіх громадян, які досягли віку 18-ти років.

У Франції обов'язкову військову повинність призупинили 1996 року, а 1998 року в країні запровадили День оборони та громадянства. Це одноденна програма для молодих людей (чоловіків і жінок) віком від 16 до 25 років, під час якої їм розповідають

про систему оборони та міжнародні угоди. За підсумками молоді люди отримують сертифікат, який необхідний для вступу до університету, отримання водійських прав і вступу на держслужбу. Також молоді люди повинні реєструватися для можливої обов'язкової служби у разі виникнення необхідності.

До введення 2020 року в Південній Кореї альтернативної служби ухильників карали тюремним ув'язненням. Багатьох із них потім дискримінували під час найму на роботу, оскільки державні організації та великі приватні компанії не наймають кандидатів із судимістю. Відомі випадки заборони в'їзду в Південну Корею. Наприклад, у такій ситуації опинився популярний співак Ю Син Чжун, який ухилився від призову і виїхав до США.

Литва у 2008 році – з 1 липня 2009 року збройні сили Литви стали здійснювати свою діяльність на професійній основі, але вже у 2015 році в одній з військових організацій країни Військо Литовське повернулися до призовної служби для громадян чоловічої статі віком з 18-ти до 26-ти років.

У Литві кримінальну справу за ухилення від служби в армії заводять не одразу: спочатку призовника в разі неявки на медкомісію або місце служби двічі карають в адміністративному порядку, і лише потім справу передають до суду. Як правило, суд призначає штраф у розмірі близько €1 тис., але можна отримати до трьох років в'язниці.

У Єгипті ухильників від призову молодше 30 років карають додатковим роком служби, а тим, хто старший за цей вік, загрожує до двох років в'язниці.

Швеція в 2010 році - однією з останніх європейських країн, хто відмовився від строкової служби за призовом, була саме Швеція. За підсумком уже 2017 року країна повернулася до призовного методу комплектування військ, як щодо чоловіків, так і жінок, які досягли повнолітнього віку. Загальний відсоток призовників становить близько 4% від загальної чисельності населення країни [5].

Сполучені Штати Америки – комплектування військ здійснюється виключно на добровільних засадах серед громадян,

які досягли віку 18-ти років терміном від 4-х до 8-ми років. З 1973 року призовний метод проходження військової служби було скасовано в США, але на момент його дії призову підлягали громадяни і власники посвідки на проживання чоловічої статі у віковому діапазоні 18-25 років. 2021 року чинний президент США Джо Байден скасував заборону на проходження військової служби трансгендерним людям. Цю систему створено на випадок мобілізації, оскільки армія формується тільки на контрактній основі. За відмову може бути накладено штраф до \$250 тис. Також ухильнику може бути відмовлено в отриманні низки пільг (залежить від штату) – наприклад, в отриманні водійських прав, допомоги на вищу освіту і вступі на держслужбу. Іммігрантам буде відмовлено в наданні громадянства в разі подання заяви на його отримання.

Існують країни, де постійна армія відсутня зовсім, наприклад: Ватикан, Гаїті, Ісландія, Домініка, Коста-Ріка, а громадяни Ісландії за власним бажанням можуть приєднатися до діючої армії Норвегії.

Висновок. Виходячи з вивченого матеріалу, можна зробити висновок про те, що в усіх країнах світового співтовариства для військовослужбовців існує суворий перелік обов'язків, у разі невиконання якого передбачено дисциплінарні заходи, зокрема звільнення зі служби та тюремне ув'язнення.

Одночасно з цим, усі військовослужбовці країн захищені на рівні конституції та чинних положень, інструкцій, норм у військовій сфері. Права та пільги, що застосовуються щодо військовослужбовців, дають їм переважне право на отримання безоплатного житла, медичної допомоги, додаткового пенсійного забезпечення та інше. Чоловіки і жінки під час проходження військової служби мають рівні права та обов'язки незалежно від гендерної приналежності.

REFERENCES:

- [1] Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992р. - № 2232-XII (редакція 04.04.2024р.) // URL: https://protocol.ua/ua/pro_vijskoviy_obov_yazok_i_vijskovu_slugbu/ (дата звертання 20.04.2024)
- [2] Александрова А. Ю. Результаты вивчення зарубіжного досвіду кримінально-правового забезпечення призову та мобілізації. Кримінально- правові та кримінологічні засади протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. (24 лист. 2017 р., м. Одеса). Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 7-8.
- [3] Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. Jurnalul juridic national: teorie si practica: науково-практичний журнал Республіки Молдова. 2017. № 6 (28). С. 104-107
- [4] Conscripts et recrues. Federal Department of Defence, Civil Protection and Sports. Архів оригіналу за 2 травня 2009.
- [5] Політична роль військових/силових структур в Туреччині. : сайт. – URL:<https://moyaosvita.com.ua/geografija/politichna-rol-vijskovixsilovix-struktur-v-turechchini/> (дата звернення 20.04.2024)
- [6] Military of Morocco, CIA — The World Factbook : сайт. – URL:<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/morocco/>(дата звернення 20.04.2024)
- [7] У Швеції вперше з 1990-х років відновили цивільну службу за призовом: сайт. – URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/01/19/7177837/> (дата звернення 20.04.2024)

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.008>**Панченко Ольга Іванівна¹**

1. кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу науково-правової експертизи та законопроектних робіт
Наукового-дослідний інститут публічного права, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4365-0495

Відшкодування моральної шкоди працівнику за законодавством Австралії

АНОТАЦІЯ. Метою нашого дослідження є розгляд особливостей відшкодування моральної шкоди працівнику в Австралії – країні, де існує напрацьований, детальний і, головне, ефективний механізм компенсації, – з метою запозичення позитивного зарубіжного досвіду з можливістю його подальшої імплементації до українського законодавства. Встановлено, що в Австралії існує 11 основних схем компенсації працівникам. Кожен з восьми австралійських штатів і територій розробив свою власну систему компенсації, а також існує три програми на рівні Співдружності. Закон про безпеку, реабілітацію та компенсацію 1988 року є найголовнішим нормативним актом, який регулює порядок відшкодування моральної шкоди працівнику. Визначено мету, цілі та коло осіб, на яких поширюється дія цього Закону. Доведено, що у працівника виникає право на відшкодування шкоди за отримані під час виконання своїх трудових обов'язків психологічні травми або розлади. Детально розглянуто процедуру повідомлення роботодавця про психологічну травму шляхом подання відповідної заяви, а також процес і строки її розгляду, надання відповіді на неї та оскарження результатів її вивчення. Вивчено поняття посттравматичного стресового розладу, відшкодування якого передбачено за законодавством Австралії для деяких категорій працівників (рід занять яких піддає їх значному ризику набути це захворювання).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: моральна шкода; працівник; психологічна травма; ПТСР; Австралія.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.008>**Olha Panchenko¹**

1. Ph.D. in Law, Senior Researcher, Senior Research Fellow of the
Department of Scientific and legal expertise and legislative work
Scientific Institute of Public Law, UKRAINE

ORCID ID: 0000-0003-4365-0495

Compensation for moral damage to an employee under Australian law

ABSTRACT. The purpose of our research is to consider the specifics of compensation for moral damage to an employee in Australia – the country with the well-developed, detailed and, most importantly, effective compensation mechanism – with the aim of borrowing positive foreign experience with the possibility of its further implementation into Ukrainian legislation. It is identified that there are 11 main workers' compensation schemes in Australia. Each of Australia's eight states and territories has developed its own compensation system, and there are three programs at the Commonwealth level. The Workers Rehabilitation and Compensation Act 1988 is the most important piece of legislation governing the procedure for compensation for moral damage to an employee. The purpose, goals and circle of persons, to whom this Law applies are defined. It is that the employee has the right to compensation for psychological injuries or disorders received during the performance of his/her work duties. The procedure for notifying the employer about a psychological injury by submitting a corresponding application, as well as the process and terms of its consideration, providing an answer to it and contesting the results of its study, are considered in detail. The concept of post-traumatic stress disorder, the compensation of which is provided under Australian legislation for certain categories of workers (whose occupation exposes them to a significant risk of acquiring this disease), is studied.

KEYWORDS: *moral damage; worker; psychological trauma; PTSD; Australia.*

Вступ. Відшкодування моральної шкоди є одним із прав, гарантованих Основним Законом України. Так, згідно зі ст. 56 цього акту кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Компенсація цього виду шкоди є одним зі способів захисту й трудових прав, оскільки у законодавстві передбачено, що відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав, у тому числі внаслідок дискримінації, мобінгу (цькування), факт якого підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя (ст. 237-1 КЗпП України) [2].

При цьому відшкодування саме моральної шкоди є вкрай актуальним питанням, оскільки воно є недостатньо врегульованим у трудовому законодавстві. Зважаючи на значну кількість позовів, пов'язаних із відшкодуванням моральної шкоди у трудових правовідносинах і їх суттєве збільшення, спровоковане масовим вивільненням працівників спочатку під час пандемії Covid-19, а потім повномасштабної агресії російської федерації проти України, це проблема набуває все більшої актуальності.

Натомість, інститут відшкодування моральної шкоди у трудових спорах у деяких країнах світу нараховує вже десятки років, що, робить його вивчення вкрай важливим, особливо у період реформування трудового законодавства, а також з огляду євроінтеграційних прагнень нашої держави, особливо після отримання статусу кандидата на членство в ЄС.

Аналіз досліджень та публікацій. Окремі аспекти відшкодування моральної шкоди, такі як визначення її правової природи, встановлення її розміру, доведення факту її наявності, умови настання, досліджували такі вчені як: Е.В. Бабенко,

Т.М. Кириченко, Н. С. Кузнєцова, О.П. Сорока, Р. О. Стефанчук, С. І. Шимон, В. Д. Чернадчук. Втім, питанню вивчення зарубіжного досвіду щодо особливостей цього інституту у трудових правовідносинах приділялося мало уваги, що й зумовило необхідність нашого дослідження.

Мета роботи. У рамках нашого дослідження ми розглянемо особливості відшкодування моральної шкоди працівнику в Австралії – країні, де існує напрацьований, детальний і, головне, ефективний механізм компенсації, – з метою запозичення позитивного зарубіжного досвіду з можливістю його подальшої імплементації до українського законодавства.

Виклад основного матеріалу. В Австралії існує 11 основних схем компенсації працівникам. Кожен з восьми австралійських штатів і територій розробив свою власну систему компенсації, а також існує три програми на рівні Співдружності: перша створена для службовців австралійського уряду та працівників ліцензованих самостраховиків відповідно до Закону про безпеку, реабілітацію та компенсацію 1988 року (SRC Act), а також для особового складу Збройних сил Австралії, який проходив службу до 01 липня 2004 року відповідно до Закону про безпеку, реабілітацію та компенсацію (заяви, пов'язані з обороною) 1988 року (DRCA); друга – для деяких категорій моряків відповідно до Закону про реабілітацію та компенсацію морякам 1992 року; третя розроблена для особового складу Збройних сил Австралії, який проходить службу з 01 липня 2004 року або після цієї дати відповідно до Закону про реабілітацію та компенсацію військовим від 2004 року (MRCA). Закон про права ветеранів 1986 року (VEA) також передбачає компенсацію ветеранам та іншим працівникам Збройних сил Австралії, які проходили службу у певні періоди до 01 липня 2004 року.

У рамках цієї статті ми розглянемо Закон про безпеку, реабілітацію та компенсацію 1988 року [3], оскільки він є найголовнішим нормативним актом, який регулює порядок відшкодування моральної шкоди працівнику.

Метою цього Закону є закріплення схеми компенсації, яка:

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

- забезпечує швидке та ефективне усунення виробничих травм з тим, аби сприяти якнайшвидшому поверненню постраждалих до роботи та надання їм кваліфікованої допомоги;

- гарантує справедливу та належну компенсацію за виробничі травми працівникам та їхнім утриманцям;

- забезпечує охорону здоров'я, безпеку та добробут працівників і сприяє зменшенню випадків травматизму на виробництві;

- закріплює ефективний та економічно вигідний механізм вирішення спорів, пов'язаних з лікуванням та реабілітацією, а також компенсацією у зв'язку з травмами на виробництві;

- забезпечує дієве та ефективне управління правовідносинами у цій сфері;

- є справедливою, доступною, дієвою та ефективною.

Цілями забезпечення відшкодування працівникам згідно з положеннями Закону є:

- надання матеріальної допомоги постраждалим працівникам;

- надання їм медичних пільг та інші форм нематеріальної підтримки;

- надання роботодавцям і працівникам можливостей для взаємодії з метою збереження за постраждалим робочого місця та забезпечення його якнайшвидшого повернення до роботи.

Дія Закону поширюється на всіх працівників, крім:

- тих, чия робота носить випадковий характер;

- осіб, які є найманими працівниками;

- осіб, які є хатніми робітниками в окремих сім'ях, і не відпрацювали 48 годин на момент отримання травми;

- осіб, які є членами екіпажу рибальського судна і отримують винагороду повністю або в основному за рахунок прибутку або валового доходу цього судна;

- осіб, які працюють на Корону або від імені Співдружності, або на особою чи в органі, який має ліцензію або ліцензований відповідно до частини VIII Закону про безпеку, реабілітацію та компенсацію 1988 року;

- осіб, які є учасниками програми по отриманню виплат по

безробіттю відповідно до Закону про соціальне забезпечення 1991 року.

Питання відшкодування шкоди працівнику регулюється Розділом 3 цього Закону. У працівника виникає право на відшкодування шкоди за отримані під час виконання своїх трудових обов'язків психологічні травми або розлади. Психологічна травма – це сукупність когнітивних, емоційних та поведінкових симптомів, які заважають нормальній життєдіяльності працівника і можуть суттєво вплинути на їх почуття, думки та взаємодію з іншими людьми. До психологічної травми можна віднести такі розлади як депресія, тривога або посттравматичний стресовий розлад.

Психологічна травма підлягає відшкодуванню лише в тому випадку, якщо вона виникла в результаті роботи або під час роботи; остання має бути значним, суттєвим, істотним або основним фактором, що заподіяв травму. Заяви щодо компенсації психологічної травми, як правило, не приймаються, якщо вони пов'язані з розумними заходами роботодавця щодо звільнення, скорочення, переведення, оцінки роботи, дисциплінарних стягнень або працевлаштування.

Працівник не отримує права на відшкодування, якщо його душевна хвороба або психічний розлад є наслідком:

- заходів, вжитих роботодавцем у розумних межах та спрямованих на переведення працівника на іншу посаду, пониження його у посаді, а також вжиття заходів дисциплінарного характеру чи звільнення працівника;
- рішення роботодавця не призначати особу на посаду чи не надавати пільг у зв'язку з прийомом на роботу, а також не просувати її по службі, які таке рішення є вмотивованим, справедливим та обґрунтованим;
- вжиття до працівника адміністративних заходів, якщо вони є обґрунтованими і застосовуються у розумних межах;
- інші розумні дії роботодавця стосовно працівника, вжиті ним відповідно до цього Закону.

Відповідно до положень Закону компенсація не виплачується за

будь-якої травму, яка є наслідком:

- умислу або злочинної недбалості працівника, якщо тільки вона не призвела до смерті або важкої і стійкої непрацездатності працівника; або
- умисного завдання тілесних ушкоджень;
- захворювання, відомого як хвилеподібна лихоманка або бруцельоз, якщо тільки практикуючий лікар не підтвердить у письмовій формі, що згідно з результатами аналізу крові працівника останній страждає на це захворювання;
- ішемічної хвороби серця, ураження серцевого клапана, аневризми аорти або церебральної аневризми або будь-якої іншої хвороби цього типу, якщо тільки робота значною мірою не сприяла їй;
- будь-якого іншого захворювання працівника, яке він мав при прийнятті на роботу, проте не повідомив про це своє керівництво.

Працівник, який отримав психологічну травму, повинен повідомити про неї (на вибір): свого роботодавця(ів); безпосереднього керівника; особу, визначену роботодавцем для цієї мети; особу, уповноважену на прийом таких заяв. Документ має бути поданий якомога скоріше, але не пізніше шести місяців з дня отримання травми, або шести місяців з дня смерті працівника, якщо вона стала причиною його загибелі. У випадку пропущення цього строку працівник втрачає право на компенсацію, якщо тільки він не був пропущений з поважних причин.

Заява повинна містити наступні реквізити: ПІБ потерпілого; його домашню адресу та телефон; характер травми, дату та причину її отримання.

Разом із заявою працівник має подати медичне свідоцтво встановленої форми, підписане практикуючим лікарем чи відповідною акредитованою установою. Таке свідоцтво може бути надане і після заяви, однак остання буде вважатися поданою лише після того, як буде доданий медичний висновок.

Роботодавець чи інша уповноважена особа, яка отримала таку заяву, повинна протягом 14 днів повідомити працівника, має чи ні останній право на отримання відшкодування. У разі пропуску цього

строку, винний зобов'язаний буде сплатити штраф.

Після отримання заяви роботодавець чи інша уповноважена особа має заповнити звіт встановленої форми та направити його разом із копією заяви протягом п'яти своєму страховику, який, у свою чергу, протягом п'яти днів повинен передати їх до WorkCover Tasmania Board – спеціального органу, який розглядає цього роду претензії.

Зауважимо, що WorkCover Tasmania Board керує системою виплати компенсації працівникам та надає рекомендації міністру щодо внесення змін до законодавства про відшкодування. Крім того, ця організація:

- ліцензує страховиків для покриття вимог роботодавців щодо виплати компенсацій їх працівникам;
- надає роботодавцям можливість самостійно застрахуватися від позовів їх працівників щодо виплат відшкодування;
- затверджує програми роботодавців, ліцензованих страховиків та самозастрахованих осіб щодо попередження травматизму;
- акредитує практикуючих лікарів з метою оцінки ступеня втрати працездатності;
- акредитує осіб, які надають послуги з реабілітації на робочому місці;
- підтримує послуги та проекти, пов'язані з роботою населення та безпекою праці в цілому [4].

WorkCover Tasmania Board розглядає кожну окрему заяву за безпосередньої участі WorkSafe Tasmania – організації, що регулює систему охорони здоров'я в Австралії. До її повноважень входить:

- надання практичних рекомендацій та навчання з питань охорони та безпеки праці;
- розслідування подій, що трапилися на робочому місці;
- аудит робочих місць на відповідність діючому законодавству;
- сприяння швидкому та ефективному поверненню до роботи за допомогою надання практичних рекомендацій та проведення навчання;
- оформлення професійних ліцензій та дозволів [5].

Про результати розгляду заяви роботодавець зобов'язаний повідомити працівника у письмовій формі протягом 28 днів з дня її отримання. У випадку відмови від виплати відшкодування роботодавець має вказати причини такої відмови, а також аргументи, якими він керувався при її прийнятті.

У разі позитивного рішення роботодавця компенсація за психічну травму включає:

- медичні витрати на лікарів, психіатрів, психологів або медичних консультантів;
- виплати у порядку відшкодування доходу працівникам, які отримали каліцтво;
- витрати на реабілітацію;
- витрати, пов'язані з перепідготовкою до виконання інших функцій, роботи або обов'язків;
- одноразову допомогу у зв'язку з будь-якою постійною травмою або втратою працездатності.

Рішення роботодавця (як позитивне, так і негативне) може бути оскаржене до Тасманського трибуналу з розгляду цивільних та адміністративних питань. Заява може стосуватися будь-якого аспекту вимоги щодо компенсації, включаючи:

- оплату медичних, реабілітаційних чи інших витрат;
- початку або припинення щотижневих компенсаційних виплат;
- суми щотижневих виплат;
- коштів, необхідних для забезпечення процесу повернення працівника до роботи або оплати програми реабілітації.

Закон 1988 р. детально регулює процедуру розгляду кожного з цих питань, яка має бути проведена у відповідні строки та підкріплена необхідними документами. За загальним правилом, сторони у справі мають брати участь у процесі примирення, який поділяється на два етапи. Перший або попередній етап проводиться у телефонному режимі з метою визначення спірних питань; забезпечення проведення всіх необхідних обстежень чи медичних оглядів; визначення подальших дій сторін для вирішення спору.

Якщо під час цього етапу домовленість не була досягнута,

призначається погоджувальна конференція, яка є особистою зустріччю всіх сторін. Останні повинні брати участь у відкритому та неупередженому обговоренні на основі всієї доступної інформації аби вирішити спірні питання. Посередником може бути заступник президента Трибуналу, старший член, реєстратор чи заступник реєстратора.

Час від часу до Закону про реабілітацію та компенсацію працівникам 1988 року вносяться поправки, спрямовані на зменшення зайвого адміністративного навантаження на учасників схеми компенсаційних виплат шляхом скорочення непотрібних адміністративних процесів з тим, аби зосередитися на досягненні позитивних результатів для всіх працівників, роботодавців і страховиків.

Зокрема, у 2019 році до Закону 1988 р. була додана стаття 28А, яка передбачила можливість відшкодування за посттравматичний стресовий розлад деяким категоріям працівників (рід занять котрих піддає їх значному ризику набути це захворювання).

ПТСР віднесено до нової діагностичної категорії – розлади, пов'язані з травмами та стресом. Вона включає хвороби, в яких вплив травматичної або стресової ситуації є діагностичним критерієм. ПТСР – це низка симптомів і їх поєднань, включаючи тривогу, гнів, дисоціативні, ангедонічні та дисфорічні явища, які є наслідком відповідної негативної події. Існують також функціональні наслідки ПТСР; вони проявляються у порушенні соціальних, міжособистісних контактів, розвиток, впливають на фізичне здоров'я та професійну сферу особи, її здатність до навчання.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) найчастіше зустрічається (у порівнянні з іншими професіями) у військовослужбовців та працівників служби екстреної допомоги (поліції, швидкої допомоги, пожежників), а також у деяких сферах лікарської діяльності (наприклад, робота з душевнохворими). Наприклад, Скогтад та інші відзначають, що «ризик розвитку посттравматичного стресового розладу залежить також від характеру інциденту, характеру людини та її життєвого досвіду, та

історії життя людини, а також подій, які відбуваються після травми» [6].

Висновки та пропозиції. В Австралії існує 11 основних схем компенсації працівникам. Кожен з восьми австралійських штатів і територій розробив свою власну систему компенсації, а також існує три програми на рівні Співдружності. Закон про безпеку, реабілітацію та компенсацію 1988 року є найголовнішим нормативним актом, який регулює порядок відшкодування моральної шкоди працівнику.

Останній має право на відшкодування шкоди за отримані під час виконання своїх трудових обов'язків психологічні травми або розлади. Психологічна травма – це сукупність когнітивних, емоційних та поведінкових симптомів, які заважають нормальній життєдіяльності працівника і можуть суттєво вплинути на їх почуття, думки та взаємодію з іншими людьми. До психологічної травми можна віднести такі розлади, як депресія, тривога або посттравматичний стресовий розлад.

Психологічна травма підлягає відшкодуванню лише в тому випадку, якщо вона виникла в результаті роботи або під час роботи; остання має бути значним, суттєвим, істотним або основним фактором, що заподіяв травму. Заяви щодо компенсації психологічної травми, як правило, не приймаються, якщо вони пов'язані з розумними заходами роботодавця щодо звільнення, скорочення, переведення, оцінки роботи, дисциплінарних стягнень або працевлаштування.

Закон 1988 року детально регламентує процедуру повідомлення роботодавця про психологічну травму шляхом подання відповідної заяви, а також процес і строки її розгляду, надання відповіді на неї та оскарження результатів її вивчення.

У 2019 році до Закону 1988 р. була додана стаття 28А, яка передбачила можливість відшкодування за посттравматичний стресовий розлад деяким категоріям працівників (рід занять котрих піддає їх значному ризику набути це захворювання).

REFERENCES:

- [1] Constitution of Ukraine. (1996, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
- [2] Law of Ukraine No. 332-VIII "Labor Code of Ukraine". (1971, December). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
- [3] Workers Rehabilitation and Compensation Act. (1988, May). Retrieved from <https://www.legislation.tas.gov.au/view/html/inforce/current/act-1988-004>
- [4] The WorkCover Board. (2023). Our Work. Retrieved from <https://www.workcover.tas.gov.au/our-work>
- [5] WorkSafe Tasmania. (2024). Home Page. Retrieved from <https://www.worksafe.tas.gov.au/>
- [6] Skogstad, M., Lie, A., Conradi, H.S., Heir, T., Weisæth, L. (2013). Work-related post-traumatic stress disorder. Occupational medicine, 63 (3): 175 –182. 10.1093/occmed/kqt003

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.009>

Федіна Вікторія Романівна¹

¹ аспіранта другого року навчання кафедри Кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, УКРАЇНА

Воєнна безпека як елемент національної безпеки і охоронюване кримінальним правом благо

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються загальні питання воєнної безпеки як елемента національної безпеки і охоронюване кримінальним правом благо, проаналізовані актуальні аспекти формування й реалізації державної політики у сфері запобігання й реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: воєнна безпека; воєнна доктрина; державна політика; надзвичайні ситуації; національна безпека.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.009>

Victoria Fedina¹

1. Second-year Postgraduate student of the Department of Criminal Law
Yaroslav Mudryi National Law University, UKRAINE

Military security as an element of national security and a benefit protected by criminal law

ABSTRACT. The article examines general issues of military security as an element of national security and the benefit protected by criminal law, analyzes current aspects of the formation and implementation of state policy in the field of prevention and response to military emergencies.

KEYWORDS: *military security; military doctrine; state policy; emergency situations; national security.*

Постановка проблеми. Теоретичний і практичний інтерес до дослідження проблем правового забезпечення воєнної безпеки пов'язаний з нинішнім політичними, соціальними, економічними перетвореннями, які відбулись у сфері національної безпеки країни. На сьогодні Україна стикається з низкою невирішених питань, розв'язання яких безпосередньо пов'язано з виявленням та аналізом реальних і потенційних загроз її національним інтересам. Від того, наскільки успішно будуть подолані потенційні загрози інтересам людини, суспільства та держави, залежить подальша доля курсу політичних, соціальних та економічних реформ в цілому. Отже, велика кількість глобальних небезпек різного ступеня складності вимагає створення спеціальних організаційних і правових механізмів регулювання суспільних відносин, що виникають під час надзвичайних ситуацій певної генези. Одним із провідних серед них є інститут правового режиму воєнного стану, який останнім часом стає ключовим елементом правового забезпечення національної безпеки.

Стан дослідження. Проблеми вдосконалення та розвитку надзвичайних правових режимів у своїх працях розглядали такі вчені як: О.С. Алексєєв, В. М. Гессен, А.І. Єлістратов, В.Ф. Дерюжинський, Я.М.Магазинер. Названими вченими зроблено вагомий внесок у дослідження проблем державного управління, правового, організаційного й тактичного забезпечення діяльності органів публічної адміністрації, взаємодії правоохоронних органів і військових формувань під час дії надзвичайних адміністративно-правових режимів, юридичної відповідальності громадян за порушення режимних норм і т.ін. Проте у їх працях розкрито лише окремі аспекти Воєнної доктрини України або ж окреслено їх побіжно у ході вивчення більш загальних чи суміжних суспільних відносин.

Метою наукової статті є комплексне дослідження проблемних питань щодо воєнної безпеки як елемента національної безпеки і охоронюване кримінальним правом благо.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід приділити увагу проблемі природи, визначення та нормативного закріплення

категорії «національна безпека», оскільки без цього неможливе належне забезпечення та кримінально-правова охорона воєнної безпеки. Категорія національної безпеки була введена в обіг на початку XX століття, коли 25-й Президент США Т. Рузвельт використав цей термін у своєму зверненні до Конгресу США в 1904 році [1]. Після Другої Світової війни з ухваленням Закону США № 257 від 26 липня 1947 р. «Про національну безпеку» (National Security Act) термін «національна безпека» було нормативно закріплено та легалізовано у сфері права [2]. Досить довго національну безпеку використовували тільки у сфері зовнішньої політики й ототожнювали з державною та воєнною безпекою. Через як об'єктивні, так і суб'єктивні причини акцент робився на зовнішніх загрозах і забезпеченні зовнішньої безпеки.

Сьогодні теж має місце ототожнення національної та державної безпеки. Одні вважають, що поняття «національна безпека» є лише наслідком неточного перекладу поняття «national security», де «national» означає не «націю» або «національність», а «народ», «державна». У зв'язку з цим, на їхню думку, правильним слід вважати переклад цього поняття як «державна безпека» [3]. На думку інших, слід ототожнювати поняття «державна» і «нація», що тягне за собою тотожність похідних від них понять «національна» і «державна» безпека. Разом з тим, існує й така думка, що національна безпека є елементом державної безпеки. Прихильники такого підходу розуміють державну безпеку як такий стан держави, що дає змогу зберігати національно-державну цілісність, суверенно розв'язувати проблеми суспільства й особистості та виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин. Досить безглуздо виглядає спроба деяких авторів знайти вихід, запропонувавши якесь універсальне поняття – «національна безпека держави», як більш вдале та об'єднуюче. Прихильники цих підходів виходять із пріоритетів держави та її інтересів перед суспільством і особистістю та їхніми інтересами. Найважливішим вони вважають інтереси держави щодо становлення, збереження та забезпечення захисту її суверенітету і територіальної цілісності, можливістю реагувати на зовнішні

загрози.

Але з появою поняття «національна безпека» поняття «державна безпека» перестало мати своє початкове широке значення і повинно мати вузький конкретний сенс, нове поняття охоплює ширше коло суспільних відносин і об'єднує в собі всі різновиди безпеки. Воєнна безпека України є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей [4]. Вона складається з таких елементів як боєготовність, боєздатність, обороноздатність тощо. Досить довго національну безпеку змішували з воєнною безпекою. Це було, зокрема, через пропоноване доктриною визначення, тобто практично межі воєнної безпеки визначалися межами безпеки в цілому.

Серед експертів (передусім військових) сьогодні побутує думка про те, що за сучасних геополітичних умов необхідно знову розглядати національну безпеку, насамперед, з позиції оборони. Ба більше, як ключовий системоутворювальний елемент національної безпеки запропоновано категорію «оборонна безпека», оскільки інтереси оборони пронизують усі сфери діяльності держави та життєдіяльності суспільства (демографія, культура, екологія, економіка, політика тощо).

Однак, по-перше, такий підхід в умовах проголошення та реалізації міжнародного принципу мирного співіснування просто недоречний; по-друге, за такого підходу державна політика і національні інтереси в усіх сферах зводяться винятково до оборони, що в сучасному світоустрої є, м'яко кажучи, дивним; по-третє, за такого підходу оборона трактується необґрунтовано широко і охоплює всі інші сфери, що, якщо і доречно, то тільки у воєнний час. Крім цього, розставляти акценти виключно на зовнішніх загрозах, абсолютно ігноруючи при цьому внутрішні, неправильно і загрожує руйнівними наслідками для національної безпеки. Національна

безпека має не менш важливу і значущу внутрішню складову. Ба більше, внутрішні суперечності в країні можуть бути не менш небезпечними і руйнівними для національної безпеки.

Безумовно, питання оборони є важливими та заслуговують на увагу, і забезпечення національної безпеки неможливе без розв'язання цих питань, однак сьогодні важливо розуміти, що національну безпеку не можна обмежувати лише інтересами держави чи сферою оборони, а також звужувати до масштабів державної чи воєнної безпеки, бо це призведе до недооцінки й ігнорування інших загроз, що можуть бути так само небезпечними. Нові підходи до забезпечення національної безпеки виходять уже не тільки з військових загроз і проблем оборони, а й з ширшого кола питань соціально-економічного характеру. У зв'язку з цим межі національної безпеки треба розширювати і включати до кола її суб'єктів не тільки державу, а й суспільство та особистість. Охоплення соціальних сфер теж має розширюватися, включаючи, крім оборони, історію, культуру, релігію, економіку, політику, екологію, держуправління тощо.

Зі сказаного випливає висновок, що національна безпека є загальним збірним поняттям, що включає державну і воєнну безпеку, які треба розглядати як її елементи і різновиди, тобто це ціле і частини. Критерієм виокремлення державної безпеки є коло суб'єктів національної безпеки (зокрема, держава як суб'єкт), а воєнної безпеки – коло охоплюваних соціальних сфер (зокрема, сфера оборони).

Відповідно, національну безпеку правильно було б розглядати як загальний об'єкт, а воєнну безпеку – як родовий об'єкт кримінально-правової охорони та злочинних посягань. Суб'єктом воєнної безпеки є військова організація держави (Збройні Сили, інші війська, військові формування та воєнізовані органи влади), що має протидіяти воєнним загрозам, забезпечувати оборону і воєнну безпеку, володіти та підтримувати такі свої якості, як боєготовність і боєздатність. Воєнна безпека – категорія складова і системна, структурована. Як один зі складових елементів вона включає

військовий обов'язок.

Нормативне визначення поняття «національна безпека» визначено у в ст. 92 та 107 Конституції України, в Законі України «Про національну безпеку України» (від 24 лютого 2023 року N 2952-IX).

Закон України «Про національну безпеку України» визначає: «національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». Захищеність цих же цінностей від загроз невоєнного характеру, цей закон відносить до забезпечення «державної безпеки». Але ст. 17 Конституції України визначає, що «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом». Розвиток законодавства України йде по шляху все більш широкого використання в правовому полі універсального терміну – «національна безпека».

Висновок. Отже, національна безпека є сукупний стан безпеки особистості, суспільства і держави, тобто безпека країни в цілому та її загальнонаціональних інтересів. Саме ця категорія є загальним об'єктом охорони кримінальним законом і загальним об'єктом усіх злочинів, а складові її елементи виступають як родові об'єкти охорони та посягань.

Таким чином, належна охорона воєнної безпеки напряду пов'язана, зокрема, з належним виконанням військового обов'язку, зокрема в кримінально-правовій сфері. Саме цьому аспекту присвячено наше дослідження.

REFERENCES:

- [1] Kosonen J., Puustinen A., Tallberg T. Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland // Journal of Military Studies. 2019. № 8. P. 46-57.
- [2] Lis J. Israel Extends IDF Service Exemption for ultra-Orthodox Men // Haaretz. 2012. Dec. 9 [Электронный ресурс] URL: <https://www.themarker.com/misc/2008-05-21/ty-article/0000017f-e958-dea7-adfff9fb88370000> (дата звернення: 18.03.2023).
- [3] Previdelli A. How does Austria's mandatory military service work // The Local. 2022. March 7 [Электронный источник] URL: <https://www.thelocal.at/20220307/explained-how-does-austrias-mandatory-military-service-work/> (дата обращения: 18.03.2023)
- [4] СТРАТЕГІЯ воєнної безпеки України ЗАТВЕРДЖЕНО Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.010>**Григор'єва Марина Євгеніївна¹**

1. кандидат юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна
ORCID ID: 0000-0003-1258-2063

Чи відбулося вдосконалення кримінального законодавства за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану?

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена одній із актуальних проблем в кримінальному праві у сучасних умовах - удосконаленню кримінального законодавства за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану, що тісно пов'язана з загальним процесом удосконалення системи кримінального законодавства України. Зміни, що відбуваються у суспільстві останнім часом потребують інтенсивної законотворчої діяльності, тому що війна поставила нові завдання перед суспільством та державою у зв'язку з чим виникла потреба правового регулювання тих суспільних відносин, які раніше не були пріоритетними. Досліджено обставину, яка після введення воєнного стану в Україні законодавцем передбачена, як кваліфікуюча ознака у досить великій кількості кримінальних правопорушень в Особливій частині КК, а саме - вчинення злочину з використанням умов воєнного стану. Розглянуто один із напрямків сучасної кримінально-правової політики, який стосується застосування до порушників некаральних заходів кримінально-правового реагування та інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Доведено, що досягнення цілей кари і виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, загального і спеціального запобігання кримінальним правопорушенням іноді стає недоцільним, як і притягнення особи до кримінальної відповідальності. Проаналізовано пропозицію законодавця звільняти особу від кримінальної відповідальності за тієї обставини, що в інших складах кримінальних правопорушень є обтяжуючою, а саме – дія воєнного стану. Досліджено, передумову та підставу звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з вчиненням нею кримінального правопорушення, передбаченого статтями 407, 408 КК. Доведено, що вдосконалення під час дії воєнного стану кримінального законодавства у сфері злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби тісно пов'язане зі встановленням юридично визначених механізмів звільнення військовослужбовців Збройних Сил України від кримінальної відповідальності за вчинення військового кримінального правопорушення. Установлено, що

механізм звільнення особи (в тому числі й військовослужбовця) вже передбачено в розділі IX Загальної частини КК, в нормах, що встановлюють добровільну відмову від доведення кримінального правопорушення до кінця. Зазначено, що для таких цілей можна використовувати обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, а також ст. 431, «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України», де йдеться про обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння, вчиненого в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямованого на відсіч чи стримування збройної агресії будь-якої країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кримінальне право; кримінальна відповідальність; кримінальне законодавство; воєнно-кримінальне право; звільнення від кримінальної відповідальності.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.010>**Marina Grigoryeva¹**

1. Ph.D. in Law science, Associate professor, Assistant of the Department of Criminal Law
Yaroslav Mudryi National Law University, UKRAINE

ORCID ID: 0000-0003-1258-2063

Has the criminal legislation been improved for crimes against the established order of carrying or passing military service during the effect of martial state?

ABSTRACT. The article is devoted to one of the urgent problems in criminal law in modern conditions - the improvement of criminal legislation for crimes against the established order of military service during martial law, which is closely related to the general process of improvement of the criminal legislation system of Ukraine. Changes taking place in society recently require intensive legislative activity, because the war set new tasks for society and the state, and in connection with this, there was a need for legal regulation of those social relations that were not a priority before. The circumstance that, after the introduction of martial law in Ukraine, was provided by the legislator as a qualifying feature in a fairly large number of criminal offenses in the Special Part of the Criminal Code, namely, the commission of a crime using the conditions of martial law, was investigated. One of the directions of modern criminal law policy, which concerns the application of non-punitive measures of criminal law response to violators and the institution of exemption from criminal liability, is considered. It has been proven that achieving the goals of punishment and correction of a person who has committed a criminal offense, general and special prevention of criminal offenses sometimes becomes impractical, as well as bringing a person to criminal liability. The legislator's proposal to exempt a person from criminal liability under the circumstance that in other criminal offenses is aggravating, namely, the action of martial law, is analyzed. The prerequisite and basis for the release of a person from criminal liability in connection with the commission of a criminal offense provided for by Articles 407 and 408 of the Criminal Code have been investigated. It has been proven that the improvement of the criminal legislation during martial law in the field of crimes against the procedure established by law for carrying out or completing military service is closely related to the establishment of legally defined mechanisms for the release of servicemen of the Armed Forces of Ukraine from criminal liability for committing a military criminal offense. It has been established that the mechanism of release of a person (including a military serviceman) is already provided for in section IX of the General Part of the Criminal Code, in the norms establishing a voluntary refusal to bring a criminal offense to an end. It

is noted that for such purposes it is possible to use the circumstances that exclude the criminal illegality of the act, as well as Art. 431, "Performance of the duty to protect the Motherland, independence and territorial integrity of Ukraine", which refers to the circumstance that excludes the criminal illegality of an act committed under conditions of martial law or during an armed conflict and aimed at repelling or deterring armed aggression of any kind countries.

KEYWORDS: *criminal law; criminal responsibility; criminal legislation; military criminal law; exemption from criminal responsibility.*

Кримінальне законодавство з початку війни Росії проти України потребує змістовних змін, які б відображали зміни у тих нових суспільних відносинах, що з'явилися разом з війною у різних сферах нашої життєдіяльності. Виникає багато питань, які пов'язані з кримінальною відповідальністю за військові злочини, злочини проти безпеки людства та правопорядку, що за собою закономірно тягнуть посилення кримінальної відповідальності до певних суспільних відносин. Нагальною потребою сьогодення є вирішення проблем щодо кваліфікації кримінальних правопорушень, що вчинюються в умовах воєнного стану та таких кримінальних правопорушень, які не пов'язані з війною, але ступінь суспільної небезпечності яких значно збільшується в період воєнного часу. З моменту початку війни в Законі про кримінальну відповідальність з'явилося досить багато нових складів кримінальних правопорушень, посилилася караність окремих кримінальних правопорушень, у деяких кримінальних правопорушеннях змінилися кваліфікуючі ознаки, виникли нові обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння. Зазначені зміни є закономірними та логічними в цей непростий період існування нашої держави і саме вони відображають внутрішню політику України, що пов'язана з завданням кримінального законодавства по правовому забезпеченню охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням відповідно ч.1 ст.1 КК України.

На сьогоднішній день слід зазначити - законодавець робить достатньо багато кроків щодо розширення передумов звільнення від кримінальної відповідальності, що відображається у збільшенні привілейованих складів кримінальних правопорушень, які передбачено Особливою частиною КК. Свій вагомий вклад у вирішення цього питання вносять і науковці, які працюють в цьому напрямку, зокрема, Ю.В. Баулін, О.Ф. Бантишев, А.В. Боровик, В.М. Бурдін, А.О. Булейко, А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, О.О. Житний,

О.С. Козак, Л.П. Краснопольська, В.М. Куц, Ж.В. Мандриченко, В.О. Меркулова, О.В. Наден, В.В. Олійниченко, Б.В. Романюк, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, А.М. Яценко та інші дослідники.

Заохочення при звільненні від кримінальної відповідальності застосовується, якщо і завдання виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і завдання загального і приватного попередження можуть бути досягнуті без притягання особи до кримінальної відповідальності, призначення і виконання покарання. «Без заохочення кримінальна юстиція втрачає сенс, оскільки будь-які зусилля людини загладити свою провину перед суспільством не отримуватимуть підкріплення і кінець кінцем почнуть поступово затухати, покарання носитиме виключно відшкодувальний характер» [3, с. 115; 4, с. 512]. Адже заохочення застосовується в основному до осіб, які відчувають почуття жалю з приводу свого вчинку, розкаяння, прагнуть повернутися до чесного життя і які роблять в цьому напрямку конкретні, схвалювані суспільством кроки. Виражається воно в звільненні від обтяжень, що повинні накладатися на особу у зв'язку з вчиненням нею кримінальним правопорушенням.

Очевидно, що звільнення від негативних наслідків, передбачених кримінальним законом, вимагає жорсткої правової регламентації цього інституту. З цих причин підстави його застосування повинні бути чітко сформульовані в самому законі, що служить однією з гарантій забезпечення прав і виконання обов'язків суб'єктів кримінально-правового відношення.

Кримінологічні дослідження показують, що в стимуляції поведінки більш значуще заохочення в порівнянні з покаранням, що заохочення в більшій мірі сприяє поліпшенню поведінки, ніж покарання [5, с. 320].

Очевидно, саме тому розширення заохочувальних норм у кримінальному законодавстві завжди було актуальним і втілювалося в життя зокрема і в привілейованих складах кримінальних правопорушень. Питання щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності за військові злочини виникло та загострилось на

підставі того, що наша держава переживає сьогодні.

Воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Росії проти України був введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. У таких умовах відразу актуалізувалися питання щодо змісту кримінально-правових норм, пов'язаних з воєнним станом, про їх відповідність фактичним умовам воєнного стану, проблематика кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинюваних в умовах воєнного стану тощо.

На сьогоднішній день кримінально-правові норми, що обумовлені воєнним станом передбачені в Загальній та Особливій частинах КК. Відповідно п. 11 ч.1 ст. 67 КК «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» визнається обставиною, яка може враховуватися судом як обтяжуюча при призначенні покарання. Це одна із тих обставин, що підвищує ступінь суспільної небезпечності (тяжкості) відповідного кримінально протиправного діяння та його караність.

До введення в Україні воєнного стану вчинення кримінально протиправного діяння в умовах воєнного стану було передбачено як кваліфікуюча ознака, що обтяжує покарання, головним чином у статтях КК про кримінальні правопорушення проти встановленого правопорядку несення військової служби в ч.4 ст. 402 «Непокора», ч.3 ст. 403 «Невиконання наказу», ч.4 ст. 404 «Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків», ч.4 ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника», ч.5 ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби», ч.4 ст. 408 «Дезертирство», ч.4 ст. 409 «Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом», ч.4 ст. 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем», ч.4 ст. 411 «Умисне знищення або пошкодження військового майна», ч.3 ст. 413 «Втрата військового майна», ч.3 ст. 418 «Порушення статутних правил

вартової служби чи патрулювання», ч.3 ст. 419 «Порушення правил несення прикордонної служби», ч.3 ст. 420 «Порушення правил несення бойового чергування», ч.3 ст. 421 «Порушення статутних правил внутрішньої служби», ч.4 ст. 425 «Недбале ставлення до військової служби», ч.4 ст. 426 «Бездіяльність військової влади», ч.5 ст. 426¹ «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень», ч.3 ст. 428 «Залишення гинучого військового корабля», ч.2 ст. 435 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею».

В подальшому після того, як воєнний стан було вже введено в Україні в Законі про кримінальну відповідальність така ж кваліфікуюча ознака вже була встановлена в ч.2 ст. 111 «Державна зрада», ч.2 ст.113 «Диверсія», ч.4 ст. 185 «Крадіжка», ч.4 ст. 186 «Грабіж», ч.4 ст. 187 «Розбій», ч.4 ст. 189 «Вимагання», ч.4 ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ч.3 ст. 201² «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», ч.5 ст. 361 «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж».

При порівнянні цієї кваліфікуючої обставини з обставиною «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» (п.11 ч.1 ст. 67 КК) можна зазначити, що кваліфікуюча обставина набула нових характерних рис. Зокрема: вона стосується тільки тих кримінальних правопорушень, до складів яких вона включена як кваліфікуюча ознака; вона впливає на кваліфікацію діянь; посилює покарання, що має не факультативний, а обов'язковий характер; межі посилення покарання визначає в санкціях статей Особливої частини КК. Очевидно, що такі зміни обумовлені підвищенням ступеня суспільної небезпечності діянь та їх караності, а також меж посилення покарання за зазначені кримінальні правопорушення [2, с. 36-37].

Кримінальні правопорушення, що передбачені розділом XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)», мають єдиний родовий об'єкт, що дає можливість проаналізувати законодавчу оцінку збільшення суспільної небезпечності різних видів діянь в умовах воєнного стану. Якщо порівнювати з діяннями, що входять до основних складів, то посилення покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення тих самих діянь в умовах воєнного стану відбулося: на 2 роки - в п'яти складах, на 3 роки – в двох складах, на 5 років – в двох складах, на 7 років – у восьми складах, на 8 років – у двох складах військових кримінальних правопорушень. Основним критерієм, що визначає тяжкість кримінальних правопорушень у системі КК, є шкода яка заподіяна або яка могла бути заподіяна діянням об'єктам кримінально-правової охорони. Тому при вчиненні діянь в умовах воєнного стану при встановленні такої шкоди може бути враховано: збільшення шкоди основному об'єкту, збільшення значимості об'єкта, спричинення шкоди об'єктам у вигляді похідних наслідків, заподіяння шкоди додатковому об'єкту, в тому числі національній безпеці України, множинність об'єктів, яким заподіяна шкода одним діянням. Наприклад, найбільш суворе покарання за невиконання наказу начальника, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, за ч.1 ст. 403 КК передбачено позбавлення волі на строк до двох років, а за вчинення такого діяння в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці – позбавлення волі на строк сім років. З цього можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану діяння заподіяло або може заподіяти більшу шкоду, ніж ту, що законодавець визначив як тяжкі наслідки і встановив в ч.1 цієї статті. Очевидно, що вчинення будь-якого протиправного діяння в умовах воєнного стану, природно, погіршує правове становище особи та означає надання суду можливості призначати основне або додаткове покарання ближче до верхньої межі відповідної санкції або у максимальних межах, визначених цією санкцією; призначати більш суворий вид основного покарання з числа покарань, встановлених в

альтернативній санкції; призначати додаткове покарання, передбачене у санкції як факультативне, або призначати відразу кілька додаткових покарань [2, с. 38].

Безумовно, покарання було та залишається основним і важливим заходом державного реагування на кримінально протиправні прояви та, водночас, є тим фактором, що стримує потенційних злочинців від порушення ними у майбутньому кримінально-правових заборон. Водночас, каральні заходи кримінально-правового характеру не завжди здатні виконувати у повному обсязі ту роль, яка їм відведена у справі протидії кримінальним правопорушенням. Саме у зв'язку з цим останнім часом швидкими темпами розвивається один із напрямків сучасної кримінально-правової політики, який стосується застосування до порушників некаральних заходів кримінально-правового реагування та інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Загальними цілями звільнення від кримінальної відповідальності вважаються виправлення особи, загальна та спеціальна превенція, відновлення порушеного права та відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. При цьому досягнення цілей кари і виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, загального і спеціального запобігання кримінальним правопорушенням іноді стає недоцільним, як і притягнення особи до кримінальної відповідальності [1, с. 14].

Законодавець, очевидно, з цієї причини вносить зміни до чинного КК, розширюючи перелік видів звільнення від кримінальної відповідальності в розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Таким чином, згідно із законом № 3902-IX від 20.08.2024 з'явився новий вид звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачений ч.5 ст.401 КК «Поняття військового кримінального правопорушення», відповідно якого «особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями 407, 408 КК, може бути звільнена від кримінальної відповідальності в порядку,

передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, якщо вона добровільно звернулася із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до цієї або іншої військової частини або до місця служби для продовження проходження військової служби та за наявності письмової згоди командира (начальника) військової частини (установи) на продовження проходження такою особою військової служби».

З огляду на викладене неприйнятною видається пропозиція звільняти особу від кримінальної відповідальності за тієї обставини, що в цих же та інших складах кримінальних правопорушень є обтяжуючою. Закон передбачає вчинення діяння в умовах воєнного стану в ч. 5 ст. 407 та в ч. 4 ст. 408 КК.

Враховуючи те, що від кримінальної відповідальності може звільнитися лише та особа, яка зобов'язана її нести доцільно встановити передумову звільнення від кримінальної відповідальності. Передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності є вчинення нею певного кримінального правопорушення. Відповідно ч.5 ст. 401 КК такою передумовою є вчинення особою вперше кримінального правопорушення, передбаченого статтями 407, 408 КК.

Будь-який із зазначених злочинів (серед них немає проступків) визнається вчиненим уперше, якщо: 1) його вчинення фактично мало місце перший раз або 2) його вчинено хоча б і вдруге, але за вчинений вперше злочин закінчилися строки давності чи погашена або знята судимість.

Передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 407 КК, є вчинення одного чи декілька злочинних діянь, передбачених ч. 1, 2, 3, 4, 5 ст. 407 КК, а саме: 1) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, 2) нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, 3) нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця, 4) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім

строкової служби), 5) нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинені повторно протягом року, 6) самовільне залишення військової частини або місця служби без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене військовослужбовцем строкової служби, військовослужбовцем (крім строкової служби), 7) нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене військовослужбовцем строкової служби, військовослужбовцем (крім строкової служби), 8) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем без поважних причин тривалістю понад три доби, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, 9) нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад три доби, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, 10) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем без поважних причин, вчинені в бойовій обстановці, 11) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем без поважних причин, тривалістю понад три доби, вчинені в умовах воєнного стану, 12) нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин, вчинені в бойовій обстановці, 13) нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин, тривалістю понад три доби, вчинені в умовах воєнного стану.

У свою чергу передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 408 КК, є також вчинення одного чи декілька злочинних діянь, передбачених ч. 1, 2, 3, 4 ст. 408 КК, а саме: 1) дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, 2) нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу, 3) дезертирство із зброєю, 4) дезертирство за попередньою змовою групою осіб, 5) дезертирство вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, 6) нез'явлення з

тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, 7) дезертирство із зброєю, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, 8) дезертирство за попередньою змовою групою осіб, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, 9) дезертирство вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, 10) нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, 11) дезертирство із зброєю, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, 12) дезертирство за попередньою змовою групою осіб, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Очевидно, що передумови звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 407 та за ст. 408 КК різні, тому що обумовлені різними складами злочинів, а от підстави їх абсолютно однакові.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 407 або ст. 408 КК, є посткримінальна поведінка цієї особи, яка повинна виражатися в добровільній заяві слідчому чи прокурору про намір повернутися до військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби. Зробити таку заяву особа повинна до закінчення досудового розслідування.

Добровільна заява такої особи, очевидно, повинна мати характерні ознаки.

Суб'єктом заяви може бути військовослужбовець, як строкової так і безстрокової військової служби, який вчинив один із злочинів, передбачений статтями 407 або 408 КК. Адресатом, якому спрямована ця заява, є слідчий або прокурор. Постає питання – чому адресатом не можуть бути інші відповідні компетентні органи державної влади, наприклад, органи Служби безпеки України, а також інші органи державної виконавчої та судової влади України за кордоном – дипломатичні представництва та консульські установи

України в інших країнах, або органи місцевого самоврядування?

Із ч.5 ст. 401 КК випливає, що зміст заяви повинен містити інформацію щодо наміру особи повернутися до військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби. Не зовсім зрозуміло, що таке виявлення наміру. Ним можна вважати і обіцянку того, що особа повернеться, і просто висловлення бажання повернутися, яке продиктоване страхом покарання. Тим більше, що форма заяви може бути будь-яка: усна або письмова, із використанням всіх доступних засобів зв'язку чи без такого використання.

Добровільність заяви означає, що особа за своєю волею, а не вимушено робить таку заяву. А чи будуть мати значення мотиви добровільної заяви? В тексті закону про мотиви нічого не сказано, тому можна визначати можливість звільнення військовослужбовців під час дії воєнного стану за умови їх щирого каяття та бажання повернутися до проходження військової служби. Розкаяння передбачає, окрім визнання особою факту вчинення злочину, ще й дійсне, відверте, а не уявне визнання своєї провини у вчиненому злочині, щирий жаль з приводу цього та осуд своєї поведінки, що насамперед повинно виражатися в намаганні особи виправити наслідки вчиненого та готовність нести покарання. Щире каяття - це не формальна вказівка на визнання своєї вини, а відповідне ставлення до скоєного, яке передбачає належну критичну оцінку винним своєї протиправної поведінки, її осуд та бажання залагодити провину, що має підтверджуватися конкретними діями, спрямованими на виправлення зумовленої кримінальним правопорушенням ситуації.

Мотивом добровільної заяви також може бути страх кримінальної відповідальності чи покарання, сором перед близькими та рідними за вчинення кримінального правопорушення тощо. Чи можуть бути такі мотиви враховано при звільненні особи від кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, чи вони взагалі не мають ніякого значення, тому що не важливо з яких причин військовослужбовець проявив намір повернутися до

військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби? Це ті питання, які виникають одразу після того, як починаємо аналізувати, що спонукало законодавця посткримінальну поведінку особи виражати в добровільній заяві слідчому чи прокурору про намір повернутися до військової частини, що є підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 407 або ст. 408 КК. До того ж заяву щодо наміру повернутися до військової частини або місця служби для продовження проходження військової служби не може зробити особа, яка вчинила дезертирство, тому що вона самовільно залишає військову частину, але не на певний період часу, а назавжди і без наміру повернутися. Мета є обов'язковою ознакою дезертирства (ст.408 КК України), що відрізняє його від самовільного залишення служби (ст.407 КК України): військовослужбовець має намір ухилитися від служби не тимчасово, а взагалі, назавжди (ВС ККС, справа №297/2178/21 від 01.12.2022 р.).

Стосовно підстав такого виду звільнення виникає питання про конкуренцію підстав звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених статтями 407 або 408 КК та добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. Ст. 17 КК встановлює більш сприятливі для особи підстави звільнення, оскільки при добровільній відмові не потрібно повідомляти компетентні органи про намір повернутися до військової частини або місця служби, достатньо просто остаточно відмовитися від подальшого протиправного ухилення від проходження військової служби.

Слід зазначити, що особливістю такого виду звільнення від кримінальної відповідальності є те, що навряд чи виправданим буде це звільнення, якщо військовослужбовець поставлений у залежність від командира (начальника) військової частини (установи), який повинен надати згоду на продовження проходження військової служби такою особою. Наявність особливих відносин між командиром (начальником) військової частини та особою, яка

вчинила злочин, залежність останнього від командира очевидна, а тому й прийняття ним рішення щодо військовослужбовця, навряд чи буде об'єктивним.

Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачені Особливою частиною КК, часто називають звільненням за позитивної посткримінальної поведінки, оскільки їх підставою є вчинення певних позитивних, бажаних для держави та суспільства, дій. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності, регламентованого Особливою частиною КК, формулюються по-різному з урахуванням специфіки того чи іншого кримінального правопорушення та конкретної мети, якої прагне досягти держава, але при цьому застосування передбачених Особливою частиною КК заохочувальних норм про звільнення від кримінальної відповідальності не пов'язується з реалізацією дискреційних повноважень суду, тобто таке звільнення завжди є обов'язковим. Тому не зрозуміла позиція законодавця, що зазначив передбачений вид звільнення, як дискреційний.

Гуманізація кримінальної відповідальності, економія заходів кримінальної репресії – це ті завдання, які зараз стоять перед нашою державою на шляху інтеграції України в європейський простір. Розробка та вдосконалення механізму реалізації звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності є актуальним та своєчасним вкладом у ефективну правову політику на сьогоднішньому етапі розвитку держави. І такі механізми будуть в подальшому все більше набувати ознак не лише національних, але й міжнародних.

Кримінально-правові положення, які відображають особливості вирішення питань Загальної та Особливої частини КК в умовах воєнного стану, не можна розглядати виключно в межах пільгових інститутів. Про це свідчить п. 11 ч.1 ст. 67 КК, на підставі якої суд при призначенні винній особі покарання за кримінальне правопорушення може визнати «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» обставиною, що обтяжує покарання. І тому не зрозуміло, як обтяжуюча обставина

перетворилася в одну із передумов звільнення особи від кримінальної відповідальності. Незрозуміло, звідки виникло саме таке тлумачення зазначеної обставини, що приводить до суттєвих суперечностей на рівні окремих інститутів та норм кримінального права. Можна зробити висновок, що ці зміни є необґрунтованими та недоцільними, оскільки відсутня будь-яка аргументація щодо необхідності таких змін. Зміни, які були внесені до ст. 401 КК передбачають фактично нічим не обґрунтоване впровадження в Особливу частину КК ще одного виду звільнення від кримінальної відповідальності, що може привести до руйнування концептуальних положень Загальної частини КК.

Подальша розробка та вдосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення потребує особливої уваги та обґрунтування, щоб забезпечувати втілення в життя принципу гуманізації кримінальної відповідальності. Таке формулювання та тлумачення нового виду звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачений ч.5 ст. 401 КК значно ускладнить в майбутньому правозастосовну діяльність та може бути причиною необґрунтованого звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності. Такий підхід суперечить завданням підвищення якості та забезпечення ефективності кримінального законодавства.

Очевидно, що зазначені зміни до КК розроблено з метою вдосконалення під час дії воєнного стану кримінального законодавства у сфері злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, щоб закріпити механізм звільнення військовослужбовців Збройних Сил України від кримінальної відповідальності за вчинення військового кримінального правопорушення. При цьому не враховано, що механізм звільнення особи (в тому числі й військовослужбовця) вже передбачено в розділі IX Загальної частини КК, в нормах, що встановлюють добровільну відмову від доведення кримінального правопорушення до кінця. Також для таких цілей можна використовувати обставини, що виключають

кримінальну протиправність діяння. Доречи, вже після введення воєнного стану в Україні КК був доповнений ст. 43¹, «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України», де йдеться про обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння, вчиненого в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямованого на відсіч чи стримування збройної агресії будь-якої країни.

Гуманізація кримінальної відповідальності втілюється в життя шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України, в тому числі й вдосконаленні та розробці певних пільгових інститутів, зміні норм про звільнення від кримінальної відповідальності в Загальній та Особливій частині КК. Але це зовсім не свідчить про необхідність і аж ніяк не доводить доцільності введення до КК таких новел, які концептуально руйнують усталені положення та принципи кримінального законодавства України.

✓ **РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ**

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Баулін Ю. В. Особливості кримінально-правового регулювання в Україні під час воєнного стану. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 12-15.
- [2] Киричко В. М. Про особливості кримінального права, обумовлені воєнним станом, та їх відображення в Кримінальному кодексі України. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. Харків, 2022. С. 35–41.
- [3] Нікіфорова Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України. Харків: Харків юридичний, 2009. 208 с.
- [4] Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень. Харків: Право, 2020. 720 с.
- [5] Тютюгін В. І. Питання гуманізації кримінальної відповідальності та їх реалізація в деяких законодавчих новелах Проблеми боротьби зі злочинністю. 2009. Вип. 100. С. 313-323.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.011>Федіна Вікторія Романівна¹

¹ аспіранта другого року навчання кафедри Кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, УКРАЇНА

Відмова від військової служби по релігійним або іншими переконаннями – право людини чи спосіб ухилення

АНОТАЦІЯ. Право відмовитися від призову на військову службу тісно пов'язане з правом на свободу думки, совісті та релігії або переконань. За останні десятиліття багато держав скасували загальний військовий обов'язок і перейшли до формування збройних сил на добровільній основі. На практиці виникають ситуації, коли особа відмовляється від призову на службу через релігійні переконання й пояснює відмову тим, що віра забороняє їй брати в руки зброю. У невеликій числі держав військовий призов був відновлений, а в Норвегії та Швеції підлягати призову стали і жінки. У статті розглядаються деякі питання, що стосуються права людини на відмову від військової служби по релігійним або іншими переконаннями, а також використання цієї умови як способу ухилення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: право на свободу думки; совісті та релігії; ухилення; призов; військова служба.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.011>

Victoria Fedina¹

¹ Second-year Postgraduate student of the Department of Criminal Law
Yaroslav Mudryi National Law University, UKRAINE

Refusal of military service based on religious or other beliefs – a human right or a method of evasion

ABSTRACT. The right to refuse conscription is closely linked to the right to freedom of thought, conscience and religion or belief. In recent decades, many states have abolished universal military duty and moved to form armed forces on a voluntary basis. In practice, there are situations when a person refuses conscription because of religious beliefs and explains the refusal by saying that faith forbids him to take up arms. In a small number of States, military conscription was resumed, and in Norway and Sweden, women were also subject to conscription. The article deals with some issues related to the human right to refuse military service based on religious or other beliefs, as well as the use of this condition as a method of evasion.

KEYWORDS: *right to freedom of thought; conscience and religion; evasion; conscription; military service.*

Постановка проблеми. У регіоні ОБСЄ в якості причини для відмови від військової служби найчастіше визнаються релігійні переконання, хоча у деяких державах визнають й інші підстави – етичні, філософські та емоційні. В 1998 г. Комісія з прав людини ООН випустила рекомендацію, в якій закликала держави «не допускати дискримінації між особами, які відмовляються від несення військової служби з міркувань совісті, на підставі характеру їхніх конкретних переконань». Серед юридичних обов'язків, виконання яких може суперечити релігійним чи іншим переконанням людини, можемо назвати такі: складання присяги у визначених законодавством випадках; проходження військової, а інколи й альтернативної служби; отримання науково обґрунтованого медичного лікування, профілактика лікування (здійснення щеплень) у передбачених законодавством випадках; присвоєння ідентифікаційного номера у випадках, визначених законодавством.

Право на заміну військової служби альтернативною є елементом свободи віросповідання людини. Необхідність же проходження альтернативної служби виступає одним з важливих юридичних обов'язків громадян. В Україні сформовано юридичний механізм реалізації зазначеного обов'язку громадян, однак він потребує удосконалення, узгодження з міжнародно-правовими нормами

Стан дослідження. Вітчизняні та зарубіжні правознавці заклали достатню теоретико-правову основу в розглядуваній проблематиці. Окремі теоретико-правові, галузеві питання щодо права громадян на заміну виконання військового обов'язку альтернативною службою та його юридичного забезпечення в Україні досліджено у працях В. Беда [1], В. Братковського [2], Є. Григоренка [3], І. Митрофанова [4], Я. Фокіна [5] та інших. Водночас варто констатувати майже відсутність комплексних наукових досліджень щодо використання релігійних або інших переконань як способу ухилення від військової служби під час мобілізації, на особливий період.

Мета статті. Мета статті полягає у виявленні та характеристиці особливостей використання відмови від військової служби по

релігійним або іншими переконаннями – як право людини чи способу ухилення від військової служби.

Виклад основного матеріалу. У багатьох державах право на відмову від несення військової служби через релігійні та інші переконання закріплено в конституції. Щоб уникнути невизначеності та для забезпечення повної реалізації цього права важливо, щоб у законодавстві були передбачені відповідні процедури.

Так наприклад, у законодавстві Швейцарії визнається право на відмову від військової служби за релігійними та іншими переконаннями, зокрема для офіцерського і сержантського складу. Особам, які бажають скористатися цим правом, не потрібно вказувати конкретні причини такого бажання, і ця ситуація не підлягає жодній перевірці з боку влади.

Багато держав вимагають проведення перевірки щодо обґрунтованості заяв про відмову від військової служби з релігійних від військової служби через релігійні та інші переконаннями. У деяких країнах (наприклад, у Хорватії) таку перевірку проводить цивільний орган, а в інших – наприклад, у Сполучених Штатах – самі збройні сили. Якщо держава не погодилася із заявою про наявність підстав для відмови від військової служби за релігійними або іншими переконаннями, цю заяву розглядає незалежна комісія. У Хорватії заяви про відмову від військової служби розглядає Комісія з цивільної служби, що складається з представників кількох міністерств. Комісія може відхилити заяву, якщо заявник має судимість за застосування зброї або сили; якщо встановлено, що в заявника є зброя, хоча й немає ліцензії на вогнепальну зброю; якщо заявник не надав релігійних або моральних підстав для відмови або якщо він не подав заяву про проходження альтернативної служби. Рішення може бути оскаржене в апеляційній комісії; якщо апеляцію не буде задоволено, подальше оскарження можливе в адміністративному суді.

Держави, що визнають право на відмову від військової служби за релігійними або іншими переконаннями, зазвичай передбачають

альтернативну невійськову службу при іншому державному відомстві - наприклад, у сфері охорони здоров'я, соціального забезпечення або освіти. Строк альтернативної служби, як правило, більший за строк військової служби за призовом, що відображає важчі умови служби в армії. При цьому різниця у терміні служби не повинна бути спрямована на те, щоб «відлякати» тих, хто прагне пройти альтернативну службу.

Відмова нести військову службу з релігійно-етичних міркувань означає відмову від військової служби, що «зумовлена особистими принципами та міркуваннями, у тому числі глибокими переконаннями, пов'язаними з релігійними, етичними, гуманітарними чи подібними мотивами» [6]. Така відмова не обмежується особами, які принципово відмовляються нести військову службу з релігійно-етичних міркувань (пацифістами), тобто особами, які в принципі заперечують проти використання збройних сил або участі в будь-яких війнах. Цей термін охоплює й осіб, які вважають, що «застосування сили виправдане за одних обставин, але не виправдане за інших, і що тому необхідно заперечувати проти невиправданого застосування сили» (часткова або вибіркова відмова від військової служби) [6]. Відмова нести військову службу з релігійно-етичних міркувань може формуватися з плином часу, тому волонтери на певному етапі також можуть подавати заяви, пов'язані з повною або частковою відмовою з релігійно-етичних міркувань як.

Ухилення від призову на військову службу відбувається в тих випадках, коли особа не реєструється для призову чи вербування на обов'язкову військову службу або не з'являється за повісткою. Ухилення може бути результатом втечі того, хто ухиляється за кордон, або ж полягати, серед іншого, у поверненні повістки військовим органам. В останньому випадку особу іноді можуть називати такою, що чинить опір призову, а не такою, що ухиляється від призову, але в цих Рекомендаціях термін «особа, яка ухиляється від призову на військову службу» застосовується в обох випадках. Ухилення від призову на військову службу також може носити попереджувальний характер у тому сенсі, що ці дії можуть вчинятися

ще до отримання фактичної вимоги про реєстрацію або про явку на службу. Ухилення від призову має місце тільки в тому випадку, якщо здійснюється обов'язковий набір на військову службу (далі – «призов»). Ухилення від призову може вчинятися з релігійно-етичних міркувань або з інших причин.

Військова служба означає, головним чином, службу у збройних силах держави. Вона може відбуватися в мирний час або в період збройного конфлікту і носити добровільний або обов'язковий характер. Обов'язкова військова служба в державних збройних силах відома також як військова повинність або «призов». Якщо особа йде добровольцем у державні збройні сили, то це називають вступом на військову службу.

Якщо альтернативи обов'язковій військовій службі не передбачено, то відмова особи від військової служби з релігійно-етичних міркувань може виражатися в ухиленні від призову або дезертирстві. При цьому, однак, ухилення від призову або дезертирство не рівносильні відмові з релігійно-етичних міркувань, оскільки вони можуть бути зумовлені іншими мотивами, наприклад, побоюваннями військової служби або умовами такої. Відмова з релігійно-етичних міркувань, ухилення від призову і дезертирство можуть відбуватися в мирний час, а не тільки в період збройного конфлікту. Ба більше, хоча відмова з релігійно-етичних міркувань та ухилення/дезертирство, як правило, стосуються військової повинності, вони можуть також мати місце в разі, якщо первісне рішення вступити на військову службу носило добровільний характер або якщо зобов'язання з проходження обов'язкової військової служби спершу було прийнято [7].

Альтернативна служба повинна:

- враховувати причини відмови від несення військової служби через релігійні або інші переконання;
- перебувати у віданні суто цивільної адміністрації без будь-якої участі військової влади;
- передбачати виконання суспільно корисних робіт;
- не бути формою покарання за відмову від військової служби

через релігійні або інші переконання;

- не перевищувати за строком строк військової служби за призовом більш ніж у півтора рази;
- надавати особам, які проходять цю службу, ті самі ті самі економічні та соціальні права, які надаються військовослужбовцям.

Відмова від військової служби за релігійними переконаннями є міжнародно визнаним правом, яке закріплене у Конституції України. Але коли Росія напала на Україну, президент Володимир Зеленський запровадив воєнний стан. При цьому право на альтернативну службу, пов'язане з відмовою від військової служби з релігійних переконань, фактично зникло.

Альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством [8].

Право на проходження альтернативної (невійськової) служби мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і якщо вони належать до діючих відповідно українського законодавства релігійних організацій, віровчення яких не дозволяє користування зброєю.

Перелік таких релігійних організацій затверджено Кабінетом Міністрів України. Цим правом користуються громадяни, які належать до зазначених релігійних організацій, що діють як із зареєстрованим статутом, так і без його реєстрації:

- Адвентисти-реформісти;
- Адвентисти сьомого дня;
- Євангельські християни;
- Свідки Єгови;
- Покутники;
- Харизматичні християнські церкви (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами);
- Християни віри євангельської (та церкви, прирівняні до них згідно із зареєстрованими статутами);
- Християни євангельської віри;
- Товариство Свідомості Крішни [9].

У низці держав-учасниць ОБСЄ право на відмову від несення військової служби через релігійні або інші переконання визнають не тільки за призовниками, а й за діючими військовослужбовцями (наприклад, у Білорусі, Німеччині, Іспанії, Румунії, Словаччині, Словенії, Об'єднаному Королівстві, Чеській Республіці, Швейцарії, Іспанії, Німеччині, Сполученому Королівстві). Ці держави визнають, що переконання людини можуть змінюватися з плином часу і що у військовослужбовців можуть виникнути переконання, які не допускають використання зброї.

Виборча відмова від несення військової служби через релігійні або інші переконання - це відмова військовослужбовців від участі в будь-якій конкретній військовій операції. Щирість заяв про наявність причин для такої відмови перевірити важко, оскільки раніше заявник не заперечував проти носіння зброї; важко перевірити і реальну обґрунтованість відмови (мотивацією можуть бути не переконання, а політичні питання). У зв'язку з цим лише деякі держави передбачають звільнення від військової служби у зв'язку з виборчою відмовою.

Європейський суд з прав людини висловлювався щодо права на свободу релігії в контексті відмови від військової служби. У таких справах, як «Баятан проти Арменії» [10], «Феті Демітраш проти Туреччини» ЄСПЛ аналізував ситуації притягнення до кримінальної відповідальності за ухилення від військової служби осіб, які відмовлялися виконувати військовий обов'язок через релігійні переконання, і встановив порушення державою статті 9 Конвенції. Усі справи цієї категорії, які розглядав ЄСПЛ, стосувалися свідків Єгови.

Це стало ще одним важливим кроком для багатьох із тих, хто відмовляється від проходження військової служби з міркувань совісті, і хто, як і раніше, зазнає переслідувань у Європі через свою відмову.

Дійсно, право на відмову від військової служби з міркувань совісті зараз визнано в переважній більшості 47 держав-членів. Однак проблеми залишаються в тих деяких країнах, де військова

служба є абсолютним зобов'язанням (принаймні, для чоловіків), або де альтернативна служба перебуває під контролем військових чи має дискримінаційний або каральний характер, наприклад, через вимогу проходити службу впродовж набагато тривалішого часу.

Висновок. Отже, порушена в статті проблематика зачіпає основоположні права людини, тому шляхи її розв'язання необхідно шукати глибше за рівень національного законодавства. Вищенаведені аспекти права прав людини зобов'язують представників держави індивідуально оцінювати кожен випадок відмови від військової служби через релігійні переконання та остаточний висновок у таких справах робити після ретельного дослідження всіх обставин та застосування трискладового тесту правомірності втручання у свободу людини сповідувати свою релігію. Водночас важливо розуміти ризики можливих зловживань з метою ухилення від військової служби та запобігати їм максимально рішуче.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Бедь В.В. Право на альтернативну службу, як складове свободи совісті: окремі аспекти. Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. Вип. 550. С. 41–44
- [2] Братковський В.М. Особливості проходження альтернативної служби військовозобов'язаними в період проведення мобілізації. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 5. С. 18–22
- [3] Григоренко Є.І. Проблеми юридичної відповідальності громадян, що проходять альтернативну (невійськову) службу та їхній вплив на юридичну відповідальність військовослужбовців в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Право». 2016. Вип. 22. С. 47–49.
- [4] Митрофанов І.І. Окремі аспекти реалізації кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. 2015. Вип. 2(91). С. 187–193.
- [5] Фокін Я.Ф. Судові експертизи при розслідуванні ухилень від проходження військової строкової служби та мобілізації. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 4-5 (8-9). С. 269–274
- [6] UN Conscientious Objection to Military Service, E/CN.4/Sub.2/1983/30/Rev.1, 1985 (the "Eide and Mubanga-Chipoya report") [ООН, «відмова від несення військової служби з релігійно-етичних міркувань», 1985], <http://www.refworld.org/docid/5107cd132.html>, п. 21 (Доклад Эйде и Мубанга-Чипойя).
- [7] Комісія ООН з прав людини, Резолюція 1998/77 "Відмова від несення військової служби з релігійно-етичних міркувань", E/CN.4/RES/1998/77, 22 квітня 1998 р., <http://www.refworld.org/docid/3b00f0be10.html>
- [8] Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» (12 грудня 1991 року № 1975-XII), стаття 1
- [9] Альтернативна служба // Антипризовний пункт. Архів оригіналу за 13 липня 2007. Процитовано 11 лютого 2007.
- [10] Європейський суд з прав людини. Справа «Баятян проти Вірменії» (23459/03). 07.07.2011

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.012>

Федіна Вікторія Романівна¹

¹ аспіранта другого року навчання кафедри Кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, УКРАЇНА

Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за відсутності законних підстав для звільнення від цієї служби

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються загальні питання ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за відсутності законних підстав для звільнення від цієї служби.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кримінальна відповідальність; ухилення; призов; військова служба; мобілізація.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.012>

Victoria Fedina¹

1. Second-year Postgraduate student of the Department of Criminal Law
Yaroslav Mudryi National Law University, UKRAINE

Evasion of conscription for military service during mobilization in the absence of legal grounds for exemption from this service

ABSTRACT. The article examines the general issues of evading conscription during mobilization in the absence of legal grounds for exemption from this service.

KEYWORDS: *criminal liability; evasion; conscription; military service; mobilization.*

Постановка проблеми. Питання подальшого законотворчого вдосконалення норм, що передбачають кримінальну відповідальність за військові правопорушення, а саме ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за відсутності законних підстав для звільнення від цієї служби, спонукають до їх наукового аналізу

Стан дослідження. Питанням військової служби, мобілізації та ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за відсутності законних підстав для звільнення від цієї служби приділяли увагу такі вчені, як: П. П. Андрушко, В. В. Антипов, В. І. Антипов, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, О. С. Володавська, В. К. Гришук, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров, І. В. Козич, І. М. Копотун, С. П. Кучевська, О. М. Литвинов, Т. Є. Леоненко, І. І. Митрофанов, А. А. Музика, В. А. Мисливий, В. О. Навроцький, О. О. Пашенко, М. І. Панов, С. О. Письменський, О. П. Рябчинська, С. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, С. В. Фесенко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, С. С. Яценко, Н. М. Ярмаш, А. М. Яценко та ін. Разом з тим комплексних досліджень питань кримінальної відповідальності за військові правопорушення, а саме ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за відсутності законних підстав для звільнення від цієї служби опубліковано недостатньо.

Метою наукової статті є комплексне дослідження проблемних питань щодо ухилення від призову на військову службу під час мобілізації за відсутності законних підстав для звільнення від цієї служби.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом злочину є порядок вступу на військову службу за призовом. Об'єктивна сторона цього складу злочину охоплює ситуації, коли громадянин активно уникає або ухиляється від виконання своїх обов'язків щодо військової служби. При цьому відсутні законні підстави, які звільняли б його від цього обов'язку. Таким чином діяння полягає в ухиленні, тобто в бездіяльності – невиконанні конституційного військового обов'язку, що може виражатися, зокрема, і в активних діях.

При цьому обов'язковою умовою є відсутність законних підстав для звільнення від призову на військову службу. Звільнення від

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

призову на військову службу може бути надано громадянам, які мають законні підстави, такі як стан здоров'я та медичні протипоказання, наявність сімейних зобов'язань, навчання в акредитованих освітніх організаціях тощо. За наявності таких підстав громадяни можуть звільнитися від призову на військову службу. У таких випадках закон передбачає процедуру отримання відповідних звільнень. Однак, важливо дотримуватися процедури та вимог закону для легального звільнення від призову. За відсутності законних підстав, ухилення від призову розглядається як порушення закону [1].

Згідно Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» на строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 25-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу. [2, 3].

Таким чином, диспозиція цієї норми є бланкетною і для з'ясування її змісту необхідно звертатися до військового законодавства, зокрема, до Федерального закону «Про військовий обов'язок і військову службу». До обов'язків призовника належать: отримувати повістки військкомату, з'явитися в зазначені в повістці військового комісаріату час і місце на медичний огляд, на засідання призовної комісії або для відправки до військової частини для безпосереднього проходження військової служби (ст. 31 Закону про військову службу); обов'язок прибути за направленням призовної комісії до медичної організації на амбулаторне або стаціонарне медичне обстеження для уточнення діагнозу захворювання (п. 4 ст. 51 Закону про військову службу) та ін. Якщо особу, яка не підлягає призову на військову службу, підлягає звільненню від виконання військового обов'язку, має право на відстрочку і побажала ним скористатися, було призвано на військову службу з порушенням закону, ухилення такого громадянина від призову не може вважатися кримінально-караним діянням.

Ухилення від призову на військову службу може бути скоєно

шляхом неприбуття без поважних причин за повістками військового комісаріату на медичний огляд, засідання призовної комісії або до РТЦК для відправки до місця проходження військової служби. При цьому кримінальна відповідальність настає в разі, якщо призовник у такий спосіб має намір уникнути покладення на нього обов'язку нести військову службу за призовом. Про це можуть свідчити, зокрема, неодноразові нез'явлення без поважних причин за повістками військового комісаріату на заходи, пов'язані із призовом на військову службу, у період чергового призову або протягом кількох призовів поспіль, нез'явлення до військового комісаріату після закінчення дії поважної причини.

Самовільне залишення призовником збірного пункту до відправки його до місця проходження військової служби з метою ухилення від призову на військову службу також підлягає кваліфікації за ст. 336 ККУ. Як ухилення від призову на військову службу слід також кваліфікувати одержання призовником обманним шляхом звільнення від військової служби внаслідок симуляції хвороби, заподіяння собі будь-якого ушкодження (членушкодження), підробки документів або іншого обману.

Виконавець злочину – призовник, тобто громадянин чоловічої статі, який досяг 18-річного віку, який зобов'язаний стати на військовий облік і не перебуває в запасі, підлягає військовій службі в установленому законом порядку.

Призовником вважається особа (яка підлягає призову і зобов'язана проходити військову службу) до набуття ним статусу військовослужбовця, тобто до початку військової служби. З цієї дати їм надається статус призовників.

Суб'єктивна сторона припускає тільки навмисну форму вини і тільки прямий намір. Оскільки військовий обов'язок не є прерогативою призовника, а здійснюється відповідно до узгоджених строків та процедури стягнення, важливо, щоб він був належним чином поінформований про свою явку до РТЦК для проведення заходів, пов'язаних із військовою службою.

Особа може бути визнана винною в ухиленні від мобілізації тільки в тому випадку, якщо їй було належним чином повідомлено

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

про дату і місце збору або медичного огляду. При цьому слід враховувати, що повідомлення призовників про проходження медичного огляду, направлення до військової частини для проходження військової служби, здійснюється через повістки, видані РТЦК. Повістки до призовника подаються у встановленому законом порядку.

Відповідно до Законів України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу» громадяни, які ухиляються від призову на строкову військову службу, призову за мобілізацією, військового обліку або спеціальних (перевірочних) зборів, несуть адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Суд при визначенні конкретного виду та розміру покарання враховує ряд обставин, включаючи характер правопорушення, особу винного, його поведінку після вчинення правопорушення, а також інші чинники, що мають відношення до визначення справедливого покарання.

Ухилення від призову на військову службу може мати серйозні наслідки для особи, яка вчинила таке порушення. Крім кримінальної відповідальності, ухилення від призову може призвести до юридичних, адміністративних та соціальних наслідків. У разі встановлення факту ухилення від призову на військову службу без поважних причин компетентні органи влади можуть вживати різних заходів щодо таких осіб. Особи, які ухилилися від призову на військову службу, можуть зіткнутися з обмеженнями у отриманні різних прав та пільг. Наприклад, такі особи можуть бути обмежені у праві на працевлаштування в державні органи влади, отримання певних соціальних допомог, можливості брати участь у державних програмах або здобути освіту з фінансовою підтримкою держави, обмеженнями в отриманні певних професійних ліцензій та ін.

Таким чином, факт ухилення від призову може вплинути на майбутню кар'єру та професійні можливості громадян, спричинити обмеження їхніх соціальних можливостей. Причому такі наслідки можуть мати тривалий чи безстроковий, а також необоротний характер. Ця обставина є наслідком того, що виконання військового обов'язку – це не лише юридичний обов'язок, а й моральний та

громадянський обов'язок громадянина перед своєю країною. Ухилення від призову на військову службу необхідно відмежовувати від адміністративно-караного невиконання громадянами обов'язків з військового обліку (ст. 210, 211, 211-1 КоАП України). Таке відмежування проводиться у разі невиконання обов'язків з обліку.

Якщо ж особа, маючи намір на ухилення від призову на військову службу, убуває на нове місце проживання (місце тимчасового перебування) або виїжджає з України без зняття з військового обліку, а також прибуває на нове місце проживання (місце тимчасового перебування) або повертається до України без постановки на військовий облік з метою уникнути належного його повідомлення та вручення повістки РТЦК про явку на заходи, пов'язані із закликом на військову службу, вчинене ним слід кваліфікувати за ст. 336 КК України. По-перше, ухилення від призову на військову службу за відсутності законних підстав є серйозним порушенням і розцінюється як кримінально-каране діяння у формі юридичної бездіяльності, тобто невиконання конституційного військового обов'язку. По-друге, оскільки військовий обов'язок є багатогранною категорією, що включає правові, соціальні, моральні та етичні аспекти, то ухилення від призову має як негативні юридичні, так і соціальні та моральні наслідки, які можна охарактеризувати як тривалі (або навіть безстрокові) та незворотні. По-третє, ухилення від призову на військову службу негативно впливає на національну та військову безпеку, послаблює обороноздатність країни, боєздатність та боєздатність армії, завдає шкоди системі військового управління. По-четверте, заклик до військової служби не є безумовним.

Існують законні підстави для звільнення від призову. Громадяни, які мають такі підстави і бажають скористатися ними, мають право на легальне звільнення від призову на військову службу. Це може бути відстрочка (тимчасово), або звільнення в запас. Крім того, за певних умов можлива заміна військової служби на альтернативну цивільну службу.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] Kosonen J., Puustinen A., Tallberg T. Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland // Journal of Military Studies. 2019. № 8. P. 46-57.
- [2] Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992р. - № 2232-XII (редакція 04.04.2024р.) // URL: https://protocol.ua/ua/pro_viyskoviy_obov_yazok_i_viyskovu_slugbu/ (дата звертання 20.04.2024).
- [3] Закон №10449 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку».

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.013>**Бірюков Руслан Миколайович¹, Бехруз Хашматулла²**

1. кандидат юридичних наук, заступник начальника департаменту Національної поліції України
Національна поліція України, УКРАЇНА

2. доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія», УКРАЇНА

Правові та інституційні передумови формування Європолу

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються правові та інституційні передумови формування Європолу як органу міжнародного поліцейського співробітництва в Європі. Встановлюється, що передумовою розвитку такого співробітництва в 1980-х та 1990-х роках стала нагальна потреба боротьби з організованою наркотичною злочинністю. Це підготувало ґрунт для створення Європейського підрозділу по боротьбі з обігом наркотиків як попередника Європолу. Зазначається, що створення даного підрозділу стало можливим завдяки попередньому досвіду співробітництва в рамках Групи ТРЕВІ. Підкреслюється, що передумовою для формування нового органу поліцейського співробітництва стала невідповідність Групи ТРЕВІ новим викликам, а також інституціоналізація Європейського Союзу як нової міжурядової організації в Європі. Зазначається, що інституціоналізація ЄС та усунення кордонів завдяки Шенгенській угоді сприяли поширенню діяльності транскордонної організованої злочинності, а створення ЄПБОН, як попередника Європолу, стала відповіддю на ці виклики. Відзначається, що існуючі формати міжнародного поліцейського співробітництва (двостороннє та багатостороннє неформальне співробітництво) дозволили переконати європейські держави у необхідності створення нових структур міжнародного поліцейського співробітництва. Досліджуються преференції держав при створенні ЄПБОН та Європолу. Вказується, що такі преференції визначалися необхідністю боротьби як з наркотичною злочинністю, так і з супутніми видами злочинності, такими як відмивання грошей. Досліджуються правові підстави інституціоналізації міжнародного поліцейського співробітництва в Європі, що були закладені в Маастрихтський договір про створення Європейського Союзу. Зокрема, це стосувалося спільної політики в галузі правосуддя та внутрішніх справ, особливо співробітництва в боротьбі з тероризмом, контрабандою наркотиків та іншими серйозними формами міжнародної злочинності. Накопичений досвід дозволив створити Європол в якості організації міжнародного інформаційного обміну між поліцейськими органами держав-учасниць ЄС. Водночас, відзначається поступовість його розвитку через початкове наділення організації відносно слабким мандатом, який доповнювався та розширювався в майбутньому.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжнародне поліцейське співробітництво; поліцейська інтеграція в Європі; управління внутрішньою безпекою ЄС; Європейський підрозділ по боротьбі з обігом наркотиків; Європол.

DOI <https://doi.org/10.36074/Delure.issue2.013>**Ruslan Biriukov¹, Khashmatulla Bekhruz²**

1. Ph.D in Legal Sciences, Deputy Head of the Department of the National Police of Ukraine
Department of the National Police of Ukraine, UKRAINE

2. Doctor of Law, Professor, Head of the Department of International and European Law
National University «Odesa Law Academy», UKRAINE

Legal and institutional prerequisites for the formation of Europol

ABSTRACT. The article examines the legal and institutional prerequisites for the formation of Europol as a body of international police cooperation in Europe. It is established that the prerequisite for the development of such cooperation in the 1980s and 1990s was the urgent need to fight against organized drug crime. This paved the way for the creation of the European Counter-Trafficking Unit as the forerunner of Europol. It is noted that the creation of this division became possible thanks to the previous experience of cooperation within the TREVI Group. It is emphasized that the prerequisite for the formation of a new body of police cooperation was the non-compliance of the TREVI Group with new challenges, as well as the institutionalization of the European Union as a new intergovernmental organization in Europe. It is noted that the institutionalization of the EU and the elimination of borders thanks to the Schengen Agreement contributed to the activities of cross-border organized crime, and the creation of the European Union as a precursor to Europol was a response to these challenges. It is noted that the existing formats of international police cooperation (bilateral and multilateral informal cooperation) made it possible to convince European states of the need to create new structures of international police cooperation. The preferences of the states in the creation of EPBON and Europol are studied. It is indicated that such preferences were determined by the need to fight both drug crime and related types of crime, such as money laundering. The legal grounds for the institutionalization of international police cooperation in Europe, which were laid down in the Maastricht Treaty on the establishment of the European Union, are studied. In particular, this concerned the common policy in the field of justice and home affairs, especially cooperation in the fight against terrorism, drug smuggling and other serious forms of international crime. The accumulated experience made it possible to create Europol as an organization of international information exchange between the police authorities of EU member states. At the same time, the gradual nature of its development is noted due to the initial endowment of the organization with a relatively weak mandate, which was supplemented and expanded in the future.

KEYWORDS: *international police cooperation; police integration in Europe; EU internal security management; European Drugs Unit; Europol.*

Постановка проблеми. Формування Європолу як структури міжнародного поліцейського співробітництва в Європі, не було одномоментним процесом. Йому передувала тривала еволюція європейських структур поліцейського співробітництва, зокрема Групи ТРЕВІ. Правові, політичні та практичні передумови створення Європолу виникли лише на початку 1990-х років з політичними змінами в Європі та початком формування Європейського Союзу.

Метою дослідження є виявлення правових, політичних та практичних передумов формування структур міжнародного поліцейського співробітництва в Європі, зокрема Європолу, наприкінці 1980-х – початку 1990-х років.

Стан опрацювання проблематики розвитку міжнародного поліцейського співробітництва в Європі в досліджуваний період важко назвати задовільним. У вітчизняній літературі відсутні навіть початкові розвідки з даного питання, однак у зарубіжній літературі можна виділити ряд авторів, що дослідили політичну та інституційну історію інститутів міжнародного поліцейського співробітництва в Європі в досліджуваний період, серед яких можна виділити роботи Й. Фрідрікса, Л. Вітте, Е. Маротти. Водночас, комплексне дослідження вказаних питань досі відсутнє. Дана стаття є спробою подолати цю прогалину в дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних проблем, що спонукала розвиток міжнародного поліцейського співробітництва в Європі в 1970-х-1980-х роках стала боротьба з наркотичною злочинністю. Це підготувало ґрунт для ініціатив зі створення централізованого органу у форматі Європейського підрозділу по боротьбі з обігом наркотиків (ЄПБОН) як попередника Європолу. Швидка реалізація цих планів стала можливою завдяки досягненню у червні 1992 року угоди на зустрічі міністрів внутрішніх справ держав-учасниць Групи ТРЕВІ, що сприяло створенню у вересні цього року проектної групи щодо створення ЄПБОН [1, с. 21]. Хоча всупереч сподіванням Німеччини ЄПБОН розпочав діяльність лише у 1994 році, ця подія знаменувала історичну зміну темпів та глибини

європейського поліцейського співробітництва.

Хоча транскордонне поліцейське співробітництво в цих питаннях розвивалося з середини 1980-х, його неформальний характер створював виклики для безпекових та правоохоронних органів. Оскільки судове та поліцейське співробітництво опиралося на особисті контакти та мережі, якість двосторонніх відносин випадковим чином залежала від окремих осіб, наприклад, у Німеччині комунікація була краще налагоджена з турецькими поліцейськими органами, ніж з французькими [2, с. 41]. Крім того, нестача професійного співробітництва та поступово зростаючі взаємозалежності в сфері боротьби зі злочинністю дозволяли злочинцям використовувати ці структурні недоліки для уникнення переслідування та покарання [3, с. 90]. Ця цілеспрямована експлуатація розбіжностей в національних системах кримінальними групами була особливо проблематичною для Німеччини. Хоча її власна правова система була порівняно суворою, а правоохоронна діяльність в боротьбі з наркотиками – доволі ефективною, сусідні країни проявляли меншу суворість в переслідуванні, що створювало безпечні гавані для контрабандистів, звідки наркотики було легко доставляти назад в Німеччину [4, с. 116]. Взаємозалежність у Німеччині посилювалася через її географічне розташування, особливо з підписанням Шенгенської конвенції та Єдиного європейського акту та з об'єднанням Німеччини, внаслідок чого вона стала країною призначення та транзитною країною для контрабандних потоків.

Відповідно, німецька преференція щодо дій з незаконного обігу наркотиків та підтримка спільноти щодо запуску ЄПБОН значною мірою вплинули на зовнішні взаємозалежності. Сама по собі міністерська угода щодо запуску ЄПБОН [5] не залишає сумнівів щодо цього, оскільки вона вказує на «термінові проблеми, створені міжнародним незаконним перевезенням наркотиків, пов'язаним з відмиванням грошей та організованою злочинністю». Крім того, на німецьку преференцію суттєво вплинув загальноєвропейський

контекст. З початку 1970-х років зростаюча європеїзація та інтернаціоналізація поліцейських структур та методів підготували ґрунт для ідеї Європолу, що, за задумом міністрів Групи ТРЕВІ, повинен був стати наріжним каменем для забезпечення поліцейського співробітництва між державами-учасниками ЄЕС [6, с. 26]. Ця зростаюча залежність у сфері поліцейського співробітництва в рамках ЄЕС інтенсифікувала політичні стимули, що визначали розвиток Спільнот у 1990-х роках. Зміни в поліцейському співробітництві в цей час представляли собою результат рішень, ухвалених при укладанні Маастрихтського та Амстердамського договорів та Висновків Ради в Тампере [7, с. 21].

Підписаний у лютому 1992 року Договір про Європейський Союз створив не лише нову міжнародну організацію, але й заклав широку базу для співробітництва в галузі правосуддя та внутрішніх справ в новому політичному союзі. Конкретніше, Договір розглядав в якості питання спільного інтересу поліційне співробітництво для цілей боротьби з тероризмом, контрабандою наркотиків та іншими серйозними формами міжнародної злочинності, а також організацію системи обміну інформацією в рамках Європейського поліцейського управління. В такий спосіб Європол став формально пов'язаним з мережею ЄС, а також викликав подальші обговорення та переговори після підписання Маастрихтського договору, наприклад, обговорення та кінцевий вибір розміщення штаб-квартири Європолу в Гаазі відобразив частину ширшої дискусії щодо розташування європейських інституцій [1, с. 22].

Однак, вплив еволюції Спільнот загалом на європейське поліцейське співробітництво був навіть ширшим, ніж зміна парадигми з підписанням Договору ЄС. Розширення ЄС створило новий поштовх щодо інтеграції в сфері внутрішньої безпеки. Інтеграційні ініціативи, такі як Шенгенська угода послуговували «пілотними проектами поліцейського співробітництва для всіх європейських спільнот» [7, с. 332]. Відповідно, преференції держав-учасниць ЄС щодо інтеграції в рамках Європолу визначалися

впливом ринкової інтеграції, а також нової політики правосуддя та внутрішньої безпеки ЄС [8, с. 460].

У такому контексті була підписана Міністерська угода про створення ЄПБОН, відповідно інформаційний обмін в новій структурі повинен був продовжуватися через національні системи. Таким чином, відбувалася задумана диференційована інтеграція, що полегшувала процес створення Європолу. У січні 1994 року почав працювати ЄПБОН, який мав мандат допомагати національним поліцейським органам в кримінальних розслідуваннях, і щодо цього у внутрішньодержавних поліцейських колах та серед практикуючих юристів спостерігався певний скептицизм, якщо не опозиція новому органу, який розглядався як спущений з гори політичний прожект. Особливо це стосувалося органів поліції німецьких федеральних земель, які опиралися розширенню компетенцій ЄПБОН, особливо з урахуванням занепокоєння, що формування нового органу може призвести до втрати компетенцій національними органами. Це пояснюється новизною компетенції цієї організації та недостатнім залученням внутрішньодержавних поліцейських органів до процесу прийняття рішень.

Не зважаючи на те, що в робочу групу ТРЕВІ з Європолу входили старші чиновники міністерського рівня, їхнє представництво було обмеженим через невисоку кількість учасників (40 осіб) [9, с. 173], лише зі створенням Європолу національні поліцейські органи стали краще представлені на європейському рівні. Відповідно, ЄПБОН від початку стикався з бюрократичним спротивом в державах-учасницях ЄС, що стало фактором, який утруднив конвергенцію про-інтеграційних преференцій щодо Європолу. Представники національних органів поліції неохоче ділилися даними через ЄПБОН, а чиновники міністерств внутрішніх справ постійно виступали за виключення ЄПБОН з вирішення оперативних задач. З одного боку, проблеми з довірою між різними органами безпеки підтримували цей бюрократичний супротив ЄПБОН та розширенню Європолу, щодо якого тривали переговори між державами-

учасницями. Суперництво існувало не тільки між державами, але й між національними агенціями, що ще більше ускладнювало централізацію європейського інформаційного обміну в поліцейських справах навіть в такій обмеженій сфері як боротьба з наркотиками. Крім того слід враховувати, що поліцейські органи багатьох великих держав-учасниць ЄС вже мали широкі мережі інформаційного обміну та були не зацікавлені в передачі комунікацій на європейський рівень. Отже ключовим завданням ЄПБОН на початку його функціонування було створення репутації. Ще до підписання Конвенції про Європол в 1995 році, його попередник змушений був доводити практичну цінність централізованого поліцейського співробітництва в ЄС, особливо в порівнянні з такими сталими структурами як Інтерпол [10, с. 217–219], все це залишалося критичним викликом в процесі переговорів щодо створення Інтерполу.

Подібно до ЄПБОН, рішення про створення Європолу визначалося, переважно, взаємозалежностями в сфері європейського поліцейського співробітництва. Однак національні політичні преференції, що стикалися, затягнули процес остаточного прийняття Конвенції про Європол. Так, Німеччина передбачала завершення переговорів до грудня 1993 року та сподівалася на запуск Європолу до цієї дати. Уряд ФРН прагнув до створення Європолу у форматі організації Спільнот, а не міжурядового органу, яка мала б повноваження реалізувати свої повноваження всередині держав-учасниць. Тим не менш, ця преференція щодо швидкої вертикальної інтеграції не змогла затвердитися. Конвенція про Європол [11] була ухвалена лише у 1995 році, а набрала чинності у 1998 році.

Конвенцією передбачалося створення Європолу в якості міжурядової організації з відносно слабким мандатом. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 2 Конвенції, метою Європолу було «покращити за допомогою засобів, передбачених Конвенцією, ефективність і співробітництво компетентних органів у Державах-членах у

запобіганні та боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими серйозними формами міжнародного злочину, оскільки є фактичні докази, що організована кримінальна структура проникає в держави і що дві і навіть більше Держав-членів вже зазнали впливу загальних форм злочинів такою мірою, що потребують спільних зусиль Держав-членів, з урахуванням рівня, важливості та наслідків зазначених злочинів» [11]. За статтею 3 Конвенції, повноваження Європолу були обмежені, переважно, інформаційними питаннями, зокрема він повинен:

- «1) сприяти обміну інформацією між Державами-членами;
- 2) добувати, сортирувати та аналізувати інформацію й розшукові відомості;
- 3) повідомляти компетентним органам Держав-членів без зволікань через національні відділи інформацію, що їх стосується або якимось торкається зазначених кримінальних правопорушень;
- 4) допомагати розслідуванню в Державах-членах, надаючи вчасно всю інформацію національним відділам;
- 5) створювати комп'ютеризовані системи зібраної інформації» [11].

Крім того, частиною другою статті 2 Конвенції на Європол були покладені такі додаткові завдання:

- «1) удосконалювати знання фахівців компетентних органів у Державах-членах з процедур розслідування та надавати поради з розслідування;
- 2) забезпечувати стратегічними напрацюваннями з метою допомоги й сприяння належному та ефективному використанню ресурсів, наявних на національному рівні, для оперативної діяльності;
- 3) готувати доповіді про загальну ситуацію» [11].

На надання Європолу порівняно слабкого мандату значною мірою вплинув бюрократичний супротив, який визначив преференції держав в бік міжурядового підходу, залишаючи його поза формальними структурами Союзу.

Висновки. Створення Європолу стало наслідком суттєвих

політичних змін в Європі, зокрема падіння «залізної завіси» та формування Європейського Союзу як нової міжурядової організації. В створенні нових органів поліцейського співробітництва було враховано досвід попередніх структур, таких як Група ТРЕВІ. Водночас, неможна говорити, що європейським державам вдалося досягти єдиного стратегічного бачення нової моделі міжнародного поліцейського співробітництва. Скоріше така модель стала відповіддю на конкретні загрози з боку організованої злочинності, наприклад, зростання рівня транскордонної злочинності, пов'язаної з наркотиками з усуненням внутрішніх кордонів в рамках ЄС. Наділення Європолу конкретними повноваженнями в майбутньому залежало від розвитку таких викликів.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

REFERENCES:

- [1] *Андрійчук О. В. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 15-25.
- [2] *Богданович Н. А. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 26-35.
- [3] *Богданович Н. А. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 36-45.
- [4] *Літвинчук Л. О. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 46-55.
- [5] *С. П. Андрійчук. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 56-65.
- [6] *С. П. Андрійчук. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 66-75.
- [7] *Долішук Н. Л. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 76-85.
- [8] *Григорук А. М. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 86-95.
- [9] *Ульянов Е. Е. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 96-105.
- [10] *Долішук Н. Л. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 106-115.
- [11] *Евдокимов С. С. Проблеми правового регулювання діяльності державних органів місцевого самоврядування. Журнал «Право»*. 2023. № 1. С. 116-125.

The scientific periodical

De iure

№ 2 (October, 2024)

Journal's frequency: monthly

*All materials are reviewed. The editorial office
did not always agree with the position of authors.
Authors are responsible for the accuracy
of the material.*

Responsible for e-layout: Tetiana Bilous.
Designer: Ihor Bondarenko.

Contacts of the editorial offices:

LLC «UKRLOGOS Group»
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18/81.
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: journals@ukrlogos.group

Journal official website:
<https://www.deiure.in.ua>

Signed for publication 20.10.2024.
Format 70×100/16. Offset paper.
Montserrat typefaces. Digital printing.
Circulation of 100 copies.
Conventionally printed sheets 12,19.

Order № 24/010.

Publishing and printing:
LLC «UKRLOGOS Group»
Certificate of the subject of the publishing
business: ДК № 7860 of 22.06.2023.

Наукове періодичне видання

De iure

№ 2 (жовтень, 2024)

Щомісячне видання

*Всі матеріали пройшли рецензування.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів.
За точність викладеного матеріалу
відповідальність несуть автори.*

Верстка: Білоус Тетяна
Дизайн: Бондаренко Ігор

Контактна інформація редакції:

ТОВ «УКРЛОГОС Груп»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18/81
Тел.: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: journals@ukrlogos.group

Офіційний сайт журналу:
<https://www.deiure.in.ua>

Підписано до друку 20.10.2024.
Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Montserrat. Цифровий друк.
Тираж: 100 примірників.
Умовно-друк. арк. 12,19.

Замовлення № 24/010.

Видавництво і друк:
ТОВ «УКРЛОГОС Груп»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 7860 від 22.06.2023.